

**PREKAARISSA TYÖMARKKINA-ASEMASSA
TYÖSKENTELEVIENTEN NAISTEN KOKEMUKSET
KÖYHYDESTÄ**

Mari Järvinen
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2020

PREKAARISSA TYÖMARKKINA-ASEMASSA TYÖSKENTELEVIEN NAISTEN KOKEMUKSET KÖYHYYDESTÄ

Mari Järvinen
Sosiaalityö
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Marjo Kuronen
Syksy 2020
Sivumäärä: 85

Tutkielmassa tarkastellaan prekaarissa työmarkkina-asetussa työskentelevien naisten subjektiivisia kokemuksia köyhyydestä. Tutkielman tehtävänä on selvittää, millaisena köyhyys näyttäytyy työssäkäyvien naisten arjessa ja perhe-elämässä heidän itsensä kuvaamina. Työelämän prekarisaatio, eli työmarkkinoiden muutos kohti epävarmoja, epätyypillisiä ja joustavia työmarkkinoita, on yksi keskeisimmistä työssäkäyvien köyhyyteen vaikuttavista yhteiskunnallisista kehityskuluista. Prekaariin työvoimaan kuuluvat vastentahtoisesti osa- ja määräaikaiset työntekijät, itsensä työllistävät sekä työvoimapalveluissa toimivat ihmiset, jotka ovat riskissä päätyä työssäkäyviksi köyhiksi. Suomessa työssäkäyvät köyhät eivät ole kovin tunnettu ilmiö, eikä aiheita ole paljoa tutkittu, vaikka esimerkiksi vajaatyöllisyysaste on lisääntynyt Suomessa viime vuosina.

Aineistona tutkielmassa käytän valmista laadullista kirjoitusaineistoa *Töissä ja köyhä* vuodelta 2015. Aineisto on kerätty kesällä 2015 julkaistun kirjoituskutsun avulla, ja se koostuu vapaamuotoisista kirjoituksista, joissa käsitellään henkilökohtaisia köyhyyden kokemuksia työssäkäyvien keskuudessa. Rajasin aineistosta tutkielmaani 63 kirjoitusta, joiden kirjoittajat työskentelivät tulkintani mukaan prekaarissa työmarkkina-asetussa. Lähestymistapani aineistoon on fenomenologinen eli kokemusta tarkasteleva. Tutkielman analyysimenetelmänä on sisällönanalyysi.

Köyhyys ilmeni prekaarissa työmarkkina-asetussa työskentelevien naisten elämässä monella tavoin. Naiset karsivat omaa kulutustaan, sillä vain välttämättömään oli varaa. Naiset joutuivat täydentämään pieniä palkkatulojaan usein sosiaaliturvalla, mikä sai heidät kyseenalaistamaan työssäkäynnin kannattavuutta. Tästä huolimatta useimmat valitsivat työnteon pelkän sosiaaliturvan varassa elämisen sijaan. Prekaari työmarkkinatilanne teki naisten elämästä taloudellisesti epävarmaa, ja vaikeutti tulevaisuuden suunnittelua, sekä aiheutti naisissa kielteisiä tunteita. Perhe-elämä ja sosiaaliset suhteet toivat iloa naisten elämään. Köyhyys pakotti osan naisista elämään puolison tulojen varassa, mikä koettiin häpeällisenä tilanteena. Köyhyys sai naiset myös lykkäämään lasten hankintaa. Hoivavastuun kantaminen oli osalla naisista syynä köyhyyteen. Köyhyys vaikutti myös naisten ystävyysuhteisiin sekä lapsiin. Köyhässä perheessä kulutusresurssien vähyyys rajoitti myös perheen lasten sosiaalisia toimintamahdollisuuksia.

Avainsanat: työssäkäyvien köyhyys, työelämän prekarisaatio, pienituloiset naiset, sisällönanalyysi

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	1
2. TYÖELÄMÄN PREKARISAATIO JA TYÖSSÄKÄYVIEN KÖYHYYS.....	3
2.1 Työelämän prekarisaatio.....	3
2.2 Köyhyyden määritelmät.....	7
2.3 Työssäkävien köyhyys.....	10
2.4 Köyhyyden naisistuminen.....	14
3. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	18
3.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset.....	18
3.2 Töissä ja köyhä -kirjoitusaineisto.....	19
3.3 Kokemusten tutkimisesta ja metodologisista valinnoista.....	22
3.4 Tutkimusmenetelmänä sisällönanalyysi.....	24
3.5 Eettiset lähtökohdat.....	27
4. KOKEMUKSIA TYÖSSÄKÄYVÄN KÖYHYYDESTÄ.....	28
4.1 Kulutuksen karsiminen.....	28
4.1.1 Ruoka.....	30
4.1.2 Asuminen.....	33
4.1.3 Vaatteet, ulkonäkö ja terveys.....	35
4.1.4 Harrastukset ja vapaa-aika.....	38
4.2 Paperisota ja sossun luukku: kokemukset sosiaaliturvasta.....	40
4.3 Työssäkäynnin hinta ja kannattavuus.....	47
4.4 Henkinen kuormitus ja kokemus ulkopuolisuudesta.....	52
5. KÖYHYHDEN MERKITYS PERHE-ELÄMÄSSÄ JA SOSIAALISISSA SUHTEISSA.....	58
5.1 Kokemus taloudellisen itsenäisyyden puutteesta.....	58
5.2 Köyhyys ja lapsettomuus.....	62
5.3 Hoivavastuu.....	64
5.4 Köyhyys lapsiperheissä.....	66
5.5 Köyhyyden merkitys muissa sosiaalisissa suhteissa.....	70
6. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	74
LÄHTEET.....	80

1. JOHDANTO

Työssäkävien köyhien määrä on kasvanut Euroopassa työn prekarisaation lisääntyessä (Jakonen 2020). EU-alueen työvoimasta työssäkäyviä köyhiä on vajaa kymmenes eli noin 26 miljoonaa ihmistä. Suomessa työssäkäyvät köyhät eivät ole kovin tunnettu ilmiö, eikä työssäkävää ole totuttu ajattelemaan köyhänä. Nyky-Suomessa työssäkävien köyhyyttä ei virallisesti oikeastaan ole edes olemassa. (Jakonen 2019, 97–99, 105.) Suomalaisten työssäkävien köyhyyttä ei myöskään ole paljoa tutkittu. Kuitenkin esimerkiksi vajaatyöllisyysaste Suomessa on selkeästi lisääntynyt viime vuosina (Isola & Suominen 2016, 46). Osa- ja määräaikainen työ sekä itsensä työllistäminen lisäävät työssäkävien kotitalouksien köyhyysriskiä huomattavasti. Mitä heikommin työntekijä on kiinnittynyt työmarkkinoille, sitä epävarmempi toimeentulotilanne hänellä on. Erityisesti tämä näkyy naisten ja nuorten kotitalouksien korkeana köyhyysriskinä. (Kainulainen 2013, 29–30.)

Tutkielmani tavoitteena on selvittää prekaarissa työmarkkina-asemassa työskentelevien naisten subjektiivisia kokemuksia köyhyydestä ja sen merkityksiä perhe-elämään. Työelämän prekarisaatio on yksi keskeisimmistä työssäkävien köyhyyteen vaikuttavista yhteiskunnallisista kehityskuluista. Työelämän prekarisaatiolla tarkoitetaan työmarkkinoiden muutosta pysyvistä ja kokopäiväisistä, pääasiassa yhden työnantajan palveluksessa tehdyistä työurista kohti epävarmoja, epätyypillisiä ja joustavia työmarkkinoita, joissa työpaikat, työnantajat ja työtehtävät vaihtelevat. (Jakonen 2019, 101–102.)

Olen muutaman vuoden ajan työskennellyt aikuissosiaalityöntekijänä sosiaalitoimistossa, ja tavannut useita asiakkaita, joille köyhyys on arkipäivää. Aikuissosiaalityöntekijänä olen kohdannut köyhiä opiskelijoita, pitkäaikaistyöttömiä, ylivelkaantuneita sekä ylisukupolvisesti huono-osaisia, toimeentulotukea saavia asiakkaita. Toimeentulotuen saajina on myös ollut palkansaaajia, joilla palkkatulot eivät yksinään riitä elämiseen. Työssäkävien köyhyys on siten myös sosiaalityötä koskettava sosiaalinen ongelma. Sosiaalityö on luonteeltaan muutosta tukevaa työtä, jonka tavoitteena on yhdessä

yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen kanssa lieventää elämäntilanteen vaikeuksia, vahvistaa yksilöiden ja perheiden omia toimintaedellytyksiä ja osallisuutta sekä edistää yhteisöjen sosiaalista eheyttä (SHL 1301/2014, 15 §). Sosiaalityön tehtävästä säädetään sosiaalihuoltolaissa (1301/2014), mutta sen eettinen perusta ja ammatillinen ydin on määritelty kansainvälisesti. Sosiaalityössä keskeisiä periaatteita ovat ihmisoikeuksien, yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden, kollektiivisen vastuun ja moninaisuuden kunnioittaminen. Sosiaalityöllä vahvistetaan niin yksilöiden toimintakykyisyyttä, hyvinvointia edistäviä olosuhteita kuin yhteisöjen toimivuuttakin. (Karjalainen, Metteri & Strömberg-Jakka 2019, 16–17.)

Johdannon jälkeen tutkielmani jatkuu teorialuvulla, jossa käsittelen tutkimukseni keskeisiä teoreettisia käsitteitä, kuten työmarkkinoiden prekarisaatiota, työssäkäyvien köyhyyttä sekä naisten köyhyyttä. Luvussa 3 käsittelen laadullisen tutkimuksen toteuttamiseen liittyviä seikkoja. Esittelen tutkimustehtäväni ja tutkimuskysymykseni, sekä tutkimusaineistoni, Yhteiskuntatieteellisestä Tietoarkistosta löytyvän valmiin laadullisen kirjoitusaineiston *Töissä ja köyhä* vuodelta 2015. Aineiston esittelyn jälkeen pohdin kokemusten tutkimista sekä tutkielman metodologisia valintoja. Analyysimenetelmänä käyttämäni sisällönanalyysiä käyn läpi alaluvussa 3.4. Lopuksi pohdin tutkimuksen toteuttamisen eettisiä lähtökohtia.

Luvut 4 ja 5 ovat tuloslukuja, joissa käyn läpi analyysin tulokset. Luvussa 4 keskityn kirjoittajien kokemuksiin köyhyydestä, eli siihen, mitä köyhyys työssäkäyville naisille merkitsee ja mitä siitä arkielämässä seuraa. Luvussa käsittelen kirjoittajien aineellisia tarpeita ja konkreettisia, välttämättömiäkin asioita, joihin kirjoittajilla ei aina ollut varaa. Kirjoittajilla oli useita kokemuksia kulutuksen vähentämisestä ja karsimisesta. Käyn luvussa läpi myös kirjoittajien kokemuksia sosiaaliturvasta sekä pohdintoja työssäkäynnin kannattavuudesta. Viimeinen alaluku 4.4 koskee köyhyyden kirjoittajille aiheuttamaa henkistä kuormitusta ja ulkopuolisuuden tunnetta. Luvussa 5 laajennan näkökulmaa kirjoittajien perhe-elämään ja sosiaalisiin suhteisiin. Tarkastelen, mitä merkityksiä ja seurauksia köyhyydellä on kirjoittajien parisuhteelle, perhe-elämälle ja lapsille, sekä muille sosiaalisille suhteille. Luvussa 6 teen yhteenvedon tuloksista.

2. TYÖELÄMÄN PREKARISAATIO JA TYÖSSÄKÄYVIEN KÖYHYYS

2.1 Työelämän prekarisaatio

Työelämän prekarisaatio on yksi keskeisimmistä työssäkävien köyhyyteen vaikuttavista yhteiskunnallisista kehityskuluista jälkiteollisissa maissa. Työelämän prekarisaatiolla tarkoitetaan työmarkkinoiden muutosta kohti epävarmoja, epätyypillisiä ja joustavia työmarkkinoita. Yksilön elämässä prekaarien työmarkkinoiden vaikutus näkyy työsuhteina monilta eri työnantajilta, työttömyysjaksoina sekä useina eri koulutuksina ammattiasteelta korkeakoulututkintoihin. (Jakonen 2019, 101–105.)

Työmarkkinat voidaan suppeimmillaan nähdä taloudellisena vaihtosuhteena tai työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaamisareenana. Laajasti nähtynä työmarkkinat ovat ymmärrettävissä tuotantoa, vaihtoa, kulutusta ja hyvinvointia välittävänä ja yhdistävänä sosiaalisena järjestelmänä. (Naumanen 2004, 138.) Teollistuneiden maiden työmarkkinat ovat olleet voimakkaan rakennemuutoksen alla 1970-luvun öljykriisistä lähtien. Talouden globalisoitumisen myötä perinteisiä teollisuusalojen työpaikkoja on siirtynyt halvan tuotannon maihin, ja samalla palvelualojen merkitys työllistäjänä on kasvanut. Työmarkkinat ovat jakautuneet aiempaa selvemmin hyväpalkkaisiin korkean vaatimustason työtehtäviin ja matalapalkkaisiin matalien koulutusvaatimusten tehtäviin. Koulutuksen painoarvo työmarkkinoilla on kasvanut. (Kainulainen 2013, 9.) Toisaalta korkeakoulutuskaan ei nykypäivänä enää automaattisesti takaa korkeita ansioita ja hyvää asemaa (Naumanen 2004, 137).

Prekariaatilla viitataan ihmisiin, joilla tulonhankintaan liittyvät toiminnot ovat luonteeltaan epävarmoja ja heikosti ennakoitavissa (Kontula & Jakonen 2008, 2). Prekariaatin käsite vakiinnutti paikkansa 1970-luvulla kun manner-eurooppalaiset vasemmistolaiset liikkeet alkoivat käyttää sitä. Pierre Bourdieu käytti prekariaatti -käsitettä erotellakseen Algeriassa

tehdyssä tutkimuksessaan vakituisessa työssä olevat työläiset lyhyemmillä työ sopimuksilla työskentelevistä. (Alberti, Bessa, Hardy, Trappmann & Umney 2018.) Epättyypillisissä työsuhteissa ei historiallisesti ja kansainvälisesti tarkasteltuna ole sinänsä mitään uutta; pikemminkin teollisen yhteiskunnan pitkäkestoisia, eri tavoin säädeltyjä työsuhteita voidaan pitää poikkeuksina. Suomessa suurin osa työllisistä työskentelee edelleen niin sanotuissa normaalityösuhteissa eli jatkuvassa kokoaikatyössä. (Åkerblad 2014, 25.) Suomessa työelämän prekarisoituminen näkyy erityisesti palvelualoilla. Julkisten palvelujen yksityistämisen ja ulkoistamisen seurauksena työolosuhteet palvelualoilla ovat muuttuneet merkittävästi. Palvelualoilla työsuhteiden joustavoittamisen ja työn tehostamisen käytännöt yhdistyvät matalaan palkkatasoon, mikä näkyy työntekijöiden heikkoina työehtoina ja alentuneena työhyvinvointina. (Könönen 2014, 25, 86.)

Työmarkkinoiden näkökulmasta prekaariin työvoimaan kuuluvat ensisijaisesti kaikki määrä- ja osa-aikaiset työntekijät, itsensä työllistäjät ja työvoimapolitiittisissa toimenpiteissä työskentelevät ihmiset. Myös työssäkäyvät opiskelijat, palkattomissa työharjoitteluissa ja nollatuntisopimuksilla työskentelevät ovat osa prekaaria työvoimaa. (Jakonen 2019, 101–105.) Mikko Jakosen (2019, 102) mukaan prekaariin työvoimaan kuuluu Suomessa suppeasti laskien 12–14 prosenttia työvoimasta eli noin 320 000 ihmistä. Tällöin prekaariin työvoimaan lasketaan kuuluvaksi vastentahtoisesti määräaikaisissa työsuhteissa työskentelevät koko- ja osa-aikaiset työntekijät. Laajasti laskettuna prekaariin työvoimaan kuuluvat kaikki määrä-aikaiset ja osa-aikaiset palkansaajat (577 000), itsensä työllistäjät (171 000) sekä työvoimapolitiittisissa palveluissa työskentelevät (27 000) ja työvoimakoulutuksessa tai vastaavassa (64 000) toimivat ihmiset. Tällöin prekaarin työvoiman määrä Suomessa nousee jopa 839 000 ihmiseen. Työttömiä Suomessa oli vuonna 2018 noin 261 000 ja näiden lisäksi piilotyöttömiä noin 143 000 vuonna 2017. (Jakonen 2019, 102–103.)

Prekarisaation taustalla on toisen maailmansodan jälkeen länsimaissa kehittyneen turvatun kokoaikaisen palkkatyön, *fordismin*, kriisi (Könönen 2014, 86). Palkkatyönormilla tarkoitetaan ajatusta, jonka mukaan yksilön elämä muodostuu pysyvästä työsuhteesta, joka puolestaan tarjoaa riittävän tulotason ydinperheen uusintamiseen. Suomalaisessa yhteiskunnassa esimerkiksi sosiaaliturvan rakenne ja yksilön riskinhallinta perustuu

palkkatyönormiin. Palkkatyönormi jättää huomioimatta muut työn tai perheen muodot, tai niihin suhtaudutaan poikkeuksina. Tämän vuoksi yhteiskunnan kattaviksi tarkoitettut turvaverkot eivät aina riitä kannattelemaan prekaarissa työmarkkinatilanteessa työskenteleviä. (Kontula & Jakonen 2008, 1.)

Prekarisaatiossa voidaan Anna Kontulan ja Mikko Jakosen (2008, 2) mukaan erottaa neljä ulottuvuutta. Ensinnäkin prekariaatille on tyypillistä, että itsensä ja perheen elättäminen edellyttää useita päällekkäisiä ja lomittaisia tulonlähteitä. Toiseksi toimeentulon hankkimista leimaa jatkuva muutos ja heikko ennakoitavuus. Kolmanneksi prekarisaatioon liittyy työn ja muun elämän välisen rajan hämärtyminen. Neljänneksi prekarisaatiota määrittää sen sukupolvisidonnaisuus, sillä työn murros koskettaa eri tavalla eri sukupolvia. Prekarisaation vaikutus ei ulotu ainoastaan työelämään, vaan laajenee koskemaan yksilön koko elämää. Työn ja tulojen prekarisaation myötä elämän hallinnan mahdollisuudet heikentyvät, ja työelämän muutoksen vuoksi koko elämästä tulee epävarmaa. (Kontula & Jakonen 2008, 2–6.)

Leena Åkerbladin (2014, 26) mukaan prekaarisuus ei liity ainoastaan epätyypilliseen työhön. Prekarisaatio voidaan ymmärtää myös hallinnan tekniikkana. Tämän väitteen mukaan prekaarit työ- ja elinolosuhteet on uusliberalismissa rakenteellisella tasolla normalisoitu, ja sosiaalisesta epävarmuudesta on tehty kontrolloinnin väline. Työhön liittyvä epävarmuus ei koske ainoastaan epätyypillisissä työsuhteissa työskenteleviä, vaan laajenee koskemaan työvoimaa yleisesti. Prekarisaatioon liittyvä työvoiman hallinnan rationaliteetti korostaa työntekijän yksilöllistä vapautta, vastuuta ja itsehallintaa, ja sen keskiössä on työntekijä-yksilön jatkuva huoli itsestään, työkyvystään ja taidoistaan (Jakonen 2020). Prekaarisuus voidaan tällöin määritellä myös mielen- tai olotilana, tunnerakenteena (Åkerblad 2014, 26.) Prekarisaatiossa tulevaisuuden perspektiivi katoaa ja elämän merkitys tai merkityksellisyys puuttuu (Jokinen, Venäläinen & Vähämäki 2015, 10).

Työelämän prekarisaatio on muuttanut myös työmarkkinoiden ja sosiaaliturvan suhdetta. Prekaari työmarkkinapositio voidaan määritellä työikäistä väestöä koskevana pysyvänä työn ja työttömyyden välimaastona, eli tilanteena, jossa erilaiset positiot, kuten

työttömyys, opiskelu, työnteko ja yrittäjyys limittyvät ja yhdistyvät epäsäännöllisiin ja monista lähteistä saataviin tuloihin sekä sosiaaliturvaan. Yhä useampi joutuu turvautumaan erilaisiin tulonsiirtoihin työsuhteesta saatavan palkan lisäksi. Vaihtelevat palkka- ja yrittäjyystulot eivät kuitenkaan aina sovi yhteen sosiaaliturvajärjestelmän kanssa, mikä aiheuttaa kannustinloukkuja. (Jakonen 2019, 101 – 105, 110–111.) Sosiaaliturvajärjestelmä rakentuu pitkälti vakiintuneita työsuhteita edellyttävien ansiosidonnaisten etujen varaan. Kun pitkäaikaisiin työsuhteisiin ei ole pääsyä, jäävät ansiosidonnaiset etuudet saamatta. Samalla muut sosiaalietuudet ovat lähinnä heikentyneet. (Kontula & Jakonen 2008, 3.)

Raija Julkusen (2009, 276) mukaan epävarmoilla työmarkkinoilla ansioturvasta on tullut suljetumpi, vakaassa työmarkkina-asemassa olevien klubi. Kannustavuus- ja aktivointipolitiikan nimissä tehdyt sosiaalietuuksien leikkaukset, työn vastaanottamisen velvollisuuden ja vähimmäisturvan vastikkeellisuuden vahvistamiset ovat kaventaneet kansalaisten vapautta ja syventäneet köyhyyttä. Työmarkkinoille tulevien nuorten ollessa epävarmimmassa asemassa tuloksena on sukupolvien välinen konflikti. Pohjoismainen hyvinvointivaltio on perinteisesti suosinut palkkatyötä, kahden elättäjän perhemallia ja sukupuolten tasa-arvoa. Sosiaaliturvan rakentumisen historiassa pohjoismaiset sosiaalidemokraatit ovat tilannekohtaisesti kannattaneet sekä tarveharkintaa, universaaleja järjestelmiä tasaetuksineen että työhön perustuvia ansioetuksia. Kompromissien seurauksena syntynyt sosiaaliturvajärjestelmä nojaa ajatukselle, että työ on ensisijainen toimeentulon lähde, työstä saatavan palkan on riitettävä elämiseen ja sosiaaliturvalla pitää olla syynsä. Yhteiskunnallinen muutos on kuitenkin vähentänyt mallin toimivuutta ja oikeudenmukaisuutta. (Julkunen 2009, 274–276.)

Palkkatyönormin varaan rakentuneet yhteiskunnalliset instituutiot eivät kohtaa prekaarissa työmarkkinatilanteessa työskentelevien todellisuutta (Kontula & Jakonen 2008, 4). Tilanteen ratkaisuksi on tarjottu esimerkiksi muut etuudet korvaavaa perustuloa. Sosiaalipoliittisissa keskusteluissa perustulon tavoitteiksi on asetettu muun muassa köyhyyden lievittäminen, sosiaaliturvan yksinkertaistaminen, kannustin-, köyhyys- ja työttömyysloukkujen poistaminen, joustavien työmarkkinoiden edistäminen, sopeutuminen epävakaisiin työsuhteisiin ja yrittäjyyden edistäminen. (Julkunen 2009, 263, 265.)

Suomessa toteutettiin kaksivuotinen perustulokokeilu vuosina 2017–2018, jossa 2000 25–58-vuotiasta työtöntä sai vastikkeetonta perustuloa 560 euroa kuukaudessa. Perustulokokeilun avulla oli tarkoitus selvittää, miten sosiaaliturvaa voitaisiin muuttaa työhön kannustavaksi ja vähemmän byrokraattiseksi. Kokeilun taustalla oli tarve yksinkertaistaa etuusjärjestelmää ja vähentää tulo-, kannustin- ja byrokratialoukkuja. Perustulokokeilun tulosten mukaan perustulo ei juurikaan lisännyt osallistujien työllisyyttä, mutta paransi heidän hyvinvointiaan. (Kangas, Jauhiainen, Simanainen & Ylikännö 2020, 9–10; Kangas 2020, 170–173.)

Prekarisaatio ei välttämättä ole kaikille negatiivinen ilmiö tai pakotettu tilanne. Prekarisaatio saattaa tarjota yksilölle mahdollisuuden esimerkiksi joustavampaan elämään. Se voidaan kokea myös omaksi valinnaksi, joka mahdollistaa työn mielekkyyden ja autonomian ylläpitämisen esimerkiksi itsenäistä ja luovaa työskentelyä vaativilla aloilla. (Åkerblad 2014, 30.) Tässä tutkielmassa tarkoitukseni on kuitenkin tarkastella työssäkävien köyhyyttä, jolloin prekarisaation tuottamat epäkohdat ovat oletettavasti positiivisia puolia enemmän esillä.

2.2 Köyhyyden määritelmät

Köyhyydellä tutkimuskohteena on useita erilaisia määritelmiä. Perinteisesti köyhyys jaetaan absoluuttiseen ja suhteelliseen köyhyyteen. Absoluuttisella köyhyydellä tarkoitetaan ihmisen olemassaololle välttämättömien tarpeiden, kuten ravinnon, vaatteiden ja asuinsijan puutetta. (Kainulainen 2013, 12.) Absoluuttinen köyhyys tarkoittaa Maailmanpankin määritelmän mukaan elämistä alle 1,90 dollarilla vuorokaudessa (Eskelinen & Sironen 2017, 4). Absoluuttisen köyhyyden raja koskee etupäässä kehitysmaita, kun taas länsimaissa puhutaan suhteellisesta köyhyydestä. Suhteellisessa köyhyydessä kiinnitetään huomiota ihmisten sosiaaliseen toimintakykyyn ja mahdollisuuksiin elää yhteiskunnassa normaaliksi katsottua elämää. (Kainulainen 2013, 12.) Tilastollisesti suhteellisella köyhyydellä tarkoitetaan tilannetta, jossa kotitalous ansaitsee alle 60 prosenttia kansakunnan mediaanitulosta. Vuonna 2016 mediaanitulo

Suomessa oli 24 050 euroa vuodessa ja 2004 euroa kuukaudessa. Suhteelliseen köyhyysrajaan vaikuttavat kotitaloudessa asuvat alaikäiset lapset. (Jakonen 2019, 100.) Suhteellisen tulometodin käyttöön liittyy tiettyjä ongelmia. Esimerkiksi kotitalouskohtainen tarkastelu sivuuttaa tulojen jakautumisen eri perheenjäsenten kesken, jolloin erityisesti naisten köyhyys saattaa jäädä piiloon. (Kainulainen 2013, 14.)

Köyhyys voidaan määritellä esimerkiksi myös mittaamalla toimeentulotukiasiakkuuksia. Köyhyyden mittaaminen toimeentulotukiasiakkuuksien pohjalta mahdollistaa sellaisen toistuvan tilapäisköyhyyden huomioimisen, mikä vuosituloihin keskittyviltä mittareilta jää piiloon. Köyhyyden käsitteen monitulkintaisuudesta huolimatta köyhyydessä on aina kyse jonkin konkreettisen asian puutteesta. (Kainulainen 2013, 12–16.) Eräänä nykypäivän köyhyyttä kuvaavana indikaattorina voidaan pitää myös kulutusvaihtoehtojen vähäisyyttä (Toivonen & Räsänen 2004). Kotitalouksien välttämättömien tarpeiden ja kestokulutushyödykkeiden puutetta mitattaessa puhutaan deprivaaation eli aineellisen puutteen mittaamisesta (Penttilä, Kangas, Nordberg & Ritakallio 2003, 78).

Tilastollisten mittareiden lisäksi köyhyys voidaan määritellä myös subjektiivisena kokemuksena kysymällä sitä henkilöltä itseltään. Tulotason perusteella köyhiksi määritetyt eivät välttämättä koe olevansa köyhiä, kun taas verrattain hyvätuloiset saattavat pitää itseään köyhinä. Köyhyydessä ei aina olekaan kyse vain kotitalouden pienistä tuloista vaan myös korkeista menoista; esimerkiksi vuokra-asumisen kulut erityisesti pääkaupunkiseudulla ovat viime vuosikymmeninä kasvaneet. Subjektiivinen köyhyysmittari ei ole tilastollisesti vertailukelpoinen väline köyhyyden tutkimiseen, sillä ihmiset kokevat köyhyyden eri tavoin. (Kainulainen 2013, 15–16, 35.) Ihmisten omia kokemuksia köyhyydestä on kuitenkin tärkeä tutkia köyhyyden arkitodellisuuden ja monimuotoisuuden ymmärtämiseksi. Köyhyyttä kokeneilta ihmisiltä voidaan esimerkiksi kysyä, mitä köyhyys heille merkitsee, miten se heidän elämässään ilmenee ja mitä siitä seuraa. Köyhyyden kokemusten tutkiminen auttaa ymmärtämään niitä keinoja, joilla köyhyyttä voidaan ehkäistä ja vähentää. (Eskelinen & Sironen 2017, 10.) Köyhyyskokemuksia on kerätty esimerkiksi Tiede, taide ja köyhä kansa ry:n järjestämällä Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailulla, johon vastasi 850 ihmistä vuonna 2006. Kirjoitukset on koottu Anna-Maria Isolan, Meri Larivaaran ja Juha

Mikkosen toimittamaan (2007) kirjaan. Kirjoituskilpailun tuottamaa aineistoa on käytetty muun muassa tutkittaessa luottamusta köyhissä lapsiperheissä (Liikanen 2017) sekä nuorten kokeman köyhyyden syitä ja seurauksia (Mikkonen 2012). Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailu on uusittu vuonna 2012 (ks. esim. Hietala 2015) sekä viimeksi vuosina 2019–2020 (Turunen 2020).

Köyhyys on sosiaalisesti muotoutunut käsite, ja politiikalla ja ideologioilla on vaikutuksensa köyhyyden määrittäisiin (Krok 2009, 115). Köyhyys on lähellä huono-osaisuuden ja syrjäytymisen käsitteitä, ja laajasti ajateltuna näitä voidaan pitää jopa toistensa synonyymeina (Kainulainen & Saari 2013, 23). Tutkimustarkoituksessa köyhyyden, huono-osaisuuden ja syrjäytymisen käsitteillä on kuitenkin eronsa. Köyhyys- ja köyhyysriskikäsitteitä käytetään tuloköyhyyden tutkimukseen. Köyhyysriski käsitteenä kuvastaa pienituloisuuden sekä elämisen laadun puutteellisuutta kuvaavan huono-osaisuuden toisiinsa liittymisen todennäköisyyttä. Huono-osaisuuden ja syrjäytymisen käsitteitä käytetään, kun on kyse laaja-alaisesta elinolojen, elämäntapojen ja elämisen laadun puutteiden esiintymisestä. Huono-osaisuutta mitataan usein tilana, kun taas syrjäytyminen nähdään prosessina. Syrjäytyminen käsitteenä kuvaa huono-osaisuuden kasautumista, ja sen vastakohtana on sosiaalisen osallisuuden toteutuminen. (Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma vuosille 2003–2005, 15).

Suomalaisen huono-osaisuustutkimuksen synty on paikannettu 1980-luvun puolivälin jälkeiseen aikaan. 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa kiinnostus väestön yleisen hyvinvoinnin tasosta siirtyi köyhyyteen ja huono-osaisuuteen, ja 1990-luvun alun talouslaman, massatyöttömyyden ja ruokajonot vain vahvistivat käännettä. (Niemelä & Saari 2013, 8.) Ruoka-apuun tukeutuvien ihmisten hyvinvointia ja huono-osaisuutta on tutkinut muun muassa Maria Ohisalo (2017) sekä Tiina Silvasti ja Ville Tikka (2020). 1990-luvun laman jälkeen huono-osaisuus on Suomessa selvästi kasautunut pitkäaikaistyöttömille ja muille perusturvaetuksia saaville ryhmille, joilla myös riski köyhyyden pitkittymiseen on suurempi. Pitkäaikaisköyhyyteen liittyy usein eri asteisia kasautuvia huono-osaisuuden kokemuksia ja ongelmia. Tästä syystä pitkäaikaisköyhyys tulee erottaa lyhytaikaisesta köyhyysriskistä. Toisaalta esimerkiksi opiskelijoilla pitkäaikainenkin köyhyys on usein

väliaikainen tila. (Penttilä, Kangas, Nordberg & Ritakallio 2003, 40, 45, 94–95.)

Tuloerot ja köyhyysriski kasvoivat Suomessa vuosina 1995–2008 kansainvälisesti vertailtuna huomattavasti, mutta matalan lähtötason vuoksi tuloerot ovat Suomessa edelleen Euroopan keskitason alapuolella. Tuloerot ovat Suomessa kuitenkin jääneet selvästi 1990-luvun puoliväliä korkeammalle tasolle. Samalla suhteellinen köyhyys on lisääntynyt, ja köyhyysriski on lähes kaksinkertaistunut 15 vuodessa. (Riihelä & Suoniemi 2015, 170–171.)

Euroopan Unionin alueella köyhyys- ja syrjäytymisriskissä olevien määrää arvioidaan kolmen indikaattorin perusteella, jotka ovat: suhteellinen köyhyysriski, aineellinen puute sekä kotitalouden vajaatyöllisyys. Näiden indikaattorien perusteella köyhyys- ja syrjäytymisriski kosketti Suomessa noin 894 000 henkilöä vuonna 2017. Merkittävin osa köyhyys- ja syrjäytymisriskistä selittyy suhteellisella köyhyysriskillä, sillä pienituloisissa kotitalouksissa oli noin 70 prosenttia (652 000 henkilöä) kaikista köyhyys- ja syrjäytymisriskissä olevista henkilöistä. Vajaatyöllisissä kotitalouksissa oli noin 410 000 henkilöä ja aineellista puutetta kokevissa kotitalouksissa noin 154 000 henkilöä. Pienituloisten ja aineellista puutetta kokevien määrä on laskenut vuodesta 2008 lähtien, kun taas vajaatyöllisissä kotitalouksissa olevien määrä on kasvanut. (Eurooppa 2020 strategia – Suomen kansallinen uudistusohjelma, kevät 2019, 35.)

2.3 Työssäkäyvien köyhyys

Mikko Jakosen (2019, 98) mukaan työnteon ja köyhyyden yhteys on historiallisesti ja maailmanlaajuisesti pikemminkin normaali kuin epänormaali tila. Nykypäivänä erityisesti maissa, joissa tulo- ja varallisuuserot ovat suuret, on myös työssäkäyvien köyhien osuus suuri. Esimerkiksi Yhdysvallat on 1970-luvulta saakka ollut tunnettu työssäkäyvien köyhien ilmiöstä, ja maan työntekijöistä 11 prosenttia, eli noin 18 miljoonaa ihmistä on eurooppalaisten tilastokriteerien mukaan työssäkäyviä köyhiä. Myös Euroopan Unionissa työssäkäyvien köyhyys on lisääntynyt 2000-luvulla. EU-alueen työvoimasta työssäkäyviä köyhiä on vajaa kymmenes eli noin 26 miljoonaa ihmistä. Luvussa on huomioitu

tulonsiirrot, minkä vuoksi heikon sosiaaliturvan maissa on tilastollisesti enemmän työssäkäyviä köyhiä kuin hyvän sosiaaliturvan maissa. Tulonsiirroista huolimatta vauriassakin maissa työssäkäyvien köyhien määrä on lisääntynyt. Esimerkiksi Saksassa työssäkäyvien köyhien määrä on kasvanut 5,5 prosentista 9,7 prosenttiin vuosina 2006–2016. (Jakonen 2019, 98–99.)

Suomessa työssäkäyvät köyhät eivät ole kovin tunnettu ilmiö, sillä työssäkäyvää ei ole Suomessa totuttu ajattelemaan köyhänä (Jakonen 2019, 105). Palkkatyötä korostavassa yhteiskunnassamme aineellinen hyvinvointi jakautuukin pitkälti työmarkkinoille osallistumisen ja työn teon perusteella (Naumanen 2004, 137). Perinteisesti köyhyys on Suomessa rinnastettu työmarkkinoilta syrjäytymiseen, minkä vuoksi köyhyyden torjumisessa lähtökohtana ovat usein työelämän ulkopuolella olevat ryhmät (Kainulainen 2013, 5). Suomessa köyhyys onkin voimakkaasti sidoksissa työmarkkina-asemaan (Isola & Suominen 2016, 46), ja työllisen aikuisväestön köyhyysaste on ollut 1990-luvulta asti työtöntä väestöä selkeästi pienempi (Kainulainen 2013, 21).

Nyky-Suomessa työssäkäyvien köyhyyttä ei Jakosen (2019, 97) mukaan virallisesti oikeastaan edes ole olemassa. Kuitenkin esimerkiksi vajaatyöllisyysaste, eli niiden henkilöiden määrä, jotka tekevät esimerkiksi osa-aikaisina vähemmän töitä kuin haluaisivat, on Suomessa lisääntynyt selkeästi ja lähestyy eurooppalaista keskiarvoa (Isola & Suominen 2016, 46). Vastentahtoiset osa-aikatyöt ovat keskittyneet pääasiassa vähittäiskauppaan ja ravitsemusaloille ja määräaikaaisuudet julkiselle palvelusektorille. 2010-luvulla on puhuttu myös niin kutsutusta pakkoyrittäjyydestä, jossa näennäisyrittäjyyteen pakotetut työntekijät kantavat työnantajan riskit ilman perinteiseen yrittäjyyteen liittyvää voitonteon mahdollisuutta. (Kainulainen 2013, 10.) Suomessa työelämän prekarisaatio on ollut yksi keskeisin työssäkäyvien köyhyyteen vaikuttavista yhteiskunnallisista kehityskuluista (Jakonen 2019, 101).

Suomessa pienituloisiksi työssäkäyviksi tilastoituvat henkilöt, jotka eivät kuuden kuukauden palkkatuloilla tai yrittäjyyden markkinatuloilla tulonsiirrot huomioiden ansaitse suhteellisen köyhyysrajan ylittävää määrää. Tämän määritelmän mukaan työssäkäyviä köyhiä oli Suomessa vuonna 2016 noin kolme prosenttia työllisistä, eli noin 60 000

ihmistä. Heistä palkansaajia oli 26 000 ja yrittäjiä 34 000. Jakosen (2019, 102–103) mukaan työssäkäyvän köyhän riskissä oleviksi ihmisiksi voidaan laskea lisäksi ne, jotka ovat prekaarissa työmarkkinapositiona vastoin tahtoaan, eli vastentahtoisesti määrä- ja osa-aikaiset (noin 320 000), vastentahtoisesti yksinyrittäjät (noin 30 000) sekä työvoimapolveluissa toimivat ihmiset (91 000), yhteensä noin 441 000 ihmistä. Suomen 60 000 yksiselitteisesti työssäkäyväksi köyhäksi luokiteltavaa ihmistä kuuluu siten tilastoja ja verotietoja tarkastelemalla kokonaisuudessaan noin 330 000 – 440 000 ihmisen joukkoon, jotka ovat pienituloisia työssäkävijöitä ja erilaisissa prekaareissa työmarkkinapositiona vastentahtoisesti. Yksinomaan palkka- tai markkinatuloja tarkastelemalla voidaan siis havaita, että Suomessa on yhteensä vähintään noin 330 000 ihmistä, joiden tulot jäävät alle köyhyysrajan ja jotka eivät todennäköisesti tule toimeen pelkillä palkka- tai markkinatuloillaan. Kotitalouden muoto, elämäntilanne sekä sosiaalietuudet vaikuttavat tässä joukossa henkilön tai perheen köyhyysriskiin. Esimerkiksi yksinhuoltajuus ja asuminen kalliiden asumiskustannusten alueella voivat lisätä köyhyysriskiä. Yksinhuoltajaperheet ovat erityisessä köyhyysriskissä tulojen ollessa yhden vanhemman varassa. Yhden elättäjän lapsiperhe voi olla köyhä, vaikka vanhempi olisi kokopäiväisessä normaalipalkkaisessa työssä. Yksinhuoltajien köyhyysriski koskee erityisesti naisia, sillä isän huollettavana yksinhuoltajaperheistä on vain 14 prosenttia. (Jakonen 2019, 100–103.)

Tietyillä työntekijäryhmillä ja kotitalouksilla on muita korkeampi riski päätyä köyhyyteen. Työssäkäyvien köyhyysriskiin vaikuttavat erityisesti neljä tekijää: matala koulutustaso, matalapalkkaisuus, kotitalouden rakenne sekä osa- ja määräaikaiset työsuhteet. Koulutuksen puute ja matala koulutustaso kohottavat merkittävästi köyhyysriskiä. Suomessa suurimman työssäkäyvien köyhien ryhmän muodostavat keskiasteen koulutuksen saaneet. Pelkän perusasteen käyneet ovat suuremmassa köyhyysriskissä, mutta heidän työllisyysasteensa on matalampi kuin keskiasteen koulutuksen suorittaneilla. Pelkän peruskoulun käyneet ovat siis useammin työttöminä. (Kainulainen 2013, 22, 25.)

Matalapalkkaisuudesta puhuttaessa tulee ottaa huomioon myös kotitalouden muoto sekä sosiaaliturva. Korkein köyhyysriski on yhden hengen talouksissa sekä lapsiperheissä, joissa on vain yksi palkansaaja. Tästä huolimatta kahden aikuisen lapsiperheet muodostavat suurimman työssäkäyvien köyhien ryhmän, sillä työssäkäynti on kahden

aikuisen lapsiperheissä muita kotitalouksia yleisempää. Vähäisintä työssäkäyvien köyhyys on lapsettomissa, kahden työssäkäyvän aikuisen talouksissa. Sosiaalisilla tulonsiirroilla on merkittävä kotitaloustyyppien välisiä köyhyyseroja tasaava vaikutus, erityisesti työssäkäyvien yksinhuoltajien osalta. (Kainulainen 2013, 23, 27–29.)

Osa- ja määräaikainen työ sekä itsensä työllistäminen lisäävät työssäkäyvien kotitalouksien köyhyysriskiä huomattavasti. Työntekijän toimeentulotilanne on sitä epävarmempi, mitä heikommin hän on kiinnittynyt työmarkkinoille. Erityisesti tämä näkyy naisten ja nuorten kotitalouksien korkeana köyhyysriskinä. (Kainulainen 2013, 29–30.) Suomessa vuonna 2019 naisista 22 % ja miehistä 10 % työskenteli osa-aikaisissa työsuhteissa (findikaattori.fi). Yleisin syy osa-aikatyölle oli opiskelu. Noin neljäsosa osa-aikaisissa työsuhteissa työskentelevistä tekee osa-aikatyötä vastentahtoisesti. Osa- ja määräaikaiset työsuhteet ovat ongelmallisia erityisesti silloin, kun ne kohdistuvat useampaan kotitalouden jäseneseen samanaikaisesti, jolloin ne laskevat koko kotitalouden työnteon intensiteettiä. (Kainulainen 2013, 29–30.)

Kotitalouksien työmarkkinakiinnittymisellä on siten merkitystä kotitalouksien toimeentulon ja köyhyysriskin kannalta. Kahden työssäkäyvän aikuisen perhemalli antaa suojaa köyhyyttä vastaan. Länsimaissa naisten työllisyyden lisääntyminen on johtanut kahden työssäkäyvän aikuisen perhemallin yleistymiseen. (Härkönen 2004, 173–175.) Ilpo Airio (2008) on tarkastellut työssäkäyvien köyhyyttä kansainvälisesti vertailevasta näkökulmasta EU- ja OECD-maissa. Airion (2008, 112) päätulkinta tuloksista on, että perinteinen mieselättäjämalli ei EU-tasolla turvaa kotitalouden taloudellista hyvinvointia yhtä hyvin kuin aiemmin, vaan hyvinvointivaltiot rakentuvat yhä enemmän sen varaan, että kotitalouksissa on kaksi työssäkäyvää aikuista yhden sijaan. Suurimassa köyhyysriskissä ovat nykyään näin ollen yksinhuoltajat, yhden aikuisen kotitaloudet ja yhden elättäjän lapsiperheet. Samalla kun työmarkkinat epävakautuvat ja yhden aikuisen sekä yksinhuoltajatalouksien määrä kasvaa, on kahden ansaitsijan mallista tullut uusi työnteon normi, joka heijastuu elinkustannuksiin ja palkkatasoon. (Airio 2008, 111–114.)

Työssäkäyvien köyhyysriskiin vaikuttavat tekijät eivät yksinään välttämättä johda kotitalouksien köyhyyteen, vaan ongelmalliseksi tilanne saattaa muodostua vasta, kun

yhteen kotitalouteen kasautuu monta köyhyysriskiä nostavaa tekijää (Kainulainen 2013, 31). Työssäkäyviä köyhiä on niin yksityisellä kuin julkisella sektorilla, kaikenikäisiä miehiä ja naisia maaseudulta ja kaupungeista. Todennäköisimmin köyhyys koskettaa kuitenkin naisenemmistöisellä alalla työskenteleviä yksinhuoltajanaisia, jotka asuvat kalliiden elinkustannusten suurkaupungeissa. (Jakonen 2019, 104–105.)

2.4 Köyhyyden naisistuminen

Kansainvälisissä tutkimuksissa suuren osan köyhistä on havaittu olevan naisia. Köyhyys koskettaa usein esimerkiksi yksinhuoltajia sekä yksineläviä vanhempia naisia. Tulojen perusteella myös moni parisuhteessa elävä nainen olisi köyhä, mikäli asuisi yksin ja elättäisi itsensä. Termiä köyhyyden naisistuminen tai köyhyyden feminisaatio käytti ensimmäisen kerran Diana Pearce 1970-luvulla tutkiessaan itsensä elättävien naisten köyhyyttä Yhdysvalloissa. Naisten köyhyysriskiin vaikuttavat muun muassa työmarkkinaolosuhteet, tasa-arvoa edistävät toimenpiteet ja politiikka (esim. palkkatasa-arvo ja syrjinnän kieltävät lait), sosiaaliturva sekä väestöön liittyvät tekijät kuten kuuluminen etniseen vähemmistöön. (Goldberg 2010, 3–7.)

Työllisyydessä sukupuolten erot ovat Pohjoismaissa kansainvälisesti verrattuna vähäiset. Muiden maiden naisiin verrattuna pohjoismaalaiset naiset, erityisesti äidit, ovat jo pitkään käyneet kodin ulkopuolella palkkatöissä. Pohjoismaissa naisten ansiotyötä on myös yhteiskunnallisella tasolla tuettu aktiivisesti. Julkisilla lasten- ja vanhustenhoitopalveluilla on vähennetty naisten riippuvuutta kotitöistä ja mahdollistettu naisten pääsy työmarkkinoille. Hyvinvointivaltiollisin ratkaisuin hoivavastuuta voidaan siirtää perheiltä julkiselle sektorille, mikä vähentää yksilön riippuvuutta perheestä. Julkisen sektorin suuruus on myös lisännyt naisten kysyntää työmarkkinoilla. (Härkönen 2004, 171–172.) Suomessa naisten palkkatyö on normalisoitu niin sanotulla palkkatyöäitiyssopimuksella, mikä oikeuttaa ja myös velvoittaa naiset hankkimaan oman toimeentulonsa ja sitä kautta olemaan taloudellisesti itsenäisiä. (Naumanen 2004, 148; myös Krok 2009, 188.) Suomessa naiset käyvät yleisesti kokopäivätyössä. Sukupuolten väliset palkkaerot eivät kuitenkaan ole poistuneet, vaikka palkkaerot ovatkin muihin maihin verrattuna pienet.

(Härkönen 2004, 171–172.)

Sukupuolten väliseen palkkaeroon vaikuttaa se, että Suomessa naiset ja miehet toimivat pääsääntöisesti eri aloilla ja eri hierarkiatasoilla. Klassisessa näkemyksessä työmarkkinat järjestyvät kahden yleisen periaatteen, työnjaon ja hierarkian mukaan. Työnjako tarkoittaa sitä, että eri ihmiset tekevät eri asioita. Hierarkiassa työt ja niiden tekijät on asetettu järjestykseen siten, että niillä on toisiinsa verraten erilainen arvo: yhdet työt ja tekijät ovat arvostetumpia kuin toiset. Hierarkiat voivat juontua joko 1) ihmisten välisistä eroista (esim. sukupuoli), 2) tehtävien ja työsuoritusten välisistä eroista, tai ne voivat syntyä 3) työmarkkinoilla, missä ihmiset ja työt sovitetaan yhteen. (Naumanen 2004, 138–139.)

Anita Haataja ja Merja Kauhanen (2014) ovat tutkineet kahden työn tekemistä Euroopassa. Kahden palkkatyön tekeminen on yleistynyt useissa maissa, ja vuonna 2011 EU-maissa noin 8,3 miljoonaa eli 3,9 prosenttia työllisistä teki useampaa kuin yhtä työtä. Kahta työtä tekevät useammin koulutetut, asiantuntijatehtävissä toimivat henkilöt sekä myös itsensä työllistäjät. Miehillä kahta työtä tekevien päätyö oli usein pysyvä ja kokoaikainen, kun taas naisilla päätyö oli useammin osa-aikainen ja määräaikainen. Kahden työn tekeminen voikin olla joko pakko tai valinta: naisilla kahden työn tekeminen oli useammin liian alhaisen tuntityömäärän ja tulotason aiheuttama pakko, kun taas miehillä se oli useammin omaehtoinen valinta, jonka avulla voi lisätä työtyytyväisyyttä tai kehittymismahdollisuuksia. Toisin kuin miehillä, kahta työtä tekevilla naisilla päätyö oli usein vähäistä koulutusta vaativaa. (Haataja & Kauhanen 2014, 202, 226–227.)

Työmarkkinoilla on empiirisissä tutkimuksissa havaittu selkeä ja pysyvä horisontaalinen ja vertikaalinen jako miesten ja naisten töihin. Horisontaalinen jako tarkoittaa, että naiset ja miehet työskentelevät eri aloilla ja eri ammateissa. Vertikaalinen jako taas tarkoittaa, että naiset ja miehet työskentelevät pääosin eri hierarkiatasoilla, miehet naisia useammin ylemmillä tasoilla. Myös koulutusjärjestelmässä ammatillinen koulutus on eriytynyt miesten ja naisten aloihin ja ammatteihin, minkä seurauksena valtaosa naisista ja miehistä ei edes hakeudu samoille työmarkkinoille. Naisvaltaisilla aloilla palkkataso on matalampi, työn autonomia vähäisempää ja etenemismahdollisuudet heikommät kuin miesvaltaisilla aloilla. Koulutukseen ei poista työmarkkinoilla olevaa jakoa, sillä samankin

koulutustutkinnon hankkineet miehet ja naiset päätyvät usein eri asemiin ja erilaisiin työtehtäviin. Naiset ovat työmarkkinoilla miehiin verrattuna sekundaarisemmassa asemassa. Työmarkkinoiden segregaaation eli erottelun voi nähdä osana yhteiskunnassa vallitsevaa sukupuolijärjestelmää, jossa nainen kantaa pääasiallisen vastuun vanhemmuudesta ja hoivasta ja mies toimeentulosta sekä perheen elatuksesta. Naiset vastaavat edelleen suurelta osin arkielämän näkymättömästä, palkattomasta hoivasta. (Naumanen 2004, 138, 140, 146–148.)

Pohjoismaisen työkeskeisen mallin varjopuolena pidetäänkin naisten ”tuplataakkaa” (Härkönen 2004, 172), jolloin naiset käyvät kokoaikaisessa palkkatyössä ja tekevät sen lisäksi suurimman osan perheen kotitöistä. Alle kouluikäisten lasten vanhemmat ovat ajallisesti kuormitetuimpia. Pienet lapset sitovat vanhempia, erityisesti äitejä, lastenhoitoon ja kotitöihin. Työssä käyvät alle kouluikäisten lasten äidit arvioivat elämäntilanteensa useammin raskaaksi kuin muut. (Kinnunen, Malinen & Laitinen 2009, 126.)

Pohjoismaissa naisten korkea työllisyysaste sekä sosiaaliturva ovat perinteisesti suojanneet naisia köyhyydeltä muita maita paremmin. 1990-luvun laman aikana sosiaaliturvaa kuitenkin leikattiin ja työllisyysaste aleni Ruotsissa ja Suomessa, eikä hyvinvointivaltio ole ollut 2000-luvulla enää niin tehokas köyhyden vähentämisessä. (Sainsbury & Morissens 2010, 32–35, 56; Goldberg 2010, 316.) 1990-luvun laman jälkeen määräaikaiset ja osa-aikaiset työsuhteet ovat lisääntyneet Suomessa, ja erityisesti nuorten naisten työssäkäyntiä on alkanut leimata epävarmuus ja tilapäisyys (Naumanen 2004, 147).

Työelämässä tapahtuneet muutokset, kuten epäsäännöllisten työaikojen lisääntyminen ja työn muuttuminen enenevässä määrin tietotyöksi, on muuttanut myös perheiden arkea. Työn ja perheen välinen raja on muutosten myötä tullut häilyvämmäksi. Työelämä vie vanhemmat pois kodista ja samalla tuo työn koteihin. Samalla myös perhe-elämään liittyvät asenteet ja arvostukset ovat muuttuneet. Familistinen käänne on koventanut perhesuhteisiin kohdistettuja vaatimuksia ja odotuksia. Perhesuhteilta odotetaan aiempaa enemmän laatua ja miellyttävää tunneilmapiiriä sekä tyydyttävyyttä. Myös keskustelu isän roolista perheessä on lisääntynyt, ja julkisissa keskusteluissa on korostettu hoiva-isyyttä. Kohonneiden avioerojen määrä heijastaa osaltaan pettymyksiä siihen, kun odotukset

perhe-elämää kohtaan eivät aina täyty. (Kinnunen, Malinen & Laitinen 2009, 126–127.)

Tasa-arvokoisissa yhteiskunnissa sukupuoli on usein hämärällä tavalla läsnä. Yhteiskunnassa ja kulttuurissa mies nähdään normina, neutraalina ihmisenä ja kansalaisena. Naisten elämänpiirit saattavat jäädä huomiotta tai niitä käsitellään poikkeuksina normista, tavallisesta. Esimerkiksi ydinperhettä pidetään tyypillisenä yhteiskunnan perusyksikkönä, ja yksinhuoltajaäitien perheitä poikkeavina, jopa sosiaalisina ongelmina, vaikka perhemuodot ovat muuttuneet. (Oinas 2004, 201, 205–206.)

Yksinhuoltajaäitien köyhyyttä ja kokemuksia arjesta on tutkinut muun muassa Suvi Krok (2009). Väitöskirjassaan Krok (2009) haastatteli kahtatoista lähiössä asuvaa vähävaraista yksinhuoltajaäitiä. Tutkimuksessa selvisi, että tutkimukseen osallistuneet naiset merkityksellistivät toimijuuttaan ja arkeaan äitiys- ja köyhyystapaisuudella sekä hyveellisyydellä. Toiminnan päämääräksi nousi muutokseen, esimerkiksi palkkatyöläisyyteen, pyrkimisen sijaan arjen rutiinien säilyttäminen. Palkkatyöhön hakematta jättäminen näyttäytyy tutkimuksessa sekä valintana että pakkona: kotiäitiys näyttäytyy hyvänä äitiytenä, ja palkkatyön pelätään rikkovan taloutta ylläpitävät rutiinit. (Krok 2009, 5–6, 188, 191–192.)

Tässä tutkielmassa tavoitteena on selvittää prekaarissa työmarkkina-asemassa työskentelevien naisten subjektiivisia kokemuksia köyhyydestä. Seuraavassa luvussa käsittelen tutkimuksen toteuttamiseen liittyviä kysymyksiä ja vaihteita.

3. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

3.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää prekaarissa työmarkkina-asemassa työskentelevien naisten subjektiivisia kokemuksia köyhyydestä. Prekaarissa työmarkkina-asemassa työskenteleviksi katson Jakosen (2019, 102–103) määritelmän mukaisesti vastentahtoisesti osa- ja määräaikaiset työntekijät, itsensä työllistävät sekä työvoimapolitiittisissa toimenpiteissä työskentelevät ihmiset, jotka ovat riskissä päätyä työssäkäyviksi köyhiksi. Tutkimuskysymykseni on: *millaisia kokemuksia köyhyydestä prekaarissa työmarkkina-asemassa työskentelevillä naisilla on?* Tutkimuskysymykselläni pyrin selvittämään, mitä konkreettisia seurauksia köyhyydellä on työssäkävien naisten elämässä. Millaisia tunteita köyhyys työssäkävänä herättää, ja miten köyhyys vaikuttaa naisten perhe-elämään?

Sukupuolittunut yksinhuoltajuus, yllättäen muuttuvat elämäntilanteet sekä prekaarit työmarkkinat olivat Mikko Jakosen (2019, 103) mukaan kolme pääasiallista työssäkävyn köyhyyteen johtavaa syytä, jotka nousivat esiin *Töissä ja köyhä* -aineistosta. Naiset työskentelevät miehiä useammin osa- ja määräaikaisissa työsuhteissa ja matalapalkka-aloilla sekä ovat yksinhuoltajia. Kun köyhyyttä tarkastellaan tilastollisesti esimerkiksi suhteellisenä köyhyytenä, on tarkastelun kohteena tällöin koko kotitalouden tulot, jolloin naisten köyhyys saattaa jäädä piiloon (Kainulainen 2013, 14). Tämän vuoksi naisten köyhyyttä on tärkeä tarkastella myös laadullisin menetelmin, jotta voidaan tarkastella naisten mahdollista köyhyyttä myös perheiden sisällä. Työn muutokset ovat tehneet myös työn ja perheen rajasta häilyvämmän (Kinnunen, Malinen & Laitinen 2009, 126). Konkreettisten seurausten ja perhe-elämään liittyvien vaikutusten lisäksi pyrin tuomaan esiin myös kirjoittajien mahdollisia kokemuksia työn ja sosiaaliturvaetuuksien yhteensovittamisesta. Prekaarissa työmarkkina-asemassa työskentelevien naisten kokemukset epäsäännöllisen työn ja sosiaaliturvan yhdistämisestä kiinnostavat itseäni sosiaalityöntekijänä.

3.2 Töissä ja köyhä -kirjoitusaineisto

Aineistona olen käyttänyt valmista laadullista kirjoitusaineistoa. Aineistona tutkimuksessani on Yhteiskuntatieteellisestä Tietoarkistosta löytyvä Mikko Jakosen ja Jenny Säilävaaran vuonna 2015 keräämä kirjoitusaineisto *Töissä ja köyhä*. Kirjoitukset on kerätty Jyväskylän yliopiston hankkeessa Köyhä, läski ja roska – Jakautuvan Suomen eriarvoistuvat ruumiit, johon haettiin rahoitus Koneen säätiön Jakautuuko Suomi? -rahoitushausta. Mikko Jakonen on julkaissut aineiston pohjalta kaksi artikkelia vuosina 2018 ja 2019. Aineisto on luovutettu Yhteiskuntatieteelliselle Tietoarkistolle vuonna 2019. Kirjoituskutsu julkaistiin kesällä 2015 Jyväskylän yliopiston verkkosivuilla sekä jaettiin sosiaalisessa mediassa. Kirjoituskutsulla on pyritty tavoittamaan henkilöitä, jotka ovat kokeneet köyhyyttä työssäkäynnistä huolimatta. (Töissä ja köyhä -kirjoitusaineiston aineisto-opas 2019, 1–3.) Koska kirjoituskutsu on julkaistu vain sähköisesti, sillä ei ole voitu tavoittaa niitä työssäkäyviä köyhiä, joilla ei ole ollut esimerkiksi tietokonetta käytössään, tai jotka eivät ole sosiaalisessa mediassa.

Töissä ja köyhä -kirjoitusaineisto koostuu 135:stä pituudeltaan vaihtelevasta vapaamuotoisesta kirjoituksesta, joissa käsitellään henkilökohtaisia köyhyiden kokemuksia työssäkäyvien keskuudessa. Aineiston avulla on pyritty kartoittamaan köyhyiden kokemuksia työssäkäyvien suomalaisten keskuudessa sekä lisäämään tietoa siitä, miten ilmiö näkyy ihmisten henkisessä hyvinvoinnissa, kehossa ja elämänlaadussa. Kirjoittajat ovat henkilöitä, joilla tulotaso on jäänyt matalaksi työssäkäynnistä huolimatta. Taustatietoina kirjoittajia on pyydetty ilmoittamaan sukupuoli, syntymävuosi, asuinpaikka, siviilisääty, onko lapsia, bruttoansiot, koulutus, työsuhteiden lukumäärä työuralla, sekä valitsemaan yksi vaihtoehdoista kysymykseen Mitä teet pääasiassa arkisin (työtön/työnhakija, osa-aikatyössä, pätkätyössä, kokoaikatyössä, opiskelen, eläkkeellä). (Töissä ja köyhä -kirjoitusaineiston aineisto-opas 2019, 2.)

Kirjoituspyynnössä vastaajia ohjeistettiin kuvailemaan muun muassa pienituloisen arkea ja epätyypillisen työn mahdollisia vaikutuksia perhe-elämään sekä kertomaan pätkätoiden ja sosiaaliturvan yhdistämisen mahdollisuuksista. Lisäksi pyydettiin kuvauksia köyhyiden

ruumiillisista vaikutuksista, kuten jaksamisesta, nälästä ja lihomisesta sekä köyhyyden vaikutuksista mielialaan ja elämänhallintaan. Kirjoittajat ovat käsitelleet kirjoituksissaan esimerkiksi mielenterveyttä, huolta rahan riittämisestä sekä köyhyyden henkisiä ja fyysisiä vaikutuksia elämään, ja he kuvaavat kirjoituksissa arkeaan, työhistoriaansa sekä elämänlaatuaan. (Töissä ja köyhä -kirjoitusaineiston aineisto-opas 2019, 2.)

Kirjoituspyynnöllä kerätyt aineistot eroavat esimerkiksi haastattelujen avulla saaduista aineistoista. Kirjoituspyynnöllä aineistoa kerätessä tutkijalla ei ole mahdollisuutta vaikuttaa aineiston muotoutumiseen yhtä paljon kuin esimerkiksi haastattelutilanteessa. Haastattelussa tutkija pystyisi tekemään tarkentavia kysymyksiä haastattelun aikana, ja aineisto muotoutuu enemmän tutkijan ja haastateltavan yhteistyössä. Kirjoitetussa aineistossa esille nousevat asiat, joita kirjoittaja pitää aiheen tai itsensä kannalta mielekkäinä. Toisaalta kirjoittaja kirjoittaa tekstiään myös mielessään olevalle lukijalle. Anonymiteetin säilyttäminen kirjoituspyyntöön vastatessa voi myös rohkaista kirjoittajaa kertomaan sellaisista asioista, joista hän ei kasvatusten kertoisi. Kirjoituspyyntöjen kautta ei yleensä tavoiteta eri sukupuolta olevia ja kaikkien ikäluokkien edustajia tasaisesti, vaan kirjoittajiksi valikoituvat useammin keskiluokkaiset naiset. Naisille itsensä ilmaisu kirjoittamisen kautta on usein miehiä luontaisempaa. (Hietala 2015, 25–26.)

Töissä ja köyhä -kirjoitusaineisto on Yhteiskuntatieteellisessä Tietoarkistossa käytettävissä tutkimukseen, opetukseen ja opiskeluun. Kirjoittajilta on kirjoituspyyntölomakkeessa pyydetty suostumus kirjoitusten arkistointiin Yhteiskuntatieteelliseen Tietoarkistoon myöhempää opetusta, opiskelua ja tutkimusta varten. Myös kirjoituspyynnön kirjoitusohjeissa kerrotaan, että kirjoitukset arkistoidaan myöhempää tutkimusta varten, jos kirjoittaja antaa siihen luvan. Alkuperäinen aineisto sisälsi 170 vastausta, joista 136 oli lupa arkistoida. Yksi kirjoitus oli palautettu kaksi kertaa. Tietoarkistossa kirjoituksista on poistettu kaikki suorat tunnisteet kuten nimet ja yhteystiedot, sekä tarvittaessa karkeistettu tai poistettu muita harvinaisia tai yksityiskohtaisia tietoja kuten tarkkoja työpaikkoja, diagnooseja sekä paikkakuntia. Poistot on tehty sekä kirjoittajaan että kolmansiin henkilöihin liittyen. Kirjoittajan nimi on korvattu taustatiedoista muotoon ”Alias”. (Töissä ja köyhä -kirjoitusaineiston aineisto-opas 2019, 3–9.) Aineisto käsittelee köyhyyden kokemuksia, joten se soveltuu hyvin tutkimustehtäväni tarkasteluun. Kirjoittajat ovat myös

itse alunperin määritelleet itsensä työssäkäyviksi köyhiksi vastatessaan kirjoituspyyntöön.

Ladattuani alkuperäisen aineiston Yhteiskuntatieteellisestä Tietoarkistosta luin sen kertaalleen kokonaisuudessaan läpi. Tämän jälkeen jaoin kirjoitukset sukupuolen mukaan. Aineiston 135:stä kirjoituksesta 37 oli miesten kirjoittamia, ja 98 naisten kirjoittamia tekstejä. Laitoin miesten tekstit sivuun, ja jatkoin naisten kirjoittamien tekstien läpikäymistä. Etsin aineistosta naisten kirjoitukset, joissa kirjoittaja oli taustatiedoissa ilmoittanut olevansa joko osa-aikatyössä tai pätkätyössä. Pätkä- tai osa-aikatyössä ilmoitti olevansa 38 naista. Lisäksi kävin läpi muut kirjoitukset ja poimin niiden joukosta ne, joissa kirjoittaja ilmoitti tekstissään olevansa tai olleensa määräaikaisessa työssä, keikkatyössä tai työllistävänä itsensä. Osa kirjoittajista kertoi tämän hetkisestä tilanteestaan, osa kertoi aiemmista kokemuksistaan. Luin kirjoitukset muutamaan kertaan läpi, ja poimin aineistooni lopulta 25 kirjoitusta lisää.

Alkuperäisen aineiston 135:stä kirjoituksesta karsin siten tutkielmani aineistoksi yhteensä 63 kirjoitusta. Kirjoitusten pituus vaihteli noin puolen sivun teksteistä useamman sivun kirjoituksiin. Aineiston lyhin kirjoitus oli muutaman lauseen mittainen ja pisin kahdeksan sivua pitkä. Laskin myös alle yhden sivun kirjoitukset sivun mittaisiksi, jolloin aineiston kirjoitusten sivumäärä oli yhteensä 107 sivua. Aineiston ulkopuolelle jäivät tekstit, joissa ei tuotu esiin kokemuksia prekaareista työmarkkinoista. Esimerkiksi eläkkeellä olevat ja ne opiskelijat, jotka eivät käyneet töissä, jäivät aineistoni ulkopuolelle. En suoraan rajannut aineiston ulkopuolelle esimerkiksi taustatiedoissa itsensä työttömiksi tai opiskelijoiksi määritelleitä, jos heidän tekstistään tuli esiin kokemuksia prekaareista työmarkkinoista. Yksilön elämässä prekaari työmarkkinaposition näkyy työn ja työttömyyden välimaastona, jossa työnteko, työttömyys ja opiskelu vaihtelevat ja limittyvät toisiinsa (Jakonen 2019, 101–105). Pelkän taustatiedoissa ilmoitetun statuksen perusteella karsittu aineisto olisi siten ollut liian suppea.

Marianne Notkon (2011, 148) mukaan henkilökohtaiset, kirjoitetut tarinat ovat yhteydessä aikaan, kertomisen ja kirjoittamisen hetkeen. *Töissä ja köyhä* -kirjoitusaineisto on vuodelta 2015, joten kirjoittajien elämäntilanteet saattavat tänä päivänä olla hyvin erilaiset kuin ne olivat viisi vuotta sitten. Osa kirjoittajista kertoi menneistä kokemuksistaan, ja heidän

kohdallaan köyhyys saattoi jo kirjoittamishetkellä olla ohi. Aineistosta saattaa nousta esiin tietoa, mikä tänä päivänä on jo vanhentunutta. Toisaalta aineisto ei ole mielestäni niin vanha, etteikö sen avulla voida tavoittaa tämän päivän työssäkäyvien köyhien kokemuksia. Notkon (2011, 148) mukaan kirjoitusaineistojen tarinat todistavatkin paitsi muutoksia myös pysyvyyttä ja muuttumattomuutta.

Kirjoitusaineistoja on syytetty hyvin kirjoittavien, koulutettujen ja omaelämänsä hallitsevien ihmisten tuottamiksi aineistoiksi (Notko 2011, 148). Tämä näkyi myös aineistossani, jossa vain muutamalla kirjoittajalla oli taustallaan pelkkä perus- tai kansakoulu. Suurimmalla osalla (43 kpl) kirjoittajista oli joko keskiasteen (ylioppilas tai ammattikoulu) tai alemman korkeakouluasteen tutkinto. Lopuilla kirjoittajista oli maisterin tai tohtorin tutkinto. Suuremmasta köyhyysriskistään huolimatta pelkän peruskoulun käyneet eivät ole suurin työssäkäyvien köyhien ryhmä, sillä he ovat muita useammin työttöminä (Kainulainen 2013, 25), mikä osaltaan saattaa selittää koulutettujen suurta vastausmäärää. Korkeasti koulutettujen suurta määrää saattaa selittää myös se, että kirjoituskutsu julkaistiin alunperin Jyväskylän yliopiston verkkosivuilla.

3.3. Kokemusten tutkimisesta ja metodologisista valinnoista

Tutkimuksessani olen kiinnostunut *Töissä ja köyhä* -kirjoitusaineiston naiskirjoittajien köyhyden kokemuksista. En siis käsittele aineiston kirjoituksia kertomuksina, vaan kirjoittajien omakohtaisina kokemuksina. Lähestymistapani on fenomenologinen eli kokemusta tarkasteleva. Kokemus on persoonalle, kokemuksesta kirjoittajalle tai kertojalle tosi eksistentiaalis-fenomenologisen teorian mukaisesti. (Liikanen 2017, 40.) Täten fenomenologinen ajattelu eroaa esimerkiksi sosiaalisesta konstruktionismista (ks. esim. Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b), jossa todellisuuden nähdään rakentuvan sosiaalisesti kielellisessä vuorovaikutuksessa, jolloin ei ole olemassa absoluuttisia totuuksia, vaan pikemminkin erilaisia selitystapoja ja kertomuksia.

Töissä ja köyhä -kirjoitusaineiston kirjoituksia voisi lähestyä myös kertomuksina. Esimerkiksi Marianne Notko (2011) on tutkinut naisten kokemuksia väkivallasta

perhesuhteissa tutkimusmenetelmänään narratiivinen analyysi. Itse koen tämän lähestymistavan kuitenkin tietyllä tavalla etäännyttäväksi. Sanna-Liisa Liikanen (2017) on tutkinut luottamusta köyhyyskirjoituskilpailuun osallistuneiden vanhempien kirjoituksissa fenomenologisesta lähestymistavasta, ja toteaa, ettei hänellä ole tutkijana mahdollista epäillä kirjoittajien kokemusten todenperäisyyttä (Liikanen 2017, 40). Itse koen myös, etten voi lähtökohtaisesti epäillä kirjoitusten todenperäisyyttä, vaan lähestyn kirjoituksia siitä näkökulmasta, että kirjoittajat ovat kirjoittaneet omista köyhyyden kokemuksistaan, ja nämä kokemukset ovat heille tosia.

Fenomenologinen tutkimustraditio painottaa kokemusten merkitystä ihmisten maailmaa koskevan ymmärryksen muodostumisessa (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 26). Fenomenologisessa ajattelussa ihmisyydet rakentuvat suhteessa maailmaan, jossa he elävät, ja he myös itse rakentavat tuota maailmaa. Kokemuksellisuus on ihmisen maailmasuhteen perusmuoto. Lisäksi ihmisen kokemuksellinen suhde maailmaan on intentionaalinen, mikä tarkoittaa, että kaikki kokemamme merkitsee meille jotain. Todellisuus ei ole vain neutraalia materiaalia, vaan jokaisessa havainnossa kohde näyttäytyy havaitsijan pyrkimysten, kiinnostusten tai uskomusten valossa. (Laine 2018.)

Kokemukset rakentuvat merkityksistä, joten kun tutkitaan kokemuksia, tutkitaan kokemusten merkityssisältöä ja sen rakennetta. Merkitykset taas ovat luonteeltaan intersubjektiveja, yhteisöllisiä ja jaettuja. Merkitykset siis syntyvät yhteisössä, johon kasvatetaan ja kasvatetaan. Eri kulttuuripiireissä elävät ihmiset elävät erilaisissa todellisuuksissa sillä perusteella, että asioilla on heille erilaiset merkitykset. Tutkittavat ihmiset ovat osa jonkin yhteisön luomaa merkitysten perinnettä, jonka vuoksi yksilön kokemusten tutkimus paljastaa myös jotain yleistä. Myös tutkija on osa jotain yhteisöä ja sen luomaa merkitysten perinnettä. Tämän vuoksi tutkijan on oltava tietoinen myös omista ennako-oletuksistaan. Fenomenologinen tutkimus edellyttää tutkijalta itsekriittisyyttä sekä reflektiivisyyttä. (Laine 2018.)

Fenomenologisessa tutkimuksessa tutkimuskohdetta pyritään lähestymään mahdollisimman pitkälle ilman ennalta määrättyjä oletuksia, määritelmiä tai teoreettista viitekehystä. Perimmäinen tavoite on kuvata ilman teoreettisia käsitteitä sitä tapaa, jolla

ulkoinen maailma rakentuu ihmisen tajunnassa. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 26.) Fenomenologinen tutkimus on perinteisesti aineistolähtöistä tutkimusta, jossa aiemmat tutkimukset otetaan esiin vasta kun omat tulkinnat aineistosta on tehty (Laine 2018). Tiukan aineistolähtöistä lähestymistapaa en kuitenkaan ole tässä tutkimuksessa käyttänyt, eikä puhdas aineistolähtöisyys ja teoriattomuus ole täysin mahdollista oikeastaan missään tutkimuksessa (Salo 2015, 172). Koen, ettei opinnäytetyön tekeminen onnistuisi ilman perehtymistä aiempaan tutkimukseen. Köyhyydestä tehdyt aiemmat tutkimukset sekä teoria työelämän prekarisaatiosta ovat vaikuttaneet tutkielmani muotoutumiseen, tutkimuskysymyksiin sekä aineiston analyysiin. Myös oman työhistoriani aikuissosiaalityöntekijänä voi nähdä vaikuttavan ennako-oletuksiini köyhyyden syistä. Oman kokemukseni mukaan köyhyyteen vaikuttavat erityisesti moniongelmaisilla ihmisillä sekä rakenteelliset että yksilölliset tekijät.

3.4 Tutkimusmenetelmänä sisällönanalyysi

Tutkimusmenetelmänä tutkimuksessa käytän laadullista teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Laadullinen sisällönanalyysi keskittyy aineiston sisältöön ja siinä esille tuleviin merkityksiin (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 39). Sisällönanalyysi on perinteisesti sanallista tekstin sisällön kuvailua, tekstianalyysiä, jossa aineistoa tarkastellaan eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien ja tiivistäen. Sisällönanalyysin avulla pyritään muodostamaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus, joka kytkee tulokset ilmiön laajempaan kontekstiin. Sisällönanalyysissä aineisto pilkotaan ensin osiin, käsitteellistetään ja lopuksi järjestetään uudelleen uudenlaiseksi kokonaisuudeksi. Sisällönanalyysi voi olla myös sisällön määrällistä erittelyä, esimerkiksi aineistossa esiintyvien tiettyjen sanojen esiintymistiheyden laskemista. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a.) Sisällönanalyysin perustehtävänä on aineistoa pelkistämällä ja tiivistämällä saada siitä esille tutkimuskysymysten osalta olennainen tietosisältö (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 38).

Ulla-Maija Salo (2015) on kritisoinut sisällönanalyysin harkitsematonta käyttöä muun muassa opinnäytetöissä. Salon (2015, 166) mukaan sisällönanalyysi on useimmiten

muuttunut tekniikaksi, jossa kategorisointi korvaa teoreettiset kehittelyt ja tutkijan omat oivallukset. Keskeistä sisällönanalyysissä on ollut tiivistää ja luokitella suuria tekstimassoja koodaamisen avulla. Koodaamisessa oletetaan, että: 1) on aineisto 2) josta jäljitetään toistoa, säännönmukaisuutta tai järjestystä 3) jonka avulla voidaan nimetä, koota tai luokitella ja 4) vähentää kompleksisuutta yhdistämällä, kategorisoimalla, teoretisoimalla ja käsitteellistämällä. (Salo 2015, 166, 169, 177.)

Salon (2015, 171) mukaan sisällönanalyysi pelkistyy helposti pelkäksi luokitteluksi ja alkuvaiheen analyysiksi. Lähtökohtaisesti laadullisessa analyysissä sisältö ei kuitenkaan tyhjene kategorioihin, vaan laadullisen tutkimuksen idea on löytää aineistosta jotain uutta. Pelkkä uudelleen järjestetty aineisto ei vielä ole tulosta, vaan analyysissä tarvitaan refleksiivistä otetta. Refleksiivinen tutkimus ei vain tuota tietoa siitä, miten sosiaaliset maailmat toimivat, vaan antaa myös käsityksen siitä, miten tieto on tuotettu, järjestetty ja tulkittu. (Salo 2015, 166–167, 171, 187.)

Sisällönanalyysin tekemiseen on kolme tapaa: aineistolähtöinen, teoriaohjaava sekä teorialähtöinen analyysi (Salo 2015, 171). Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä analyysi perustuu aineistoon ja teorialähtöisessä taas valmiiseen teoreettiseen viitekehykseen. Teoriaohjaava tutkimus on teorialähtöisen ja aineistolähtöisen tutkimuksen välimaastossa, ja siinä aineiston analyysi ei suoraan perustu teoriaan, mutta on kytköksissä siihen. Aineistosta tehdyille löydöille etsitään tulkintojen tueksi teoriasta selityksiä tai vahvistusta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a.)

Salo (2015, 181) puhuu teoriaohjaavan tai aineisto/teorialähtöisen analyysin sijaan *aineiston ajattelemisesta teorian kanssa*, töpselin pistämisestä teoriaan kuten pistoke kytkettäisiin virtapiiriin. Siinä teoreettiset käsitteet toimivat ajattelun apuvälineinä. Aineistosta otetaan katkelma, jota luetaan erilaisissa teoreettisissa viitekehyksissä. Sama aineistokatkelma kytketään eri käsitteisiin ja kartoitetaan, miten tietyt yhteydet kehkeytyvät aineiston ja valittujen käsitteiden välillä. Ideana on testata, toimiiko käsite, ja millaisia uusia ajatuksia se mahdollistaa. Tarkoituksena on tuottaa tietoa uudella tavalla ja pitää merkitykset liikkeessä. Ajattelu teorian kanssa edellyttää teoriaan tutustumista ensin, ja sen jälkeen sen soveltamista tutkimuksessa. Tutkimuksen kulku ei tällöin noudata

perinteistä lineaarista kaavaa, vaan analyysi tapahtuu koko ajan ja joka paikassa. Myös analyysin rajallisuuden tulisi tulla osaksi analyysia ja auki kirjoittamisen kohteeksi. (Salo 2015, 181–182.)

Sisällönanalyysi soveltuu suurten tekstiaineistojen käsittelyyn (Salo 2015, 169), joten valmiin, kirjoitetun aineiston analysointiin sisällönanalyysi vaikutti tutkimustani varten parhaalta vaihtoehdolta. Sisällönanalyysiä on käytetty aiemminkin opinnäytetöissä, esimerkiksi Sanja Hietala (2015) ja Tiina Salomaa (2014) ovat käyttäneet sisällönanalyysiä Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailun tekstien analysointiin. Sisällönanalyysi sopii myös mielestäni yhteen fenomenologisen ajattelun kanssa, vaikka aineistolähtöisyyden suhteen olenkin analyysissä joutanut. Aineistoni analyysissä pyrin aineistolähtöisesti tuomaan esiin työssäkäyvien naisten kokemuksia köyhyydestä, mutta samalla aineiston analyysi on kytköksissä köyhyyden eri määritelmiin sekä teoriaan työelämän prekarisaatiosta. Analyysi ei siten ole puhtaan aineistolähtöistä, vaan teoriaohjaavaa. Jottei analyysi jäisi liian pintapuoliseksi, pyrin myös Saloa (2015) mukailen ajattelemaan aineistoa teorian kanssa refleksiivisen otteen saamiseksi.

Aineiston lukemisen ja rajaamisen (ks. 3.2) jälkeen aloitin aineiston analysoinnin. Aineiston analysoinnissa käytin apuna teemoittelua ja ryhmittelyä (ks. Tuomi & Sarajärvi 2018). Aluksi luin aineiston tulostetun paperiversion läpi samalla alleviivaten tutkimuskysymykseeni liittyviä pääteemoja eri väreillä. Nämä teemat olivat *Köyhyyden kokemukset* (kulutukseen liittyvä karsiminen ja köyhyyden aikaansaamat tunteet), *Köyhyyden vaikutus perhe-elämään ja sosiaalisiin suhteisiin*, sekä *Sosiaaliturva ja yhteiskuntasuhde*. Aineiston alleviivattuani luin aineiston uudestaan pääteema kerrallaan, ja tein sisällönanalyysiä teemojen sisällä (ks. Tuomi & Sarajärvi 2018). Etsin aineistosta pelkistettyjä ilmauksia, ryhmittelin niitä yhteneväisyyksien ja eroavaisuuksien mukaan, ja muodostin alaluokkia jokaisen teeman alle. Esimerkiksi *Köyhyyden kokemukset* -teemasta erottui toistuvia, köyhyyden aikaansaamia negatiivisia tunteita kuvaavia sanoja, kuten epävarmuus ja häpeä, joista muodostin pääluokan *Köyhyyden aiheuttama henkinen kuormitus*. Kolmannen teeman *Sosiaaliturva ja yhteiskuntasuhde* sisällytin lopulta ensimmäiseen teemaan, jolloin analyysi tiivistyi ja vastasi paremmin tutkimuskysymykseen. Tein ryhmittelyä paljolti jo tulostettuun paperiaineistoon ja

luokitteluja erillisille paperilapuille. Luokittelun lopuksi kirjoitin aineistosta katkelmia teemojen ja luokkien mukaisesti tekstinkäsittelyohjelmalla. Teemoittelun jälkeen aloin tekemään omaa tulkintaani peilaillen aineistoa eri teorioihin.

3.5 Eettiset lähtökohdat

Tutkimukseen osallistuvien henkilöiden tietoon perustuva suostumus osallistua tutkimukseen on ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen keskeinen eettinen periaate (TENK 2019, 8). *Töissä ja köyhä* -kirjoitusaineiston kirjoittajat ovat kirjoituspyyntöön vastatessaan antaneet luvan kirjoitusten arkistointiin myöhempää opetusta, opiskelua ja tutkimusta varten. Kerätyn aineiston tallentaminen muiden tutkijoiden saataville on yksi tapa toteuttaa tieteen avoimuutta (TENK 2019, 13). Tutkimuksessa käyttämäni *Töissä ja köyhä* -kirjoitusaineisto on valmiiksi anonymisoitu, eli kirjoittajien henkilötietoja ei voi aineistosta enää tunnistaa. En voi tällöin myöskään pyytää aineiston kirjoittajilta suostumusta osallistua tutkimukseeni, koska minulla ei ole heidän henkilötietojaan, mutta voin olettaa, että he ovat ymmärtäneet, mitä tarkoittaa antaa lupa kirjoituksen arkistointiin myöhempää käyttöä varten. Oletan heidän myös vastanneen kirjoituspyyntöön vapaaehtoisesti. Koen köyhyys on olemaan tärkeä tutkimuksen aihe, sillä taloudellinen köyhyys haittaa monen sitä kokevan elämää. Köyhyys voi kuitenkin olla sitä kokevalle arka aihe. Valmista aineistoa käyttämällä olen välttänyt tutkimuksellani erikseen vaivaamasta tiukassa taloudellisessa asemassa olevia henkilöitä. Lataamalla aineiston olen sitoutunut noudattamaan Yhteiskuntatieteellisen Tietoarkiston käyttöehtoja, joiden mukaan aineistoa saa käyttää vain ilmoitettuun käyttötarkoitukseen, minkä jälkeen aineisto on asianmukaisesti hävitettävä. Tietoarkistoon on lähetettävä viitetiedot kaikista julkaisuista, joissa aineistoa hyödynnetään, mikä osaltaan myös tukee tieteen avoimuutta. Tällöin myös aineiston kirjoittajat voivat seurata, mihin tutkimuksiin ja tarkoituksiin heidän kirjoituksiaan on käytetty. Olen tutkimusta tehdessäni tutustunut myös Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeeseen (2019) ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisistä periaatteista, ja sitoutunut noudattamaan ohjeistusta. Olen tutkielmaa tehdessäni huomionnut muiden tutkijoiden työn, ja pyrkinyt tarkkuuteen ja huolellisuuteen tutkielman tekemisen aikana sekä tuloksia esittäessäni.

4. KOKEMUKSIA TYÖSSÄKÄYVÄN KÖYHYYDESTÄ

Tässä luvussa käyn läpi prekaarissa työmarkkina-asemassa työskentelevien naisten kokemuksia köyhyydestä. Köyhyys vaikutti naisten elämään monella eri tasolla. Köyhyys ilmeni esimerkiksi kulutuksen rajoittamisena (4.1). Köyhyydestä selvitäkseen naiset karsivat kaiken ylimääräisen kulutuksen, ja käyttivät kekseliäisyyttään selvitäkseen arjestaan. Pienen palkan vuoksi useat naisista joutuivat turvautumaan myös sosiaaliturvaan (4.2). Tämä sai naiset pohtimaan työssäkäynnin kannattavuutta (4.3). Konkreettisen aineellisen puutteen lisäksi köyhyys aiheutti naisille myös henkistä kuormitusta ja kokemuksia yhteiskunnan ulkopuolisuudesta (4.4).

4.1 Kulutuksen karsiminen

Arkielämä tänä päivänä edellyttää lähes päivittäisiä käyntejä ostoskeskuksissa ja supermarketeissa, ja elämästä on tullut kulutuskeskeisempää. Nyky-yhteiskunnasta puhutaankin usein kulutusyhteiskuntana. Kulutus voidaan jakaa julkiseen ja yksityiseen kulutukseen. Julkinen kulutus kattaa yhteiskunnan verovaroin ylläpitämät palvelut, kun taas yksityiseen kulutukseen katsotaan kuuluvan kotitalouksien joko ostamalla tai omalla työllään, esimerkiksi keräämällä tai kasvattamalla, hankkimat hyödykkeet. Suomessa yksityinen kulutus on kasvanut toisen maailmansodan jälkeen yli kuusinkertaiseksi. (Toivonen & Räsänen 2004, 233, 237–238.)

Empiiristen tutkimusten perusteella yksilön luokka-asema ja käytettävissä olevat tulot, sukupuoli, ikä, koulutustausta sekä asuinympäristö ovat kulutustottumuksia erottelevia tekijöitä. Taloudelliset resurssit ja rahan määrä säätelevät kaikkea ihmisten kulutuskäyttäytymistä ja käytettävissä olevia vaihtoehtoja. Yksityinen kulutus on riippuvainen yksilön henkilökohtaisista resursseista. Eräänä nykypäivän köyhyyttä kuvaavana indikaattorina voidaankin pitää kulutusvaihtoehtojen vähäisyyttä. (Toivonen & Räsänen 2004, 233, 242, 246–247.) Prekaarissa työmarkkina-asemassa olevilla köyhillä

työssäkävillä naisilla köyhyys ilmeni konkreettisimmin siinä, ettei kuluttamiseen ollut paljoa rahaa käytettävissä. Kirjoittajat joutuivat rajoittamaan omaan kuluttamistaan rahan puutteen vuoksi.

”Elämä oli monella tavalla köyhää. Koska olin töissä, en myöskään ehtinyt etsiä vaatteita kirpputoreilta tai tekemään itse ruokia halvalla. EU-kasseja ja muita ruoka-apuja jaettiin vain päivällä, kun minä olin töissä. (...) Täyden työpäivän lisäksi pitää koko ajan miettiä millä rahalla ostetaan lukiokirjat, bussikortit, vaatteet, ruokaa ja maksetaan auton kuluja. Auto on pakollinen työssä ja kirjat lukiossa. (...) Auto hajoilee, omaa asuntoa tekisi mieli ja olisi kiva joskus syödä muutakin kuin makaroonia ja makkaraa. Saan onneksi tutun kautta kauppojen lahjoitusruokaa, ettei tarvitse itse mennä sinne ruokajonoon työpäivän aikana, johon ohjaan asiakkaitani.” K33

Työssäkävillä köyhillä kulutusmahdollisuuksia saattoi rahan puutteen lisäksi rajoittaa ajan puute. Kirjoittaja kertoo, kuinka hänellä ei työssäkävynnin vuoksi ollut aikaa rahaa säästäviin vaihtoehtoihin, esimerkiksi kirpputorien kiertämiseen tai ruuan laittamiseen alusta asti itse. Rahan riittämistä piti miettiä myös pakollisten hankintojen osalta, mikä vei kirjoittajan aikaa työhön kuluvaan ajan lisäksi. Tuttavan kautta saatu kauppojen lahjoitusruoka tuo kuitenkin helpotusta arkeen.

Köyhyydestä selvitäkseen kirjoittajat kertoivat karsineensa kaiken ylimääräisen kulutuksen. Osa kirjoittajista koki, ettei ostamisen rajoittaminen kuitenkaan suuremmin huonontanut heidän elämänlaatuaan. Kirjoittajat käyttivät kekseliäisyyttä korvatakseen sellaiset palvelut tai hankinnat, joihin heillä ei ollut varaa. Lehtiä ei ostettu tai tilattu kotiin, vaan ne käytiin lukemassa kirjastossa, vaatteet ostettiin kirpputorilta ja lahjat tehtiin itse. Naiset myös esimerkiksi leikkasivat itse omat hiuksensa, koska kampaajalla käyntiin ei ollut varaa.

”En oikeastaan osta enää paljon mitään. En ole koskaan ostanut yhtään uutta kalustetta, kaikki ovat löytöjä tai kirppikseltä. Tukkini leikkaan itse. En käy kalliilla kuntosalilla vaan jumppaan videon avulla. Puhelut hoituvat skypeillä. En kuitenkaan koe, että tämä olisi ankeaa, olen tottunut tähän ja tienaan ihan kohtalaisesti tekemääni työmäärään nähden.” K50

Pieniinkin tuloihin voi tottua, eikä köyhyys aina välttämättä sen suuremmin näkynyt kirjoittajien arjessa. Useat kirjoittajista kuitenkin kertoivat, ettei heillä jää yhtään rahaa

säästöön. Tällöin he eivät myöskään voineet hankkia yksittäisiä isompia hankintoja, ja kalliit lomamatkat sai unohtaa. Yksittäinen iso menoerä saattoi sekoittaa perheen talouden.

”Köyhyys ei sinällään näy joka päiväisessä arjessa, on tässä vuosien saatossa oppinut pihistelemään. Ei kyllä voida mennä minnekään lomamatkoille ja talous horjuu pahasti jos pitää jotain kalliimpaa ostaa.” K53

”Suurin pelkomme on, milloin pyykinpesukoneemme tai automme hajoaa – rahaa kun ei ole kuukausittaisten pakollisten menojen (ruoka, laskut, lasten vaatteet tms.) jälkeen laittaa säästöön.” K1

”Säästöjäkin olisi mukava kerätä hieman, niin elämä ei olisi niin epävarmaa.” K21

Pienillä tuloilla elettäessä raha kuluu jokapäiväiseen elämiseen, eikä säästöön jää mitään. Tällöin ei myöskään voi varautua yllättäviin kuluihin esimerkiksi pyykinpesukoneen tai auton hajoamiseen, eikä suurempiin hankintoihin ole varaa. Kun rahaa ei jää pahan päivän varalle säästöön, tulee elämästä epävarmempaa.

Kirjoituksissa köyhyys näyttäytyi pakollisena kulutuksen karsimisena. Kirjoittajilla oli kokemuksia esimerkiksi ruokaan, vaatteisiin, terveyteen ja vapaa-aikaan liittyvien menojen karsimisesta, joita käsitelän alaluvuissa 4.1.1–4.1.4. Aloitan kulutuksen rajoittamisen tarkastelemisen niin sanotusta välttämättömyyskulutuksesta, johon määritellään yleensä kuuluvaksi ruoka sekä asuminen ja vaatteet (Ahlqvist 2009).

4.1.1 Ruoka

Ruoka on elinehto ja yksi ihmisen perustarpeista. Samalla ruokaan liittyy myös sosiokulttuurisia ja sosioekonomisia kysymyksiä. Ruoka heijastaa yksilöiden ja ryhmien välisiä eroja ja on myös erottautumisen väline. (Ohisalo 2017.) Niin sanotun Engelin lain mukaan kotitalous on sitä vauraampi, mitä pienempi osa tuloista käytetään ravintoon. Suomessa ravinnon osuus yksityisestä kulutuksesta oli vuonna 1900 keskimäärin yli 50 prosenttia. 1950-luvulla ravinnon osuus kaikista kulutusmenoista putosi alle 40 prosenttiin, ja edelleen 20 prosentin alapuolelle 1990-luvulla. Ravintoon käytettyjen tulojen osuus vähenee vaurauden lisääntyessä. (Toivonen & Räsänen 2004, 238–239.)

Kirjoittajat kuvasivat kirjoituksissaan erilaisia ruuan hankintaan liittyviä haasteita ja

selviytymiskeinoja. Kirjoituksissa ei tullut ilmi kokemuksia varsinaisesta nälästä, mutta monet kirjoittajat kertoivat ostavansa halpaa, epäterveellistä ja yksipuolista ruokaa. Erityisen tiukoissa taloudellisissa tilanteissa muutama kirjoittajista oli joutunut elämään päiviä pelkällä puurolla.

”Olen monasti joutunut elämään pelkällä puurolla. Lisäksi ruoka mitä pystyy ostamaan on lähinnä epäterveellistä.” K22

”Tilipäivää edeltävänä yönä aloin usein haaveilla hyvästä ruuasta. Oliko se nälkää? Ei varsinaisesti, mutta ruokaan liittyviä voimakkaita haluja ja haaveita nousi mieleen. Ostin yleensä tilipäivänä jotain parempaa ruokaa. Täyslihaa tai leivoksen tai jotain muuta erityistä. Kerran kuukaudessa oli siis mahdollisuus syödä erityisen hyvin.” K41

Kirjoittaja kertoo ennen tilipäivää tulevista ruokahaaveista, mistä voi päätellä ruokavalion tätä ennen olleen yksinkertainen. Vaikkei varsinaista nälkää joudukaan kokemaan, ei myöskään ole varaa ostaa sitä ruokaa mitä haluaisi. Tilipäivänä kerran kuukaudessa on varaa parempaan ruokaan, ja mahdollisuus syödä hyvin. Osa kirjoittajista kertoi halvan, epäterveellisen ja yksipuolisen ruokavalion vaikuttavan myös painoon ja sitä kautta terveyteen.

”Ja kyllä, olemme lihavia, koska vehnä jauho on halpaa.” K3

”Silloin kun jokainen sentti pitää laskea, ostaa halpaa ruokaa kaupasta, liikaa pastaa, nuudeleita, tortilloja ja leipää, syö liian vähän kasviksia, hedelmiä, kalaa ja hyvää lihaa. Silloin ihminen lihoo.” K39

Kirjoittajilla oli osin vastakkaisiakin kokemuksia rahojen riittämisestä ruokaan. Osa kirjoittajista koki, ettei heillä ollut varaa syödä terveellisesti, ja toisaalta osa kirjoittajista painotti terveellisen ruuan merkitystä. Vaikka moni kirjoittajista kertoi ruokaan liittyvästä kulutuksen karsimisesta, oli kirjoittajissa myös niitä, jotka eivät halunneet tinkiä ruuasta.

”Ruoasta emme haluaisi tinkiä, vaan ”tuhlaamme” rahamme niin laadukkaisiin raaka- aineisiin kun vain on mahdollista.” K1

”Ruuasta en tingi, siinä voisi vähän säästää.” K7

Halvan ruuan ostamisen lisäksi kirjoittajilla oli muitakin keinoja karsia ruokakuluista.

Monet kirjoittajista kertoivat tekevänsä kaiken ruuan itse einesten käyttämisen sijaan, sekä leipovansa ruokakuluissa säästääkseen. Osa kirjoittajista kertoi kasvattavansa tai keräävänsä ruokaa itse. Kirjoittajat kertoivat esimerkiksi poimivansa marjoja ja keräävänsä villivihanneksia sekä omenoita lähiseudun puista. Myös metsästys ja kalastus mainittiin keinoina vähentää ruokakuluja.

”Teemme kaiken ruuan alusta lähtien itse. Pystymme syömään luomua, sillä emme syö juurikaan lihaa. Hallista voi ostaa yhden broilerifileen kerralla, josta saa koko perheelle kanapadan. Alle 2-vuotiaamme on syönyt tasan yhden pilttipurkin kesälomallamme. On niin paljon halvempaa tehdä kaikki itse.” K56

”Ruokaan menee kyllä rahaa, mutta ollaan kuitenkin jonkin verran omavaraisia. Puutarhailu, keräily, metsästys ja kalastus katsotaan harrastuksiksi, eli niiden kulut eivät mene ruokabudjetista.” K62

”En voisi syödä tarpeeksi terveellistä ruokaa, ellei minulla olisi mahdollista kasvattaa vanhempieni luona juureksia ja kasviksia sekä kerätä villivihanneksia. Kaupasta en osta aina halvinta ruokaa vaan sellaista, jolla nälkä lähtee. Syön pääasiassa kasvisruokaa, koska liha on kallista ja epäeettistä.” K55

Muutama kirjoittaja kertoi vähentäneensä tai lopettaneensa lihan ostamisen sen hinnan vuoksi. Myös eettiset ja ekologiset syyt mainittiin kirjoituksissa perusteena vähentää lihan kulutusta ja suosia luomua. Seuraava kirjoittaja kertoo käyttävänsä pakasteita, säilykkeitä ja kuivaruokaa ruokakuluissa säästääkseen. Kirjoittaja mainitsee myös dyykkaamisen ja ruokajonoissa käymisen keinoina säästää ruokakuluissa.

”Tilanteemme on kohtuullinen kun rahaa ei mene tupakkaan eikä alkoholiin, mutta kuukauden ostokset on silti tehtävä kerralla. Pakastinta ilman nähtäisi todennäköisesti nälkää sillä pakasteesta saa kasviksia hieman halvemmalla. Samoin alennuksesta voi ostaa lihaa pakkaseen. Dyykkaaminen helpottaa ruokatilannetta jonkin verran, mutta nykyään dyykkauspaikkoja on vain vähän. Ruokajonosta saa vähän apua jos ei ole kassin sisällölle allerginen. Useista eineksistä saan ihottumia ja kutinaa eikä vehnää tai maustepippuria ole hyvä olla. Tölkkisäilykkeitä käytämme ruuanlaittoon paljon koska se on yleensä halvempaa kuin vastaavat ainekset tuoreena ja niitä voi ostaa varastoon silloin kun on rahaa eikä hävikkiä tule aineiden pilaantumisesta. Myös kuivaruokaa löytyy kaapista. Pienellä rahalla terveellisen ja allergiavapaan ruuan tekeminen haastaa makuhermoja sekä kokkia, mutta mieheni on kelvollinen pennin venyttäjää. Sorrun silti usein tunnesyömiseen iltaisin ja kiloja tulee terveellisestä perusruuasta huolimatta.” K52

Ruokajonot ja EU-ruoka mainittiin vain muutamissa kirjoituksissa, mistä voisi päätellä, että useimmilla kirjoittajista rahat pääsääntöisesti kuitenkin riittävät ruokaan. Aiempien tutkimusten mukaan suurin osa ruoka-apua hakevista eläikin perusturvaetuuksien varassa (Ohisalo 2013, 167). Myös ajankäytännölliset haasteet ovat voineet olla esteenä ruoka-avun käyttämiselle. Työssäkäyvät köyhät saattavat olla töissä kun ruoka-apua jaetaan. Ruokajonoissa käyminen saatetaan myös kokea liian häpeällisenä.

Maria Ohisalon (2013) mukaan leipäjonot ja ruokapankit ovat olleet suomalaisen yhteiskunnan näkyvimpiä köyhyyden ja huono-osaisuuden merkkejä 1990-luvun lamasta lähtien. Suomalaisessa ruoanjakelutoiminnassa on erotettavissa kaksi päälinjaa. Ensimmäisen linjan muodostavat ruoka-avun parissa toimivat järjestöt ja seurakunnat, jotka hankkivat ruokaa avustuksina ja lahjoituksina esimerkiksi lähialueiden yrityksiltä. Toinen, usein ensimmäistä linjaa täydentävä linja koostuu kirkon ja avustusjärjestöjen hankkimasta Euroopan unionin elintarvikeavusta vähävaraisille. Vuonna 2011 EU:n avustusruokaa sai Suomessa arviolta 430 000 henkilöä. (Ohisalo 2013, 147–148.) Ohisalo (2017) on väitöskirjassaan kritisoinut leipäjonojen siirtävän vastuuta huono-osaisista julkiselta sektorilta kolmannelle sektorille, ja synnyttävän leimaavaa ja tarveharkintaista köyhyyspolitiikkaa sosiaalipolitiikan rinnalle. Niin sanotun hyväntekeväisyystalouden (eng. charity economy) kasvu Euroopassa liittyy lisääntyneeseen tuloköyhyyteen ja prekaariin työhön. Ruoka-avun tarve ja ruoka-apua hakevien määrä on Euroopassa kasvanut vuodesta 2000 alkaen. (Lambie-Mumford & Silvasti 2020, 1, 10.)

4.1.2 Asuminen

Kirjoittajista osa asui vuokralla, osa omistusasunnossa tai asumisoikeusasunnossa. Kirjoituksissa ei tullut esille kokemuksia asunnottomuudesta, vaikka asunnottomuuden uhkaa sivuttiinkin muutamassa kirjoituksessa. Vuokra oli kirjoittajien suurimpia pakollisia menoja, ja osalle vuokran maksaminen oli haasteellista. Vuokra-asumisen kulut erityisesti pääkaupunkiseudulla ovat kasvaneet viime vuosikymmeninä (Kainulainen 2013, 35). Osa kirjoittajista oli joutunut muuttamaan pienempään ja edullisempaan asuntoon. Eräs kirjoittaja kertoi muuttaneensa pääkaupunkiseudulta pois suurten vuokrien vuoksi. Monet kirjoittajista haaveilivat omistusasunnon ostamisesta. Vuokralla asuminen näyttäytyi osassa kirjoituksista pakkona, sillä tulot eivät riittäneet oman asunnon ostoon.

”Yhteenlasketuista tuloistamme puolet uppoaa vuokraan ja sähkөөn.” K34

”Joka kuukausi saa jännittää, miten saa vuokran maksettua ja laskut suurin piirtein ajallaan, jatkuvasti mennään siinä rajoilla, että joutuu velkakierteeseen, jossa en ihme kyllä vielä ole. Visa on tapissa jatkuvasti.” K45

”Asuntoa/osaketta ei ole mitenkään mahdollista ostaa, vaikka haluaisin pois kylmästä vuokra-asunnosta.” K7

”Asuminen ja sen kulut on suurin menoerä ainakin meillä. Omasta asunnosta ei voi haaveillakaan, sillä lainaa ei pienituloisen saa.” K52

Kirjoittajista osa asui vuokralla ilman mahdollisuutta hankkia omaa asuntoa. Pienituloisen ei välttämättä saa asuntolainaa, mikä mahdollistaisi oman asunnon ostamisen. Myös pienemmän lainan tai luoton saaminen voi olla vaikeaa. Toisaalta osa kirjoittajista kertoi olevansa velkaongelmissa.

”Velkaa on luottokortin ja kulutusluoton muodossa niin paljon, ettei se nollaan lyhene koskaan ilman lottovoittoa tai perintöä.” K10

”Erilaisia maksuja on kerääntynyt paljon maksettavaksi mm. mieheni yrityksen vuoksi, kun ei ole halpaa olla yrittäjä. Asuntolainaakin pitäisi pystyä maksamaan ja ylläpitää työkaluja. (...) Tästä voi helposti laskea että rahamme eivät millään riitä yhdessä selviämään arjesta. Velkaannumme koko ajan, jossain vaiheessa tämä ei ole enää kestäväällä pohjalla ja kaikki kaatuu.” K18

Osa kirjoittajista oli onnistunut säästämään asumisoikeus- tai omistusasuntoa varten pienistä tuloistaan huolimatta. Osa oli hankkinut asunnon jo ennen tulojen pienentymistä. Asuntolainan lyhentäminen tulojen pienentymisen jälkeen oli kirjoittajille haasteellista, ja eräs kirjoittaja kertoikin joutuneensa luopumaan omistusasunnostaan.

”Olen onnistunut elämäni aikana säästämään talorahat” K50

”Koska olen elänyt riskitöntä ja revittelemätöntä elämää, omistan nyt asumisoikeuden ja halvan auton.” K43

”Asumiskulut olivat tietenkin suuri menoerä, ja lainanlyhennykseni olivat jatkuvasti myöhässä. (...) Keväällä 2013 myin asuntoni. Asuntolaina oli hyvin haasteellinen, erityisesti työttömyyskorvauksesta maksettavaksi” K37

Asumiseen liittyvien menojen lisäksi kirjoittajat pohtivat asumista myös elämäntapaa ja

identiteettiä määrittelevänä tekijänä. Esimerkiksi maalla asumista perusteltiin halvempien asumiskulujen lisäksi paremmalla elämisen tasolla ja tutulla sosiaalisella verkostolla. Kaupunkiin muuttaminen saattaisi parantaa työsaantimahdollisuuksia, mutta samalla koko muu elämä pitäisi rakentaa uusiksi. Seuraavan kirjoittajan identiteetille asunnon omistaminen keskiluokkaisella alueella on tärkeää. Mikäli kirjoittaja olisi joutunut luopumaan asunnosta ja autosta, olisi tämä ollut hänen identiteetilleen kohtalokasta. Asunnon ja auton avulla kirjoittaja pystyi pitämään kiinni keskiluokkaisesta identiteetistään, ja torjumaan köyhän stigmaa.

”Oma auto samoin kuin asunto keskiluokkaisella alueella on kuitenkin ollut niitä asioita, joista luopuminen olisi luultavasti ollut identiteetilleni kohtalokasta.” K39

Kulutus ilmentää yksilön sosiaalisista taustaa (Toivonen & Räsänen 2004, 233). Kuluttaminen on myös henkilön sosiaalisen aseman määrittymisen väline. Tavarat ovat merkittäviä symboleja ja niiden ostamisella voi myös olla sosiaalinen arvo. Kuluttamisesta on tullut yksi hyvinvoinnin mittari sekä keskeinen yhteiskunnallisten jakojen muodostumiseen vaikuttava tekijä. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 17–20.) Kulutus ei ole pelkästään materiaalien tarpeiden tyydyttämistä, vaan myös oman sosiaalisen aseman etsimistä ja persoonallisen minuuden rakentamista (Toivonen & Räsänen 2004, 241, ks. myös Saaristo & Jokinen 2005, 139).

4.1.3 Vaatteet, ulkonäkö ja terveys

Köyhyys oli esillä kirjoituksissa erityisen vahvasti vaatetukseen, ulkonäköön ja terveyteen liittyvässä kulutuksessa. Kirjoittajilla ei ollut varaa hankkia uusia vaatteita, eikä panostaa ulkonäköönsä tai terveyteensä. Kirjoittajat kertoivat esimerkiksi puutteista omassa vaatetuksessaan.

”En muista, milloin olen viimeksi ostanut vaatteita. Minulla ei ole edes talvikenkiä tai takkia.” K45

”Itse olen joutunut joustamaan varsinkin vaatehankinnoista, parin viime vuoden aikana olen ostanut vaatekaupoista jotain ehkä kaksi kertaa. Minulla on tasan yhdet ehjät pitkät housut ja ehjiä paitojakaan ei enää ole kovin montaa.” K32

”Oma vaatekertani on onnettoman pieni, aivan riittämätön mutta esim. uusien rintaliivien ostaminen edellisten hajottua vaatii joko parin kuukauden suunnittelun

talousasioissa tai sitten luopumista ruokaostoksilla esim. lihasta ja sen sijaan syödään kuivakaapin aineksia.” K49

Kirjoittajilla oli varaa hankkia vaatteita lähinnä kirpputoreilta, halpavaatekaupoista tai alennusmyynneistä. Osa kertoi saaneensa vaatteita tuttavilta tai sukulaisilta.

”Köyhyys, rahattomuus, huono-osaisuus, missä se minun kohdallani näkyy? Vaikkapa siinä, ettei oikeasti ole varaa ostaa vaatteita. Kirpputorit, tuttavien vanhat vaatteet, joskus halpavaatekaupat, marketitkin, on sitä mihin pystyy.” K39

”Ostan omat vaatteeni alennusmyynneistä tai kirpputoreilta, enkä kuluta itseeni juuri lainkaan.” K12

Kirjoittajat kertoivat vähentäneensä tai luopuneensa myös muusta ulkonäköön liittyvästä kulutuksesta, kuten kampaajalla tai kosmetologilla käynneistä. Kirjoittajat kertoivat monesti värjäävänsä ja jopa leikkaavansa hiuksensa itse.

”Kosmetologilla olen käynyt yhden kerran elämässäni ja kampaajalla ehkä kahdesti vuodessa. Kaikki vaatteet alusvaatteita, sukkia ja kenkiä lukuunottamatta ostan kirpputoreilta niin itselle kuin lapsillekin.” K10

”Minulla ei ole varaa käydä kampaajalla, kasvohoidoissa tai käyttää muutenkaan rahaa ulkonäköön. Siskoni jeesaa joskus antamalla kosmetiikkaa minulle. Värjään itse hiuksiani ja leikkaan myös. Vaatteita hankin kirppareilta, ne ovat kuitenkin ihan siistejä. Minulla ei ole varaa mihinkään ripsipidennyksiin tai geelikynsiin. Kasvohoitoon haluaisin, kun on tosi huono iho minulla. Jos minulla olisi enemmän rahaa huolehtisin paremmin ulkonäöstäni, en voi kilpailla työmarkkinoilla niiden kanssa, joilla on varaa panostaa itseensä.” K55

Kirjoittaja kertoo kokevansa, ettei ole työmarkkinoilla samalla viivalla niiden kanssa, joilla on varaa panostaa ulkonäköönsä. Viimeaikaisten tutkimusten mukaan ulkonäöllä onkin vaikutusta työnsaantiin erityisesti naisilla: työnhakijoilta odotetaan miellyttävää tai oikeanlaista ulkonäköä (yle.fi/uutiset 21.11.2019). Naisilla ulkonäköön liittyvät paineet voivat olla kovia. Naiset myös käyttävät suuremman osan kokonaiskulutuksestaan vaatteisiin kuin miehet (Toivonen & Räsänen 2004, 245). Köyhillä työssäkäyvillä naisilla ulkonäköön panostamiseen ei kuitenkaan ollut varaa.

Ulkonäköön liittyvän kulutuksen lisäksi monet kirjoittajista karsivat terveydenhuoltomenoistaan. Vuonna 2016 noin 30 prosenttia 20–54-vuotiaista ja miltei

viidennes 55–74-vuotiaista suomalaisista ilmoitti joutuneensa rahan puutteen vuoksi tinkimään ruuasta, lääkkeistä tai lääkärisäkäynnistä (Karvonen, Martelin, Kestilä & Junna 2017, 8). Myös kirjoittajilla oli kokemuksia lääkkeistä ja lääkärikäynneistä karsimisesta. Osa kirjoittajista kertoi, ettei heillä ole varaa ostaa pakollisia lääkkeitä eikä käydä lääkäriässä.

”Osan omista reseptilääkkeistäni olen jättänyt ostamatta.” K3

”En voi ostaa lääkkeitä, joita tarvitsisin. Silti en voi sairastua, vaikka tällä menolla varmasti vähintään masennus on edessä, ellei ole jo.” K45

”Sairastumista en uskalla edes ajatella. Kärsin itse useammasta vaivasta/sairaudesta, mutta omat lääkäri ja lääkekulut sekä hammaslääkäri ovat ensimmäisiä säästökohteita – valitettavasti.” K1

Erityisesti kirjoittajat mainitsivat hammas- ja silmälääkärin sekä gynekologin kulut säästökohteinaan. Seuraavista kommentteista ensimmäinen kirjoittajista viittaa julkiseen hammashoittoon. Muutoin kirjoituksista ei aina käy ilmi, tarkoittavatko kirjoittajat yksityisen vai julkisen puolen terveydenhoidon kustannuksia. Yksityiset palvelut ovat asiakkaalle julkisia palveluja kalliimpia, joten pienituloisimmat eivät niitä voi välttämättä käyttää (Karvonen, Martelin, Kestilä & Junna 2017, 10).

”Esimerkiksi hampaan juurihoito, vaikka kunnallisella puolella olikin, joutui odottamaan siiheksi, että oli paremmin työllistetty kuukausi ja palkka riitti kaikkiin hoitokäynteihin.” K21

”Minua vituttaa etten ole fyysisesti edelleenkaan täysin kunnossa, koska minulla ei ole varaa maksaa 75€/ per hoitokerta erikoislääkäreille.” K31

”Gynekologilla en ole käynyt kymmeneen vuoteen, silmä- ja hammaslääkäriässä viimeksi ehkä 7 vuotta sitten.” K10

Tulotason mukaiset terveyserot ovat Suomessa selkeitä ja kansainvälisesti tarkasteltuna suuria, vaikka väestön yleinen terveydentila on viime vuosikymmeninä kohentunut. Sosiaaliryhmien väliset terveyserot näkyvät muun muassa kuolleisuudessa, somaattisessa sairastavuudessa, koetussa terveydentilassa, terveyspalveluiden käytössä sekä terveyden kannalta haitallisissa elintavoissa. Esimerkiksi menetettyjen elinvuosien määrä on alimmassa tulokvintiilissä yli kolminkertainen verrattuna suurituloisimpaan 40 prosenttiin.

Myös huono koettu terveys, joka kuvaa henkilön omaa kokemusta terveydentilastaan kokonaisuutena, on alimmissa tuloryhmissä ylimpiä tuloryhmiä yleisempää. (Karvonen, Martelin, Kestilä & Junna 2017, 1–3, 5.)

4.1.4 Harrastukset ja vapaa-aika

Vapaa-ajalla oli erilaisia merkityksiä prekaarissa työmarkkina-asemassa työskenteleville naisille. Osalla kirjoittajista ei esimerkiksi pätätöiden vuoksi kertynyt tarpeeksi vuosilomapäiviä, jotta pidempi loma olisi ollut mahdollinen. Tällöin kirjoittajan aika kului työn, perheen ja arjen pyörittämiseen, eikä vapaa-aikaa ollut tarpeeksi. Toisaalta osalla kirjoittajista oli esimerkiksi osa-aikatyön tai freelance-tyyppisen työn vuoksi enemmän vapaa-aikaa, mutta tällöin myös tulot olivat usein pienet tai vaihtelevat, ja elämää varjosti huoli toimeentulosta. Mitä epävakampi kirjoittajan työmarkkina-asema oli, sitä enemmän vapaa-aikaa varjosti ahdistus työtilanteesta ja huoli toimeentulosta.

”Viiden viikon vuosiloma on ollut viimeksi v. 2008. Lomamatkat rajoittuvat muutamaankin päivään. Ulkomailla ei todellakaan tule käytyä joka vuosi. Omat harrastukset on täysin poissuljettu mahdollisuus. (...) Ystäviäkään ei usein ehdi tavata, koska kaikki aika menee töissä, kodin ja perheen pyörittämisessä” K10

”Olen freelance-sekatyöläinen (...) Teen työkseni juuri sitä, mitä olen aina halunnut tehdä – sitä vain on tarjolla vähemmän kuin haluaisin, ja palkkiot laskevat laskemistaan. Minulla on vapaa-aikaa – halusin tai en.” K34

”Olen vastentahtoisesti ammatinharjoittaja. Suunnitelmia olen lakannut tekemästä ajat sitten, koska työtarjouksiin on vastattava käytännössä minuutissa (nopein saa työn) ja työ on voitava aloittaa heti. Olen jatkuvasti stressaantunut. Liian kiireinen, kun töitä on. Liian ahdistunut, kun ei ole.” K38

Kirjoittajat kuvasivat kirjoituksissaan myös köyhyiden taloudellisia vaikutuksia vapaa-ajan viettoon. Esimerkiksi ulkomaanmatkat ja muut lomamatkat olivat taloudellisesti kirjoittajien ulottumattomissa. Lomiaan kirjoittajat viettivät lähinnä kotona.

”Ei ole varaa lähteä ”lomalle”, siis kotona pysyminen on ainoa vaihtoehto taloudellisesti.” K3

”En matkusta missään lomalla. Ainoat harrastukset ovat viikoittaiset liikuntaharrastukset; käyn kerran viikossa kuntosalilla ja ohjatussa liikunnassa.” K4

Harrastusten suhteen kirjoittajilla oli erilaisia kokemuksia. Osalla ei ollut varaa harrastaa mitään, osalla oli muutamia maksullisiakin harrastuksia. Kirjoittajat kertoivat pääosin harrastavansa ilmaisia liikuntaharrastuksia, kuten lenkkeilyä, pyöräilyä ja oman kehon painolla harjoittelua.

”Köyhän urheilustakin on tullut tehokkaampaa – juokseminen on ilmaista pyöräily on ilmaista, oman kehon painolla harjoittelu ei maksa mitään. Ei tarvita hienoja ryhmäliikuntatunteja pysyäksesi hyvässä kunnossa.” K1

Liikunnan lisäksi monella oli myös erilaisia kulttuuriharrastuksia. Esimerkiksi kirjasto ja ilmaiset kulttuuritapahtumat mainittiin vapaa-ajanviettopaoina. Myös yhdistystoiminta, lukeminen, kirjoittaminen ja maalaaminen mainittiin harrastuksina.

”Harrastan yhdistystoimintaa, onneksi jäsenmaksuihin on vielä rahaa riittänyt. Yhdistystoiminnasta saan taloudellistakin etua, kuten ilmaista ruokaa, talkoolaisena pääsylippuja tapahtumiin jne. Hyödynnän hyvin ilmaiset kulttuuritapahtumat, joita kaupungissa on paljon. Pienessä kaupungissa pääsee onneksi pyörällä hyvin joka paikkaan. (...) Onneksi kirjastopalvelut vielä toimii mukavasti, käytän niitä paljon.” K55

”Olen myös mestari etsimään ilmaisia kulttuuritapahtumia ja harrastuksia. Nautimme taiteesta ja elämme elämysten kautta. Olen käynyt Musiikkitalon ilmaiskonserteissa varmasti enemmän, kuin rikkaat ystäväni yhteensä.” K56

”Soitan orkesterissa, maalaan akvarelleja, luen kirjoja, kirjoitan itse erityyppisiä tekstejä, käyn museoissa ja näyttelyissä, konserteissa...” K60

Kulutus kertoo paljon ihmisten ajankäytöstä ja harrastuksista (Toivonen & Räsänen 2004, 233). Vaikka kirjoittajilla ei ollut rahaa käytettäväksi kulttuuriharrastuksiin, he hyödynsivät ilmaisia kulttuuritapahtumia, ja kartuttivat näin kulttuurista pääomaansa. Pierre Bourdieu kehitti kulttuuripääoman käsitteen kuvaamaan sitä, miten kulttuuriset resurssit osallistuvat yhteiskunnallisen eriarvoisuuden tuottamiseen ja ylläpitämiseen (Purhonen, Gronow, Heikkilä, Kahma, Rahkonen & Toikka 2014, 17). Bourdieun mukaan sosiaalinen todellisuus jakautuu lukemattomaksi määräksi erilaisia kenttiä, joilla yksilöt kamppailevat saavuttaakseen taloudellista, sosiaalista ja kulttuurista pääomaa (Saaristo & Jokinen 2005, 174–178). Kulutuskäytännöillä ja elämäntyylivalinnoilla yksilöt osallistuvat sosiaalisen luokitteluun sekä kamppailuun arvo- tai vaikutusvallasta (Purhonen, Gronow, Heikkilä, Kahma, Rahkonen & Toikka 2014, 13–15). Kirjoittajan kertomuksen siitä, kuinka hän käy

Musiikkitalon ilmaiskonserteissa enemmän kuin rikkaat ystävänsä yhteensä, voi nähdä pyrkimyksenä parantaa omaa statusta kulttuurisen pääoman avulla, ja kompensoida näin taloudellisen pääoman puutetta. Rahan puutteen ei tarvitse tarkoittaa kulttuuritapahtumista ja korkeakulttuurista luopumista. Aineiston kirjoittajista suurimmalla osalla oli vähintään keskiasteen tutkinto, mikä saattaa olla yhteydessä kulttuuriharrastusten suosimisen kanssa.

4.2 Paperisota ja sossun luukku: kokemukset sosiaaliturvasta

Työssäkävillä köyhillä palkkatulot olivat yleensä pieniä, jolloin he joutuivat turvautumaan myös sosiaaliturvaan elättääkseen itsensä. Monet kirjoittajista saivat esimerkiksi asumistukea ja soviteltua työttömyyspäivärahaa. Osa eli pääasiassa sosiaaliturvan varassa, ja täydensi satunnaisilla palkkatuloilla työttömyysturvaansa.

”Statukseni on periaatteessa työtön, koska teen niin vähän töitä. Täydennän työttömyysturvaani henk.koht. avustajan työllä.” K55

Kirjoittajilla oli kokemuksia sosiaaliturvan hakemisesta Kelasta ja sosiaalitoimistosta sekä muissa virastoissa, kuten työvoimatoimistossa asioimisesta. Kirjoittajien kokemukset sosiaalitoimiston ja Kelan kanssa asioimisesta olivat usein kielteisiä. Osa kirjoittajista koki, etteivät he olleet saaneet viranomaisilta tarvitsemaansa apua, vaan lähinnä ylenkatsetta. Ilman apua jääneet kirjoittajat kokivat jääneensä ongelmiensa kanssa yksin. Hylkäämiskokemus rapauttaa luottamusta hyvinvointivaltiota kohtaan (Liikanen 2017, 62–63).

”Sossun luukullakin kävin kun rahat eivät tuntuneet riittävän edes tavallisen arjen pyörittämiseen, mutta sieltähän sitten tulikin kylmää kyytiä kun kehtasin avata suuni ja kertoa kuinka paljon paremmin pärjää kun on lapsia samassa taloudessa. ....olin kuulemma ensimmäinen ihminen joka kehtaa väittää noin. ...kävelin ulos ja päätin että tulen selviämään omillani. Olin totaalisen yksin hajalla.” K19

Osa kirjoittajista ei ollut saanut Kelasta ja sosiaalitoimistosta apua, koska heidän tulonsa olivat liian suuret etuuksien tuloarajoihin nähden. Työn ja työttömyyden välimaastossa, prekaarissa työmarkkinatilanteessa elävät joutuvat usein turvautumaan sosiaaliturvaan,

vaikka vaihtelevat tulot eivät sovi kunnolla yhteen sosiaaliturvajärjestelmän kanssa (ks. esim. Jakonen 2019). Kun sosiaaliturvaa ei saa, joutuivat jotkut kirjoittajista turvautumaan ystävien ja sukulaisten apuun taloudellisesti selvitäkseen.

”KELA ja sosiaalitoimistokin olivat hankalasti avuksi, kun toisinaan palkka oli ihan hyvä. Hyviltä kuukausiltakaan ei jäänyt kuitenkaan säästöjä, sillä niistä palkoista piti maksaa välttämättömiä hankintoja, lääkärikäyntejä tai takaisin ystäviltä ja sukulaisilta hätäavuksi lainattuja rahoja.” K21

”Toistaiseksi olemme pärjänneet ilman toimeentulotukea, joskaan en usko meidän olevan edes oikeutettuja saamaan sitä auton ym. vuoksi. Kelan asumistukea saamme miehen opintotukikuukausien loputtua viime keväänä, mutta vaihtelevat tulot aiheuttavat kohtuuttomasti ylimääräistä vaivaa paperityön muodossa, samoin lapsen päiväkotimaksut.” K49

Osa kirjoittajista jätti kokonaan käymättä sosiaalitoimistossa, eikä hakenut viimesijaista sosiaaliturvaa, eli toimeentulotukea. Näillä kirjoittajilla oli joko aiempia huonoja kokemuksia sosiaalitoimistossa asioinnista, he eivät uskaltaneet tai halunneet toimeentulotukea hakea, tai he uskoivat, etteivät ole siihen oikeutettuja.

”Sosiaalivirastoon en mennyt kun niin karmeet kokemukset on niistä ajoista kun jouduin sitäkin käyttämään ja Kela kyllä ihan pahin joten olin vain tyytyväinen etten asumistuenkaan takia tarvitse olla tekemisissä sen räökkäysfirman kanssa.” K20

”Tähän mennessä en ole uskaltanut sosiaalitoimistoon vaikka olisi pitänyt käydä.” K23

”Minulla jää tulot alle sossun hyväksymän summan eli saisin sieltä lisätukea, mutta EN SITÄ HALUA!” K22

Kirjoittajien kokemukset ovat ajalta ennen perustoimeentulotuen Kela-siirtoa. Perustoimeentulotuki siirrettiin kuntien sosiaalitoimistoilta Kelaan vuoden 2017 alussa. Kunnille jäi edelleen täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen myöntäminen. Yksi siirron tavoitteista oli perustoimeentulotuen alikäytön vähentäminen. Kela-siirron ajateltiin vähentävän toimeentulotuen hakemiseen liittyvää leimautumista. Lisäksi arvioitiin, että Kelassa pystyttäisiin ohjaamaan ensisijaisia etuuksia saavat tarvittaessa hakemaan perustoimeentulotukea. Tavoite alikäytön vähenemisestä toteutui tilastojen perusteella osittain. (Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 1/2020.) Alikäytön

vähentäminen on tärkeä tavoite, sillä perustoimeentulotuen hakematta jättäminen saattaa helposti johtaa esimerkiksi ylivelkaantumiseen. Anna Metterin (2012, 107) mukaan syitä sosiaaliturvan alikäytölle voivat olla esimerkiksi tiedon puute, osaamattomuus ja jaksamattomuus, loukkaantuminen kohtelusta, häpeä, tarve selviytyä omillaan ja haluttomuus joutua kontrollin kohteeksi. Perustoimeentulotuen lisäksi kirjoittajat jättivät joskus myös Kelan myöntämiä etuuksia hakematta esimerkiksi hakemiseen liittyvän paperisodan vuoksi.

”Asumistukea emme hae, koska tulot ovat muuttuvia enkä jaksa sitä kauheaa paperisotaa käydä sen laitoksen kanssa jatkuvasti.” K53

Sanna Liikanen (2017) tutki lisensiaattitutkimuksessaan köyhien lapsiperheiden vanhempien luottamusta. Tutkimuksen aineistona oli Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailun kirjoituksia. Myös Liikasen (2017, 56–60) tutkimuksessa kirjoittajien kokemukset viranomaisasioinnista ja palvelujärjestelmästä olivat pääosin kielteisiä, ja viittasivat epäluottamukseen. Toisaalta, muutamalla kirjoittajista oli positiivisiakin kokemuksia. Myös omassa aineistossani osalla kirjoittajista oli myönteisiä tai neutraaleja kokemuksia palvelujärjestelmästä. Seuraava kirjoittaja kertoo selvinneensä useamman viranomaisen kohtaamisesta, ja kertoo saaneensa näiltä tukea.

”En häpeä köyhyyttäni, enkä sitä miten olen pärjännyt kolmen lapsen yksinhuoltajana, vaan olen siitä ylpeä. Kaikesta on selvitty! Kela, sossut, lastensuojelu, psykopoli, kirkon diakoniatyö, korvapoli, sairaalat, terveyskeskukset, perhetyöntekijät, lääkärit, sairaanhoitajat, fysioterapeutit, lymfahoitaja, hermoratahieroja, ystävät ja sukulaiset ovat auttaneet. Ilman näitä emme olisi tässä. Ei ole yksin tarvinnut selvitä. Mutta kuitenkin, miksi vastuu jää lähivanhemmalle, miksi pitää juosta niin monella luukulla?” K33

Apua ja tukea saadakseen pitää kuitenkin juosta monella luukulla. Pirstaloituneessa suomalaisessa palvelujärjestelmässä asioita hoidetaan pala kerrallaan, eri etuuksista päätetään eri toimipaikoissa, ja kukin toimija vastaa vain omasta toiminta-alueestaan (Määttä 2012, 30). Osa kirjoittajista kertoi saaneensa taloudellista apua esimerkiksi sosiaalitoimistosta, mutta vasta suuren paperisodan jälkeen. Anne Määttä (2012, 100) kuvailee tuen hakemiseen liittyvän byrokratian, paperisodan ja asiakkaalle määriteltujen velvollisuuksien, kuten yhteydenottojen useisiin viranomaisiin, olevan epäsuoraa

poiskäännyttämistä. Suora poiskäännyttäminen tarkoittaa ohjaamista työhön, toisen tukimuodon, perheen, epävirallisen avun tai työllistämistoimenpiteiden piiriin etuuden sijaan (Määttä 2012, 100). Hakemusten täyttäminen ja liitteiden toimittaminen esimerkiksi Kelaan ja sosiaalitoimistoon vei kirjoittajilta aikaa ja välillä myös rahaa.

”Onneksi sain sosiaalitoimistosta apua, hurjien paperihommien jälkeen. (...) Palkkoja sai odotella, liittoon lähetellä palkkatietoja, täyttää työtön, työtön, työssä-lappuja ja lähettää omakustanteisesti nämä liittoon ja kuukauden päästä homma jatkui.” K51

”Vielä erikseen on mainittava paperisota. Olen pyöriteltyt käsissäni jos jonkinmoista sopimusta, palkkakuittia ja verokorttia, juossut verotoimistossa, Kelassa ja milloin missäkin.” K47

”Erittäin iso osa ajastani menee erilaisiin selvityksiin ammattiyhdistykselleni ja työttömyyskassalleni.” K50

Etuuksia saadakseen on täytettävä joskus useampia hakemuksia ja toimitettava näihin pyydettyt liitteet. Liitteiden takia saattaa joutua käymään vielä monissa eri virastoissa. Esimerkiksi ennen perustoimeentulotuen Kela-siirtoa sosiaalitoimistoon piti toimittaa verotodistus toimeentulotukea haattaessa. Nykyään Kela saa asiakkaiden tiedot suoraan verottajalta perustoimeentulotukea ratkaistaessa. Seuraava kirjoittaja kuvaa tyhjentävästi etuuksien hakemiseen liittyvää paperisotaa.

”Mutta sitten kausityön ulkopuolella.. Elämä muuttuu kelan kanssa taisteluksi. Jatkuvasti on pidettävä huolta siitä kuinka paljon tienaa kuukaudessa. Kausityöstä ei ole jäänyt mitään käteen joten ensimmäinen murhe on keksiä jostain rahaa vuokraan. Työkauden jälkeen helpointa on jäädä täysin työttömäksi, sillä asumistuen tarkistukset, laskujen eräpäivämuutokset ja sovitellun työttömyyspäivärahan ja matkakulujen kanssa taistelu on rankempaa kuin dyykkaaminen. (...) Jos työttömyysetuuden lisäksi tarvitsee muita sosiaalietuuksia sossusta ja kelasta on tiedettävä mitä tekee ja hallittava haettavat tuet ja etuudet sekä liitteet yms. hyvin kattavasti. Silloin saa juosta ja selvitellä vuokraisännällä, isännöintifirmassa, kelassa, verotoimistossa, työkkärissä, työnantajalla, pankissa, vakuutusyhtiössä, poliisilaitoksella ja sossussa koko perheen asioissa. Henkilökohtaiseen asiointiin on oltava pankkitili sekä voimassa oleva kuvallinen henkilöllisyystodistus, mikä maksaa sekin ja netissä asiointiin pankkitili ja nettitunnukset eikä siihenkään riitä kelakortti. On saatava yleensä iso pinkka maksullisia papereita kasaan joista jotkut on maksuttomia netin kautta, mutta tulostaminen maksaa useissa paikoissa. Paperit on vielä osattava viedä oikeisiin osoitteisiin ja liittää oikeisiin hakemuksiin. Netissä asioidessa jotkut asiat helpottuvat ja halpenevat hieman jos sitä vaan osaa käyttää. Työn ohessa tämä

aikaa ja ajatustyötä vaativa paperisota olisi itselleni liikaa ja sanoisin suosiolla itseni irti työnteosta ja paneutuisin paremman palkan etsimiseen.” K52

Kirjoittaja kertoo, että työkauden jälkeen on helpointa jättäytyä täysin työttömäksi, sillä työn ohessa etuuksien hakeminen ja ajatustyötä vaativa paperisota olisi liikaa. Etuuksien hakemiseen liittyvä paperisota ja byrokratia saattavat näin pahimmillaan estää esimerkiksi osa-aikatyöhön hakeutumisen. Etuuksien hakeminen vaatii myös paljon tietoa ja osaamista. Niillä kirjoittajilla, jotka paperisodasta huolimatta olivat sosiaaliturvaetuuksia hakeneet oli kokemuksia myös sosiaaliturvaan liittyvistä ongelmista. Esimerkiksi työvoimatoimiston määräämät karenssit koettiin kohtuuttomina.

”Työmarkkinatukei oli kiinni työnhakukoulutuksessa, jonka kautta jouduin ottamaan nollasopimuksen vastaan. Tuki katkesi, palkkaa piti odottaa ja sitten sain KELAlta karenssin, koska työsopimukseni keskeytettiin kun lopetin työn ”vapaaehtoisesti” helvetillisen tekstiilipölyallergian puhjettua. Sossusta en saanut rahaa, koska palkka tuli tilille seuraavassa kuussa. Meinasin menettää asuntoni. (...) Pahin on tilanne, jossa KELA haluaa takaisin liikaa maksamaansa tukea etuusoikeuksien mentyä. Silloin pitäisi mennä sossuun. Sosiaalitoimiston perusturvaa ei kuitenkaan saa takautuvasti. Sitten sitä vain on yhtäkkiä KELAlle velkaa tuhat euroa. Mistä se pitäisi maksaa takaisin? Toimeentulotuesta?” K40

Työttömyysetuuteen vaikuttava karenssi koettiin rangaistuksena, ja se sekoitti helposti tiukassa taloudellisessa tilanteessa elävien kirjoittajien talouden. Edellinen kirjoittaja kertoo, kuinka sai te-toimistosta karenssin lopetettuaan työn tekstiilipölyallergian vuoksi. Kirjoittajan etuudet katkesivat ja hän meinasi menettää asuntonsa. Kirjoittaja mainitsee myös sosiaaliturvaetuuksien takaisinperinnän taloudenhallintaa vaikeuttavana seikkana. Mikäli Kela on maksanut etuudensaajalle liikaa etuutta, esimerkiksi työmarkkinatukea, se peritään takaisin. Prekaarissa työmarkkinatilanteessa työskentelevälle tulojen arviointi etukäteen etuuksia haettaessa voi välillä olla vaikeaa, mikä altistaa takaisinperinnälle. Kirjoittajilla oli kokemuksia erityisesti asumistuen takaisinperinnästä.

”Kela on armoton jos arvioit keikkatyön tulot väärin on kohtalona takaisinperinnät eli satasten sakko uhkaa jos teet liikaa töitä. (...) Asumistuki on sosiaalietuuksista kaikkein hankalin tulojen kannalta ja toimeentulon kannalta yksi tärkeimmistä. Tällä hetkellä tilanne on sellainen, että vakituisessa osa-aikatyössä pystyy arvioimaan tulot niin, että 6kk keskitulon saa ilmoitettua oikein Kelalle. Jos kyse on keikkatyöstä tai tulot muuten vaihtelevat esimerkiksi nollasopimuksen takia kuten minulla, menee keskimääräiset tulot täysin arvailuksi seuraavan 6kk ajalle.

Arvion alituksesta seuraa asumistuen takaisinperintä eikä yliarvioinnista takautuvasti voi hakea kuin 3kk ajalta. En tiedä voiko käytännössä edes hakea maksamatonta erotusta takautuvasti.” K52

Opiskelevat kirjoittajat kokivat opintotuen tulo rajojen rajoittavan heidän työntekoaan ja mahdollisuutta parantaa taloudellista asemaansa. Suomen noin 300 000 korkeakouluopiskelijasta lähes 60 prosenttia työskentelee opintojen ohessa, pääasiassa palvelusektorilla osa-aikaisina (Jakonen 2020). Opintotuesta tehtiin vuoden 2017 uudistuksessa aiempaa opintolainapainotteisempi, mutta tästä huolimatta vain noin puolet opiskelijoista nostaa opintolainaa. Mikko Jakosen (2020) mukaan opintolaina on opiskelijoille riski, sillä useinkaan työllistyminen opintojen jälkeen ei ole varmaa. Työssäkäynti opintojen ohella sen sijaan voi parantaa työllistymisen mahdollisuuksia opintojen jälkeen. Kirjoittajista muutama kertoi nostaneensa myös opintolainaa.

”Itseäni eniten häiritsee ajatus opintotuen vuositulorajoista. Olen opiskelija, joka on valmis työskentelemään opintojen ohella, jotta tulisin paremmin taloudellisesti toimeen opintotuen lisäksi, mutta silti minulla ei ole oikeutta pyrkiä parantamaan tilannettani vuositulorajan vuoksi. Suurimmat ongelmat toimeentulon kannalta ovat siis suuret asumiskustannukset ja opintotuen vuosituloraja. Toisaalta olen nykyisen tilanteeni vuoksi todella motivoitunut valmistumaan koulutusohjelmastani, ja toivon että tulevaisuudessa työllistyn mielekkääseen ja hyväpalkkaiseen työhön. (...) opintolaina on myös pelastanut minut monina taloudellisesti tiukkoina hetkinä.” K11

”Työskentelyä rajoitti ajan puute sekä Kelan asettamat tulorajat, Jouduin joka kuukausi elämään ns. kädestä suuhun ja ottamaan opintojeni aikana lisäksi opintolainaa yhteensä n. 5000€.” K16

Yrittäjinä toimivilla kirjoittajilla ongelmana oli, ettei heillä ollut oikeutta samanlaiseen sosiaaliturvaan kuin muilla. Yrittäjillä ei useinkaan ole oikeutta esimerkiksi työttömyyskorvaukseen (Jakonen 2020). Yrittäjinä, itsensä työllistäjinä ja freelancereina toimivista kirjoittajista moni työskenteli media- tai kulttuurialalla. Kirjoittajien kokemusten mukaan työn ostajat käyttävät yrittäjästatuksella toimivia säästääkseen lakisääteisistä maksuista. Sosiaaliturvan puute aiheutti kirjoittajissa ahdistusta.

”Kätehen jää saman verran kuin saisin (teoriassa, todennäköisesti en käytännössä, sitäkin on joskus yritetty) sossusta tai työkkäristä. Jälkimmäinen ei ollut vaihtoehto, koska minut voitaisiin katsoa yrittäjäksi, jolloin olisin kokonaan pois työttömyysturvan piiristä. Ei ole varaa myöskään maksaa itselle minkäänlaista

työttömyysturvaa tai eläkettä niistä keikoista, jotka maksetaan free-kortilla.” K45

”Kulttuurialalla tekemäni kaltaisia töitä ostetaan vain yrittäjän statuksella toimivilta. Näin toimeksiantajat kiertävät työnantajan lakisääteisiä maksuja ja vierittävät eläketurvan kustantamisen työn tekijöiden niskoille. (...) Meillä ei ole Suomessa sosiaaliturvaa. Työttömiä emme voi olla, koska kuulemma työllistymme omassa työssä, vaikka toimeksiantoja ei tulisi emmekä ansaitsisi mitään kuukausiin. Toimeentulotuki evätään ainakin itseltäni, kuulemma monilta muiltakin. Kela pystyy eväämään myös sairauslomat vedoten siihen että työkyvyttömyyttä ei ole, vaikka olisi – vakuutuslääkäri tietää sen aina hoitavaa lääkäriä paremmin. (...) Pahimmalta tuntuu, kun ei ole sosiaaliturvaa. Turvaverkon puute ahdistaa ja on mielessä joka päivä.” K35

Yksinyrittäjiä tai itsensätyöllistäjiä on Suomessa jo yli 180 000. Yksinyrittäjillä ei ole järjestäytymisoikeutta, ja lähes puolella heistä tulot ovat köyhyysrajan tuntumassa. Itsensätyöllistäjillä on työterveyshoidon, sairaslomien, lomien ja eläkkeen kertymisen kanssa ongelmia. (Jakonen 2020.) Yrittäjät maksavat eläkevakuutuksensa itse. Monilla yrittäjinä toimivista kirjoittajista oli vaikeuksia maksaa edes minimitason eläkevakuutusta. Pahimmillaan eläkevakuutusmaksut aiheuttivat maksuhäiriömerkinnän.

”Armoton lakisääteinen eläkevakuutus lähettää 240 euron laskun joka toinen kuukausi, olipa tuloja tai ei. Se on minimi, vain koska valehtelin tuloni alakanttiin, ja vielä tänä vuonna aloittelevan ”yrittäjän” alennettu summa. Joka toinen vuosi laskun summa nousee, vaikka tulot eivät kasva.” K34

”Pakollista eläkevakuutusta en missään nimessä pysty maksamaan kuin minimin.” K38

”Viime vuodelta onnistuin jo saamaan maksuhäiriönkin, koska en pystynyt maksamaan apurahansaajan eläkemaksuja ajoissa enkä sopimaan niiden maksusuunnitelmaa riittävän nopeasti keskellä väkivaltaista avioeroproosessia. Yli tonnin kokoiset laskut ovat aivan liian suuria maksettavaksi kun on perheensä ainoa elättäjä ja tulotaso on niukka naukki toimeentulotuen yläpuolella, eikä toimeentulotuen hakeminen ole helppoa kun puoliso kieltäytyy siitä järjestelmällisesti.” K36

Prekaarissa työmarkkina-asemassa työskentelevät elävät työn ja työttömyyden välimaastossa, jossa työttömyys, opiskelu, työnteko ja yrittäjäyys limittyvät ja yhdistyvät epäsuunnollisiin ja monista lähteistä saataviin tuloihin sekä sosiaaliturvaan. Usein prekaarissa työmarkkina-asemassa työskentelevät joutuvat turvautumaan myös erilaisiin tulonsiirtoihin työsuhteesta saatavan palkan lisäksi. Vaihtelevat palkka- ja yrittäjäyystulot

eivät kuitenkaan aina sovi yhteen sosiaaliturvajärjestelmän kanssa, mikä aiheuttaa kannustinloukkuja. (Jakonen 2019, 101–105, 110–111.) Tilanteen ratkaisuksi on tarjottu esimerkiksi muut etuudet korvaavaa perustuloa (Julkunen 2009). Muutama kirjoittaja toivoi perustulosta ratkaisua työn ja sosiaaliturvan yhdistämisen ongelmiin.

”Toivomme, että tulisi perustulo, vain se enää meidät pelastaisi tai vaihtoehtoisesti ihmisten ostovoima nousisi ja mieheni voisi pyytää asiakkailtaan palkkaa jolla elää.” K18

”Tuntuu siltä, että parasta olisi olla työtön. Tai kansalaispalkka.” K56

Työelämän prekarisaatio liittyy keskusteluun perustulosta. Raija Julkunen (2009, 265) mukaan työ- ja perhesuhteiden epävakauden eli prekarisoitumisen myötä kapitalismi on siirtynyt uuteen vaiheeseen, jossa vakaaseen teollisuuskapitalismiin, elämänmittaisiin työsuhteisiin ja avioliittoihin rakennettu sosiaalivakuutus ei toimi parhaalla mahdollisella tavalla. Perustulon idean ydin on se, että kaikilla kansalaisilla on osuus yhteisestä vauraudesta tai kansantuotteesta ilman ehtoja. Idea perustulosta kuitenkin törmää usein vapaamatkustuksen pelkoon, sillä perustulo irrottaa kansalaisuuden ja toimeentulon työmarkkina-asetusta. Tällöin keskusteluun nousee hyvän jakamista ja vapautta korostavien argumenttien rinnalle velvollisuuksia ja oikeuksia koskeva moraalikeskustelu, jossa perustulon nähdään esimerkiksi poistavan suurimmassa syrjäytymisriskissä olevien velvoitteet. Perustulokeskustelu törmää myös ajatukseen siitä, että työllä pitäisi tulla toimeen, jolloin perustulon nähdään lisäävän työssä käyvien köyhien määrää. Toisaalta vaikeasti työllistyville tulisi löytää uusia tapoja työn ja sosiaaliturvan yhdistämiseen. Ideaalitulanteessa perustulo tekisi elämäntilanteesta toiseen siirtymisen joustavaksi, antaisi vaatimattoman, mutta säällisen toimeentulon sekä palkitsisi aina työnteosta. (Julkunen 2009, 263, 265–267, 279, 282.)

4.3 Työssäkäynnin hinta ja kannattavuus

Kirjoittajat joutuivat turvautumaan sosiaaliturvaan, koska heidän palkkansa ei yksin riittänyt elättämään heitä. Tämä sai kirjoittajat pohtimaan työnteon kannattavuutta. Monet kirjoittajista kokivat, että saisivat täysin työttöminä lähes saman summan rahaa

sosiaaliturvaetuuksina, kuin nyt työtä tekemällä. Tilanne laskee monen kirjoittajan motivaatiota tehdä työtä.

”Saisin täsmälleen saman rahan toimeentulotukena kattoon syljeskelemällä, mutta kun on niin hölmön ylpeä että töihin lähdetään aina kun töitä on tarjolla.” K10

”Vaikka työ on vakituista, tuntipalkkani on hieman yli 10e/h eikä tällä tuntimäärällä elä. Tienaan muutamia kympejä enemmän kuin jäämällä työttömäksi, työssä joka on henkisesti raskasta, kiireistä ja tulosvastuullista. Motivaatio laskee jatkuvasti, koska omilla ansioillaan on Suomessa vaikeaa elättää itseään. Holhoukseen heittäytyminen on liian helppoa ja liian kannattavaa, silkkä itsepäisyys estää minua tällä hetkellä heittäytymästä nyrkkeilykehän köysiin.” K14

Pelkän sosiaaliturvan varassa elämisen sijaan kirjoittajat kuitenkin valitsivat työnteon. Suomalaisessa kulttuurissa työnteko on perinteisesti nähty ”kunnan kansalaisuuden” mittana (Naumanen 2004, 137). Kirjoittajat mainitsivat esimerkiksi ylpeyden ja itsepäisyyden syiksi valita työnteko. Kirjoittajat kertoivat myös tavoitteestaan pysyä työllistettynä ja kotona saadusta opista, jonka mukaan kaikki työ kannattaa.

”Lisäksi köyhyytteni on saattanut liittyä myös tavoitteeseen pysyä työllistettynä, vaikkakin osa-aikaisesti sen sijaan, että olisin siirtynyt työttömyyskorvauksen piiriin. Tilanne olisi tietysti ollut toinen, jos olisin tuolloin päässyt ansiosidonnaiselle korvaukselle. Olisin luullakseni ajoittain saanut leveämmän tienestin peruspäivärahasta kuin osa-aikaisesta työnteosta, mutta pidin tärkeänä pysyä työn syrjässä kiinni sen sijaan, että olisin alkanut laskea onko taloudellisesti kannattavaa tehdä osa-aikaisia töitä.” K8

” Olen saanut kasvatuksen että kaikki työ kannattaa. Siksi teen tätä. Moni ystäväni ei suostu vaan mieluummin elää pelkillä sosiaalietuuksilla.” K24

”Tähän mennessä olen ottanut kaiken työn vastaan jota on tarjottu (...) vaikka tiedän että lopputulema voi olla se kuuluisa plus-miinus-nolla tai jäädä jopa tappiolliseksi tukien pudotessa ja maksujen ja menojen (bensa pääasiassa) kasvaessa. En siis yhtään ihmettele että moni jättää ne työt ottamatta kannustinloukuissaan, se vaivannäkö ja tosiaan mahdollinen nettotulojen putoaminen on tässä elämäntilanteessa liikaa etenkin jos ei ole tiedossa parempia aikoja.” K49

Kirjoittajat pohtivat työnteon kannattavuutta myös työnteon kustannusten osalta. Palkanmaksun alkaessa sosiaaliturvaetudet katkeavat tai pienenevät, minkä lisäksi menot saattavat lisääntyä esimerkiksi työmatkakulujen ja lasten päivähoitomaksujen myötä. Ne

kirjoittajat, jotka olivat hankkineet auton, kuvailivat autoaan yleensä vanhaksi ja halvaksi. Auton kuluihin, kuten bensiiniin ja korjauksiin, ei kirjoittajilla aina välttämättä ollut varaa. Usein auto kuitenkin koettiin välttämättömäksi työmatkojen takia.

”Auto on välttämätön töiden vuoksi, sen ylläpitoon menee suhteettoman suuri osuus palkasta mutta mahdollisuutta ei ole myöskään vaihtaa sitä uudempaan ja taloudellisempaan.” K49

”Rahaa minulla kului asumiskustannusten lisäksi eniten työmatkoihin, n. 200€/kk. Työ useassa toimipisteessä vaati paljon autoilua, normaali työmatka edestakaisin oli 70 km.” K15

Työmatkat olivat useille kirjoittajille joko aikaa ja/tai rahaa vieviä. Monella kirjoittajista ei ollut varaa hankkia autoa, polkupyörää, eikä aina julkisen liikenteen matkakorttiakaan. Tämän vuoksi osa kirjoittajista kertoi kävelevänsä tai pyöräilevänsä pitkiäkin matkoja töihin.

”Meillä ei ole varaa pitää kuin yhtä autoa jota mieheni sitten käyttää töissä. Kävelen osittain talvella ja pyöräilen kesällä töihin 20km päähän.” K18

”Työpaikkani sijaitsi 9 km:n päässä kotoani ja yleensä kävelin – siis todella kävelin – töihin 5 päivänä viikossa, sillä polkupyörään minulla ei ollut rahaa. Bussilipun pystyin ostamaan vain paluumatkoille.” K56

Ne kirjoittajat, jotka kertoivat, ettei heillä ole varaa hankkia autoa, kokivat autottomuuden vaikeuttavan työnsaantia. Kirjoittajat kertoivat, etteivät voi hakea töitä, joissa auto on pakollinen. Lisäksi töitä voi hakea vain lähialueilta, joihin kulkeminen ilman autoa onnistuu.

”Köyhyys pyörittää jengoja alaspäin: ei ole varaa pitää autoa, ei voi siis ottaa vastaan työtä, jossa oma auto välttämätön, jne. Kierre siis alaspäin koko ajan.” K3

Työstä aiheutuu työmatkojen lisäksi myös muita kustannuksia, kuten työpaikkaruokailu, työvaatteet, ja satunnaiset työkavereiden muistamiset. Kirjoittajilla ei aina välttämättä ollut varaa hankkia kunnollisia lounaita töihin tai käydä työpaikkaruokalassa syömässä. Työpaikkaruokailu sekä esimerkiksi työkavereiden muistamiset ovat osa työpaikalla tapahtuvaa sosiaalista kanssakäymistä, joista poisjääminen varattomuuden vuoksi aiheutti

kirjoittajissa häpeää.

”Minulle on jäänyt köyhyydestä mieleen häpeä. Olen hävennyt itseäni, koska minulla ei ole ollut varaa esim. osallistua työpaikalla työkaverin yhteislahjaan. Minulla ei ole ollut varaa hankkia teemapäivään yhteneväistä asua (pukeudutaan punaiseen).” K56

”Kun käy töissä, toivoisi, että olisi edes sen verran rahaa että voisi ostaa töihin lounaita. Hävettää syödä euron mikropitsoja tai kuivia sämpylöitä tarjouskorin italiansalaatin kanssa.” K40

Kirjoittajilla oli kokemuksia myös tilanteista, joissa työnteko ei ollut kannattavaa, tai siihen ei esimerkiksi työmatkakustannusten vuoksi ollut varaa. Osalla kirjoittajista palkka ei riittänyt kattamaan edes työmatkakustannuksia ja auton kuluja. Osa päätyi liian suurten työmatkakustannusten ja liian pienen palkan vuoksi irtisanoutumaan työstään.

”Lopetin karaokejuontajan työt, koska tarvitsin autoa vain kyseistä työtä varten, ja työ riitti kattamaan vain autosta aiheutuneet kulut. Luovuin myös autosta.” K46

”Irtisanouduin kahden ja puolen vuoden työssä käynnin jälkeen ja sanoin syyksi esimiehille, että minun kohdallani työssä käynti ei kannata. Yleensä ihmiset käyvät työssä voidakseen maksaa lainansa ja saadakseen ruokaa pöytään. Minä taas jouduin ottamaan luottoa/lainaa voidakseni ostaa bensaa ja ruokaa työpäiviksi. Tilanne oli nurinkurinen.” K17

Kaikki kirjoittajat eivät kokeneet, että työnteko on aina kannattavaa. Kirjoittajat olivat esimerkiksi jättäneet hakematta työpaikkoihin, joissa ei tarjota tarpeeksi työtunteja tai irtisanoutuneet työstä, joka ei ollut taloudellisesti kannattava.

”Olen jättänyt hakematta työpaikkoihin, joissa tarjotaan työtä 0-40 tuntia/viikossa. Työtä pitäisi saada sen verran, että sillä pystyisi elämään ja nollasopimuksella eläminen on yhtä suurta epävarmuutta. Olen omasta mielestäni työskennellyt jo tarpeeksi pelkällä 'työntekemisen ilolla' – sillä ei paljon laskuja maksella.” K12

Työnteon kannattavuutta pohtiessaan kirjoittajat punnitsivat puhtaan rahallisen hyödyn lisäksi myös esimerkiksi perheen parissa vietetyn vapaa-ajan merkitystä. Erityisesti lapsiperheiden äidit pohtivat työnteon kannattavuutta myös ajallisesti. Kuluttavan työelämän ja pitkien työpäivien nähtiin olevan pois lapsilta.

”Teen työkseni ihmisten auttamistyötä ja välillä tuntuu, että pärjäisin paremmin tuilla, kuin tällä palkalla. (...) Kannattaako työnteko lasten kustannuksella? Kannattaako pitkälle opiskelu, jos velkaantuu? Tässä ne huolenaiheet joita edelleen kannan, omista ja myös monen muun yksinhuoltajaperheen kohdalla. Kun lapset lähtevät, jää jäljelle loppuun kulutettu, velkaantunut ja vammautunut raato, joka on antanut kaikkensa.” K33

”Irtisanoin itseni, kun työtunteja olisi supistettu, ja iltatöiden osuus olisi kasvanut. (...) En kerennyt viettää lapseni kanssa aikaa ollenkaan, ja tienasin saman verran kuin sosiaalihuollosta minulle olisi maksettu, tekemättä mitään. Nykyisin opiskelen. Haluan edelleen tehdä töitä, mutta haluan myös, että työ on aidosti kannattavaa.” K15

Osa kirjoittajista kertoi, että he haluaisivat opiskella parantaakseen työmarkkina-asemaansa, mutta kokivat, ettei opiskeluun ole varaa. Näin ollen kirjoittajat eivät koulutuksen avulla pystyneet esimerkiksi parantamaan omaa työmarkkinatilannettaan ja sen myötä taloustilannettaan.

”Mutta kun ei ole varaa kouluttautua, kun vuokraa pitää maksaa, opintotuki olisi kurja ja se autokin pitäisi vaihtaa, että voi kulkea koulumatkat.” K7

”Haluaisin jatko-opiskella mutta tulot romahtaisivat edelleen joten se vaihtoehto on poissuljettu.” K9

Kirjoittajat pohtivat myös ansiosidonnaisella työttömyysturvalla elämistä verrattuna Kelan peruspäivärahalla tai työmarkkinatuella elämiseen. Ne kirjoittajat, jotka olivat oikeutettuja ansiosidonnaiseen työttömyysturvaan, kokivat tulevansa paremmin toimeen. Työmarkkinatuella ja/tai toimeentulotuella eläminen muuttui kamppailuksi.

”Olin alkanut edellisen kioskityöpaikkahässäkän yhteydessä maksaa YTK:n jäsenmaksua ja työssäoloehtoni täyttyi. Päätin, että en hae uutta työtä, teen heinä-elokuussa vain muutamat avustusvuorot ja pari satunnaista kassavuoroa vuokrafirmalle ja nostan soviteltua ansiosidonnaista päivärahaa. Se oli minun ensimmäinen palkallinen kesälomani palkkioksi viiden vuoden raatamisesta. Syksyllä aloitin opinnot levänneenä. (...) Maksan edelleen YTK:n jäsenmaksua, jotta pääsen valmistuttua ansiosidonnaiselle jos en saa oman alani töitä. Silpputyöhelvettiin en aio palata.” K46

”Huikea ero ollut työmarkkinatuella elämisen välillä ja palkalla elämiseen. Töiden rauhoittuessa suuri merkitys on ollut kertyneellä oikeudella ansiosidonnaiseen ja osa-aikaisella työviikolla. (...) Kokemusta on toimeentulotuesta, kun tehnyt töitäkin. Silloin tuntimäärät niin vähäiset ja en ollut oikeutettu ansiosidonnaiseen,

että olin myös toimeentulon/Kelan asiakas. Silloin kamppailu tulotason ja mielialan pitäminen hyvänä vei niin paljon energiaa, että töiden etsiminen ei ollut yhtä hyvää kuin nyt sovitellulla ansiosidonnaisella.” K61

Ansiosidonnainen työttömyysturva antaa usein paremman toimeentulon työttömyyden aikana kuin Kelan peruspäiväraha tai työmarkkinatuki. Kirjoittajille ansiosidonnainen työttömyysturva loi taloudellista turvaa, ja antoi mahdollisuuden kieltäytyä ”silpputyöhelvetistä”. Kirjoittajat kuvasivat ansiosidonnaisen työttömyysturvan luoman taloudellisen turvallisuudentunteen kohentaneen myös heidän mielialaansa. Ensimmäinen kirjoittaja kertoi, että pystyi ansiosidonnaisen turvin ensimmäisen kerran viiteen vuoteen pitämään ”palkallista kesälomaa”, ja aloittaneensa syksyllä opinnot levänneenä. Toinen kirjoittaja vertailee töiden etsimistä sovitellun ansiosidonnaisen saajana ja Kelan työttömyysturvan ja toimeentulotuen saajana. Kirjoittaja toteaa perusturvalla eläessään joutuneensa kamppailemaan tulotason ja mielialansa kanssa, jolloin töiden etsimiseen ei jäänyt yhtä paljon energiaa kuin sovitellulla ansiosidonnaisella eletessä.

4.4 Henkinen kuormitus ja kokemus ulkopuolisuudesta

Prekaarisuus voidaan määritellä myös mielen- tai olotilana, tunnerakenteena. Prekaarien työ- ja elinolosuhteiden normalisointi rakenteellisella tasolla tekee työttömyydestä ja pätkätöistä yksilön ongelmia, ja sosiaalisesta epävarmuudesta tulee kontrolloinnin väline. (Åkerblad 2014, 26; Jakonen 2020.) Prekaari työmarkkina-asema ja köyhyys aiheuttivat kirjoittajille kielteisiä tunteita ja henkistä kuormitusta, sekä saivat heidät tuntemaan itsensä yhteiskunnan ulkopuoliseksi. Kirjoittajien kokemusten mukaan muilla ei ole tietoa siitä, millaista on olla työssäkäyvä köyhä nykypäivän Suomessa.

”Kenelläkään ei tunnu olevan tietoa siitä, mitä pienituloisen, sairaan ja sosiaalitutkia tarvitsevan ihmisen elämä kulissien takana on; ei päättäjillä, ei omilla ystävilläni jotka ovat siirtyneet toisen asteen koulutuksen jälkeen suoraan korkeakoulutukseen, eikä omilla vanhemmillani, jotka ovat kasvaneet täysin eri todellisuudessa kuin minä.” K46

Kirjoittaja kokee päättäjien, omien vanhempiensa sekä elämässä helpommin eteenpäin päässeiden ystäviensä elävän täysin eri todellisuudessa, jonka vuoksi heillä ei myöskään

ole tietoa siitä, millaista on olla pienituloinen ihminen. Prekaari työmarkkinatilanne, jatkuva taloudellinen kitkuttelu ja kulutuksesta karsiminen söi kirjoittajien elämäniloa ja haittasi tulevaisuuden suunnittelua.

”Pätkätyöläisen elämä on tulevaisuudetonta elämää. Ikävuosia karttuu huomaamatta. Omaisuutta ei. Kaikki on aina selviytymistä tästä ja nyt. Hankintoja ei voi tehdä. Koskaan ei tiedä, millä rahalla selviää seuraavassa kuussa. Festarilippuja ei voi hankkia, kun ei tiedä, missä kuussa on varaa mihinkään muuhun kuin elossa pysymiseen. (...) Haaveilen elämästä, jossa päivittäistä mielialaa ei määritä pankkitilin saldo. Haaveilen elämästä, jossa joka päivä voi ostaa ruisleipää, kinkkua ja turhiakin ostoksia, kuten kahvikermaa tai appelsiinimehua. Haaveilen elämästä, jossa hammaslääkärissä voisi käydä tarkistuksessa varmuuden vuoksi, eikä vasta sitten kun sattuu niin ettei sen kanssa voi olla.” K40

Pätkätyö tarkoittaa työssäkäyvälle köyhälle myös pätkäelämää, jossa tulevaisuuden suunnitelmia ei voi tehdä, ja pankkitilin saldo määrittää päivittäisen mielialan. Rahat riittävät vain välttämättömään. Prekaari työmarkkinatilanne, vaihtelevat tulot ja köyhyys aiheuttivat kirjoittajille epävarmuuden tunnetta. Keikkatöitä ja työtarjouksia on oltava valmiina ottamaan vastaan, mikä estää tulevaisuuden suunnitelmien tekemisen. Vaihtelevien tulojen vuoksi menoja on vaikea suunnitella tulojen mukaan, eikä yllättäviin kustannuksiin voi varautua. Epävarmuus tulevasta aiheuttaa huolta ja vie elämäniloa.

”Jatkuva taloudellinen epävarmuus pienien tulojen, kolmen lapsen yksinhuoltajuuden ja vaihtuvien työnantajien ristitulessa aiheuttaa sen, että elämää ei voi suunnitella kuukautta pidemmälle ajalle.” K10

”Riittäisi, kun tietäisi vain, että pärjätään tulevaisuudessa. Että lapset (ja aikuiset) saavat ruokaa, eikä tarvitsisi aina kulkea paikatuiissa kirppisvaatteissa. Epävarmuus tulevaisuudesta nakertaa eniten elämäniloa.” K1

Köyhyys, työelämän epävarmuus ja se, ettei elämää voi suunnitella, saivat kirjoittajissa aikaan turvattomuuden tunnetta.

”Taustalla on turvattomuus. Mitä jos meiltä menee asunto alta? Tai työnantaja? Jos jompi kumpi sairastuu vakavasti? Pesukone aiheuttaa vesivahingon?” K34

”Eniten minua harmittaa se ettei minulla ole turvallinen olo. Joka kuukausi saan jännittää riittääkö rahat” K31

Jatkuva taloudellinen epävarmuus, tulevaisuudettomuus ja turvattomuus heijastuivat kirjoittajien mielialaan. Kirjoittajat kertoivat taloudellisen köyhyyden muun muassa turhauttavan, hermostuttavan, väsyttävän, nöyryyttävän, katkeroittavan ja alentavan itsetuntoa. Köyhyys alentaa mielialaa, stressaa, ja tekee tulevaisuudesta epävarmaa ja toivotonta. Pahimmillaan köyhyys jopa sairastuttaa.

”Köyhyys on väsyttävää. On nöyryyttävää ja väsyttävää tehdä täyttä työaika ja tienata niin, että rahat eivät riitä mihinkään. Se on kamalaa.” K56

”Olen katkera. En näe itselläni tulevaisuutta, muuta kuin negatiivista.” K29

”Välillä on niin paha olo kaikesta että tekisi mieli luovuttaa. Mieli murtuu.” K19

”Joudun tsemppaamaan itseäni päivittäin, että en vajoa negatiivisuuteen tai ala syrjäytyä yhteiskunnasta.” K55

”Ja minulla on masennusdiagnoosi. Oman ymmärryksen mukaan köyhyyden toivottomuuden aiheuttama. Elämä on näköalatonta rimpuilemista päivästä toiseen.” K3

Kirjoittaja kertoo köyhyyden toivottomuuden aiheuttaneen hänelle masennuksen. Koettua mielenterveyttä tutkittaessa on huomattu, että alimmassa tuloryhmässä merkittävästi psyykkisesti kuormittuneita on 15 prosenttia aikuisväestöstä, kun taas ylimmässä tuloryhmässä heitä oli yhdeksän prosenttia (Karvonen, Martelin, Kestilä & Junna 2017, 3).

Kirjoittajat kokivat olevansa tietyllä tapaa yhteiskunnan ulkopuolisia. Kirjoittajat pohtivat suomalaisen yhteiskunnan yleistä asenneilmapiiriä, poliitikkojen puheita ja työttömien syylistämistä. Kirjoittajat kokivat Suomen muuttuneen arvoiltaan kylmäksi, ja jotkut pohtivat jopa ulkomaille muuttamista. Työttömyys, pätkittäinen työelämä ja taloudelliset huolet kutistivat kirjoittajien toimijuutta. Kirjoittajat kokivat, etteivät he kelpaa tai ovat jollain tapaa yksilöinä viallisia, koska eivät saa työtä ja sovi siten yhteiskuntaan.

”Olen tehnyt satoja työhakemuksia ja epävirallisempia työpöytätyöpyyntöjä. Virallisesti olen työtön työnhakija, ja saan työmarkkinatukea, keikoista on kertynyt siihen keskimäärin muutama satanen kuussa lisää. Täytän nyt 40 vuotta ja ihmettelen hämmentyneenä, että näinkö tässä kävi, en kelpaakaan mihinkään (...) Olen toistaiseksi seurannut yhteiskunnallisia asioita tiiviisti ja kiinnostuneena, mutta olen tuntenut, että minuun on hiipinyt sellainen ”koska mikään ei näytä koskettavan ja käsittelevän minun kaltaisiani ihmisiä, niin kuinkahan kauan jaksan

seurata yhteiskunnan menoa”. ” K42

”Taloudelliset huolet ja työahdingot, olipa ne sitten työttömyyttä, pätkätöitä tai maksuhäiriöitä, kutistavat ihmisen toimijuutta. Suomi on hyvin työkeskeinen yhteiskunta, jossa ihmisen arvo mitataan työn ja palkan mukaan. Ainakin vielä oma 1960-luvulla syntynyt ikäluokkani on myös kasvanut suorittamisen ja pärjäämisen eetokseen. Jos siitä syystä tai toisesta poikkeaa, kokee alemmuutta ja syyllisyyttä: mikä minussa on vikana, etten selviä?” K39

Uusliberalismin nousun myötä prekaarit työ- ja elinolosuhteet on normalisoitu yhteiskunnan rakenteellisella tasolla (Åkerblad 2014, 26). Työntekijän yksilöllinen vapaus, vastuu ja itsehallinta korostuu, ja työttömyydestä ja pätkätöistä tulee yksilön ongelmia. Prekaarissa yhteiskunnassa poliittiset ja yhteiskunnalliset ongelmat, kuten massatyöttömyys, muuttuvat yksilöllisiksi. (Jakonen 2020.) Mikko Jakosen (2020) mukaan prekariaatti on ”luokaton luokka”, jonka oikeuksia perinteinen ay-liike ei ole kyennyt puolustamaan. Prekariaatissa työntekijä-yksilöt on kilpailutettu niin toisiaan kuin myös suojattua palkkatyötä vastaan, minkä vuoksi prekariaatin solidaarisuus ja kollektiivinen luokkavoima on ollut heikkoa. (Jakonen 2020.) Ulkopuolisuuden ja kelpaamattomuuden tunne johti itsetuhoisiin ajatuksiin osalla kirjoittajista.

”Se, että olen kohtalaisen aktiivinen ja omatoiminen ja kyennyt kehittämään mielekästä elämänsisältöä elämäni, ei tarkoita sitä ettenkö olisi kokenut myös niitä hetkiä jolloin olen vaarassa luisua itsetuhoisuuteen. Kykenen hallitsemaan niitä, mutta kaikilla ei ole voimia vaan he luovuttavat. En ihmettele sitä lainkaan. Työttömät kun ovat jopa poliitikkojen puheissa pelkkiä loisia ja meitä saa kohdella todella epäinhimillisesti ja julmasti.” K41

”Tuntuu, että elämämme on varastettu. Tuntuu, etteivät työn autuudesta puhuvat eivät tiedä TYÖSTÄ mitään – saati sitä, kun sillä ei tule toimeen, joka mielentila käy jo sekin työstä, vaikka olisi työttömänäkin. Syyllistäminen on niin kovaa. Moni miettii tilanteessani ihan vakavissaan itsemurhaa ja ymmärrän heitä hyvin, itse roikun elämässä sen ajatuksen voimin, että sellainenkin ihme voi joskus tapahtua, että asiat jotenkin muuttuvat. Näin se itsetpetos jatkuu ja elämä menee ohi kuin sitä ei olisi koskaan ollutkaan. Kaikki aika menee sen miettimiseen, miten selviytyä miten kuten. Viha yhteiskuntaa (jota joskus haluttiin olla rakentamassa ja sille hyödyksi) kohtaan alkaa olla niin kovaa, sokeaa raivoa, etteivät sitä ymmärrä nekään työssäkäyvät, jotka jotenkin tulevat toimeen. Arvostan pankkiryöstäjiä ja muita, jotka pystyvät saamaan omansa takaisin.” K45

Osa kirjoittajista koki myös suoranaista vihaa yhteiskuntaa kohtaan. Seuraavalla kirjoittajalla on ollut huonoja kokemuksia esimerkiksi sosiaalitoimistosta ja te-toimistosta.

Sinnikäs yrittäminen ja jatkuvat vastoinkäymiset ovat johtaneet kokemukseen yhteiskunnan ulkopuolisuudesta, ja siten luovuttamiseen.

”Olen 16-vuotiaasta asti vähä vähältä muuttunut passiivisagressiivisemmaksi keskiluokkaisia ihmisiä kohtaan. Ne ovat juuri niitä, jotka vievät minulta kaikki mahdollisuudet. Ne ovat niitä vastapelaajia. Ne ovat niitä sosiaalitoimiston työntekijöitä, jotka kieltäytyvät antamasta vastaanottoaikaakaan vaan käskyvät mennä töihin ja jättävät sitten terveiset puhelinvaihteeseen, että tämän henkilön puheluita ei saa ohjata enää eteenpäin. Ne ovat niitä työvoimatoimiston työntekijöitä, jotka käskyvät menemään 19-vuotiaana naimisiin, koska sehän turvaa naisen aseman (ei mikään työpaikka). Ne ovat niitä setiä, jotka kantavat polkupyöräsi taloyhtiön jätelavalle. Tätejä, jotka vievät kirpputorilla takin käsistäsi ja ostavat sen koska ”ei maksa mitään” kun itse olet tuijottanut takkia vartin laskien, pystyisikö ruokarahasta pihistämään parikymppiä tässä kuussa. Ne ovat niitä pomoja, jotka eivät ota töihin. Ne ovat niitä kanssatyöntekijöitä, jotka katsovat pisin nenää, koska olet vuokrafirman kautta töissä. Ne ovat niitä, jotka ovat omista lapsistaan hirveän ylpeitä, koska ne eivät ole tällaisia.

Nykyään luovutan välittömästi vastoinkäymisten edessä. Kymmenen vuotta taistelua epämääräisten mielivaltaisten viranomaisten kanssa on vienyt veronsa. Pakeneminen opiskelijuuteen ja sen jättämä 10 000 euron opintolaina tekee osansa. Sadat vastaamatta jääneet työhakemukset nakertavat itsetunnon. Kokemus on opettanut, että uskomisesta tulevaisuuteen ja asioiden järjestymiseen rangaistaan. Nykyään jään usein aamulla peiton alle. Keitän aamukahvin kahdelta ja pelaan tietokoneella aamuyöhön asti jotta en ajattelisi tulevaisuutta. Taidan olla luovuttanut. Te halusitte kirjoituksia pätkätyöläisyydestä, tämä ei taida olla sitäkään. Tämä on ehkä kertomus siitä, mitä kymmenen vuotta hyödyttömiä työharjoitteluja, työkokeiluja, työkkärin työnhakukoulutuksia, luurin korvaan lyöviä mielivaltaisia sosiaalityöntekijöitä, asunnottomuuden uhkaa, opintolainalla elämistä (kun työtä ei saa) ja ylipäättään kymmenen vuotta kovaa yrittämistä tuloksetta tekee ihmiselle.” K40

Anna Metteri (2012) tutki väitöskirjassaan suomalaisen hyvinvointivaltion sosiaaliturvalupausta ja sen pettämistä kohtuuttomiksi koettujen tilanteiden valossa, sekä sosiaalityön ammatillista paikkaa hyvinvointivaltion murroksessa. Tutkimuksen kohtuuttomiin tilanteisiin joutuneet henkilöt kokivat itsensä usein arvottomiksi ja yhteiskunnan hylkäämiksi. Kokemus epäkunnioittavan asennoitumisen kohteena olemisesta voi vakavasti vaurioittaa persoonallisuuden kehitystä tai synnyttää sen kohteissa vihaa, voimatonta masennusta tai kyynisyyttä. Kansalaisten kohtaamiset hyvinvointi-instituutioiden kanssa voivat parhaimmillaan synnyttää kiitollisuutta, ja pahimmillaan vihaa ja epätoivoa. Myönteinen kokemus luo yleistynyttä luottamusta, kun taas huono kohtelu tuhoaa luottamusta. Auttamistyössä asiakkaista täytyy välittää, ja heitä

tulee kohdella kunnioittaen. (Metteri 2012, 231–232.)

Kirjoittajilla oli useita kokemuksia kielteisistä tunteista ja henkisestä kuormituksesta. Kielteisten tunteiden lisäksi kirjoittajat kertoivat kuitenkin myös positiivisista asioista elämässään. Positiivisimmin elämäntilanteeseensa pystyivät suhtautumaan ne, jotka näkivät taloudellisen epävarmuuden hetkellisenä tilana, ja jotka pystyivät odottamaan tulevaisuudelta muutosta parempaan. Esimerkiksi köyhät työssäkäyvät opiskelijat tiedostivat nykyisen tilanteensa olevan vain hetkellinen, ja toivoivat tulevaisuudessa saavansa oman alansa töitä. Toivo paremmasta tulevaisuudesta auttaa myös hyväksymään nykyisen köyhyden (Krok 2009, 120).

”Pidän työstäni ja työyhteisöstä, töihin on aina mukavaa mennä. Samoin nautin opiskelusta ja olen kiinnostunut alasta mitä opiskelen. On myös ihanaa että voin halutessani pitää vapaata keskellä päivää ja mennä vaikka lenkille. Silti usein ärsyttää keplotella raha-asioiden kanssa. Puolisoni on samanlaisessa tilanteessa, ”lainaamme” toisillemme rahaa vuorotellen riippuen sen kuukauden työtunneista. Odotan ja toivon pääseväni valmistuttuani kiinni säännölliseen leipätyöhön.” K57

”Koen kuitenkin, että olen onnekas opiskelu- ja työpaikkani suhteen, sillä tuntuu että olen menossa oikeaan suuntaan ammatillisesti. Kun rahaa on vähän käytössä, oppii myös tietyllä tavalla tulemaan toimeen vähemmällä ja osaa arvostaa enemmän pieniäkin asioita ja arjen hankintoja. En kuitenkaan missään tapauksessa voisi kuvitella eläväni tällä tulotasolla koko loppuelämäni.” K11

Moni kirjoittajista kertoi työn itsessään tuovan mielekästä sisältöä elämään prekaarista työmarkkina-asetuksesta huolimatta. Myös esimerkiksi osa-aikatyön mahdollistama vapaa-aika nähtiin positiivisena asiana, vaikka osa-aikatyön varjopuolena oli pieni palkka. Työn lisäksi esimerkiksi perhe, lemmikkieläimet, harrastukset ja ystävät mainittiin myönteisinä asioina, jotka auttavat jaksamaan, vaikka elämä muutoin olisi raskasta.

”Ehkä silti näinä aikoina täytyy yrittää olla kiitollinen, että on vakituinen työ ja asunto ja ihana perhe.” K2

”Olen lohdutellut itseäni, että muilla on rahaa, mutta minulla on kaikkea. Olen aikalailla terve, saan itse päättää asioista, lapset tuovat iloa, ympärillä luonto ja sisäisenä palona öljyväreillä maalaaminen.” K7

Seuraavassa luvussa keskityn siihen, mitä merkityksiä köyhyys sai kirjoittajien perhe-elämässä ja sosiaalisissa suhteissa.

5. KÖYHYEDEN MERKITYS PERHE-ELÄMÄSSÄ JA SOSIAALISISSA SUHTEISSA

5.1 Kokemus taloudellisen itsenäisyyden puutteesta

Parisuhteessa elävistä kirjoittajista monella oli kokemuksia taloudellisen itsenäisyyden puutteesta. Taloudellinen köyhyys liitetään usein yksinhuoltajaperheisiin ja yksineläviin vanhempiin naisiin, vaikka myös moni parisuhteessa elävä nainen olisi tulojensa perusteella köyhä, mikäli asuisi yksin ja elättäisi itsensä (Goldberg 2010, 3–7). Moni parisuhteessa olevista kirjoittajista kertoi köyhyuden helpottaneen parisuhteen myötä. Avoliitossa asuminen palkkatyötä tekevän puolison kanssa toi kirjoittajille taloudellista turvaa.

”Nykyään turvaa tuo avomieheni, joka sentään saa kuukausittaisen palkan” K34

”Olen onnekas ihminen, kun rakastuin mieheen, joka elättää minua tekemättä siitä numeroa.” K42

”Koen köyhyyteni päättyneen nyt kun asun avopuolison kanssa yhdessä.” K30

”Tulen kohtalaisesti toimeen, koska minulla on tukiverkostoja. Avomies on palkkatyössä ja kustantaa kaikki hovit, itselläni riittää rahat vain välttämättömään, maksan kuitenkin suurin piirtein puolet menoistamme, joten säästävääsyyttä tarvitsen.” K55

Kirjoittajat työskentelivät usein esimerkiksi osa-aikaisissa työsuhteissa, niin sanotuilla 0-tuntisopimuksilla, freelancereina tai itsensä työllistäjinä, jolloin heidän palkkansa oli yleensä pieni ja sitä maksettiin epäsäännöllisesti. Matala palkka ja epäsäännölliset tulot tarkoittivat usealle kirjoittajista sitä, etteivät he kyenneet täysin itsenäisesti elättämään itseään. Tällöin asumisen ja elämisen maksaminen jäi enimmäkseen työssäkäyvän puolison harteille. Kirjoittajat olivat usein kiitollisia puolison tuomasta taloudellisesta turvasta, mutta osa kirjoittajista koki taloudellisen itsenäisyyden puutteen myös turhauttavaksi ja itsetuntoa heikentäväksi asiaksi.

”Onneksi asun poikaystäväni kanssa, jolla on säännölliset kuukausitulot, joten köyhyys ei vaikuta minuun niin rankasti. Hän lainaa minulle rahaa, maksaa vuokran, jos en omaa osuuttani voi hoitaa, ja ostaa ruokaa. (...) Kuten sanoin, itse en ole niin huonossa asemassa, kuin moni, kiitos poikaystäväni. Mutta se turhauttaa ja nolottaa, että joutuu elämään toisen siivellä.” K58

”Puolisoni tienaa hyvin omassa työssään, joten elämmekin lähinnä hänen palkallaan. Koen sen erittäin raskaasti, sillä en haluaisi olla taloudellisesti riippuvainen kenestäkään. (...) Se, etten pysty elättämään itseäni vaikka olen lähes 40-vuotias, syö itsetuntoa. Pyrin kääntämään asian niin, että pystyn olemaan nyt läsnä lasteni elämässä enemmän kuin moni työssäkäyvä.” K12

”Myöskään ei ole mukavaa aina turvautua puolisoni tuloihin. Hän maksaa kaikki meidän ruokakustannukset ja muut talouden menot. Minua surettaa, että hän joutuu maksamaan niin paljon omista ansioistaan. Vituttaa myös etten pysty taloudellisesti auttamaan meitä juuri lainkaan. Tunnen itseni monesti rahalliseksi riesaksi.” K31

Kirjoittajat kokivat puolison elättämäksi joutumisen usein kielteisenä asiana. Suomessa naisten palkkatyö on normalisoitu niin sanotulla palkkatyöäitisopimuksella, mikä oikeuttaa ja myös velvoittaa naiset hankkimaan oman toimeentulonsa ja sitä kautta olemaan taloudellisesti itsenäisiä (Naumanen 2004, 148; myös Krok 2009, 188), vaikka naisella olisi puoliso ja perhe. Kun tätä velvoitetta ei pystyäkään täyttämään, on seurauksena häpeän tunteita. Sosiaaliturva ei myöskään aina tuo apua taloudellisen itsenäisyyden puutteeseen.

”Elän parisuhteessa ja meillä on yhteinen vuokratämppä. Puoliso on palkkatöissä, tosin palkka ei ole suuri (1500 €/kk). Se on kuitenkin sen verran suuri, että en voi saada toimeentulotukea ja asumistukea saan vain 115€/kk. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että poikaystäväni maksaa yleensä vuokraosuuteni ja minä maksan sen silloin kun on palkkapäivä. Tämä on todella nöyryyttävää ja ahdistavaa, koska olemme molemmat itsenäisiä ihmisiä ja puolitamme muuten menot tasan aina kun minulla vain on rahaa.” K32

Sosiaaliturvaetuksista asumistuki ja perustoimeentulotuki ovat perhekuntaakohtaisia etuuksia, ja niitä myönnettäessä otetaan huomioon molempien puolisoitten tulot, mikä lisää erityisesti pienituloisten naisten puolisorippuvuutta. Sosiaaliturvalainsäädännössä avioliittolain mukainen puolisoitten keskinäinen elatusvelvollisuus on laajennettu koskemaan myös avoliitossa asuvia pareja. (Määttä 2012, 75–76.) Perhekuntaakohtaisesti käsiteltävät etuudet voimistivat avo- ja avioliitossa asuneilla kirjoittajilla kokemuksia

taloudellisen itsenäisyyden puutteesta. Taloudellisen itsenäisyyden puutteen koettiin aiheuttavan riippuvuussuhteen elättäjän ja elätettävän välille.

”Taloudellinen riippuvuus saastuttaa ihmissuhteita. Vihaan välillä puolisoani siksi, että olen riippuvainen hänestä. Äitini katsoo, että hänen minulle antamansa raha oikeuttaa hänet tulemaan aina esim. käymään meillä kysymättä. Olen kiitollinen häneltä saamastani avusta, eihän minulla ole muuta vaihtoehtoa. Mutta niin minusta tulee kynnysmatto. Jos puolisoni jättäisi minut, en tiedä, mitä tekisin. Tunnen olevani hänelle taakka.” K29

Riippuvuus nähdään länsimaisessa ajattelussa yleensä autonomian vastakohtana. Autonomialla tarkoitetaan kykyä toimia itsenäisesti irrallaan toisista ihmisistä. Ihmisen käsitys itsestään nousee kuitenkin kanssaihmisistä. Henkilön itsekunnioitus, itseluottamus ja itsearvostus ovat riippuvaisia siitä, onko hän kokenut toisten kunnioittavan itseään. (Turtiainen 2011, 139, 142.) Kirjoittaja kertoo taloudellisen riippuvuuden tekevän hänestä kynnysmaton. Kirjoittajan äidin epäkunnioittava käytös vähentää kirjoittajan itsekunnioitusta sekä hänen kokemaansa autonomian tunnetta. Kirjoituksissa taloudellisen tuen saaminen omilta vanhemmilta koettiin usein yhtä häpeälliseksi kuin puolison elätettävänä oleminen.

”Tunnen huonoa omatuntoa ja itsetuntoa, koska olen kuitenkin aika riippuvainen vanhemmistani, vaikka olen jo aika vanha.” K55

”Vanhat vanhempani ovat taanneet lainojani – omaisuudellaan, joka on maaseudulla, ja jonka myyntiarvo ei nykyään ole kovinkaan suuri. On käsittämättömän noloa joutua vielä keski-ikässä pyytämään apua eläkeläisiltä, jotka toki ovat liki aina auttaneetkin. Isä, 80-v., sanoi taannoin että kunpa näkisin sen päivän, kun minä olen taloudellisesti omillani. Oli pakko vastata, että tuskin ehdit nähdä sitä. Ihan kaikkea en ole kertonut heillekään, esimerkiksi luottotietojen menettäminen oli liian häpeällistä.” K39

Osalla kirjoittajista ei ollut sellaista tukiverkostoa, joka tarvittaessa antaisi taloudellista tukea. He vertasivat tilannettaan ystäviinsä, joilla taloudellista tukea antavaa tukiverkostoa oli. Kirjoittajat näkivät esimerkiksi, ettei tukiverkostoa omaavien kavereiden välttämättä tarvinnut kantaa todellista vastuuta omasta selviytymisestään.

”Rikas puoliso tai vanhemmat ovat valtavan iso tekijä köyhän maailmassa. Kysymys on siitä, voitko luottaa saavasi voita leivän päälle. Moni, jolla on joku

joka auttaa ja huolehtii, ei edes näe sitä vaan suhtautuu läheisten tukeen itsestäänselvyytenä. Kaikilla ei ole sitä jotakuta, jolta saa kympin ruokaan koska tahansa. Tottakai sellaisessa tilanteessa oma vapaus tuntuu mukavalta, kun todellista vastuuta omasta selviytymisestä ei tarvitse kantaa.” K40

”Erot ystäväieni ja minun välillä liittyivät myös arkisempiin talousasioihin, esimerkiksi kaverini saattoivat tehdä ulkomaanreissuja vanhempiensa kanssa ja kustannuksella, nauttia vanhempien kustantamista illallisista tai vaikka teatterikäynneistä. Köyhyyden lisäksi jännitettä ystäväieni ja minun välille loi ehkä enemmän juuri tämä eronteko taloudellinen itsenäisyys ja epäitsenäisyys. On eri asia elää pienillä tai epäsäännöllisillä tuloilla jos tietää, että syntymäpäivänä ja jouluna voi toivoa lahjaksi isompaa hankintaa sen sijaan, että eläisi täysin taloudellisesti itsenäistä elämää jossa jokainen hankinta tulee hoidettavaksi itselle. Minua ei niinkään harmittanut se, että tulemme erilaisista perheistä ja toisilla on paremmat resurssit kuin toisilla kun se, että mielestäni etuoikeutetut ihmiset valittivat tilannettaan eivätkä juuri ponnistelleet sen muuttamiseksi.” K8

Kirjoittajat näkivät, ettei puolisolta tai vanhemmilta taloudellista tukea saavien ystävien ollut välttämätöntä ponnistella elämänsä eteen samalla tavalla kuin heidän. Taloudellinen itsenäisyys ja epäitsenäisyys liitetään kirjoituksissa näin vastuun kantamiseen omasta elämästään; siihen kuka nähdään aikuisena ja kuka ei. Länsimaisissa yhteiskunnissa vastuullisen aikuisen ihmisen oletetaan olevan itsenäinen, täysivaltainen ja aktiivinen kansalainen, joka on mukana työ-, opiskelu- ja perhe-elämässä, ja hallitsevan omaa talouttaan (Raitakari & Juhila 2011, 196).

Aikuisuuden odotukset ovat osa ikään liitettyjä sosiaalisia ja kulttuurisia rooliodotuksia, kriteerejä ja normeja. Länsimaalaisessa ajattelussa elämä perustuu lineaariseen elämänvaiheajatteluun, jossa onnistunut elämä määrittyy sujuvana siirtymänä elämänvaiheesta toiseen ja kehitystehtävistä ja velvollisuuksista suoriutumisenä. Ikävaihekatégorisointi on täten normatiivinen ja mahdollistaa moraalisen arvion ”onnistuneesta” ja ”epäonnistuneesta” elämästä. (Raitakari & Juhila 2011, 195–197.) Taloudellinen epäitsenäisyys voidaan tällöin nähdä kulttuuristen aikuisuuden odotusten täyttämättömyytenä, elämässä ”epäonnistumisena”, mikä aiheuttaa kirjoittajissa häpeän tunteita.

5.2 Köyhyys ja lapsettomuus

Syntyvyyden lasku oli Suomessa viime vuoden puhutuimpia aiheita. Vuonna 2019 Suomessa syntyi 45 597 lasta, mikä on 1980 lasta vähemmän kuin vuonna 2018. Vähemmän lapsia on aiemmin Suomessa syntynyt vain nälkävuotena 1868 sekä 1830-luvun lopulla. (Väestön ennakkotilasto, Tilastokeskus 23.1.2020.) Lapsettomuus nousi esiin myös aineiston kirjoituksissa.

”Olen nuori nainen ja elän avioliitossa, ja unelmanamme puolisoni kanssa on perustaa perhe ja alkaa koota pesämunaa yhteisiin, isompiin hankintoihin. Nämä unelmat seisovat paikallaan.” K47

”Esimerkiksi lasten hankkimista olemme joutuneet lykkäämään taloudellisista syistä” K21

”Haaveilen lapsista ja perheestä, mutta näillä varoilla en pärjäisi äitinä enkä elättäjänä taloudellisesti enkä ajallisesti. Olen perheeni ainoa elättäjä ja mieheni on edelleen työtön ja työttömyystuella.” K52

Parisuhteessa olleet lapsettomat kirjoittajat pohtivat paljon lasten hankkimista. Perheiden heikko taloudellinen tilanne vaikutti kirjoittajilla vahvasti siihen, ettei lapsia uskallettu vielä hankkia. Lapsettomuuden syynä kirjoittajilla oli niin oman työllisyystilanteen epävarmuus ja pienituloisuus, ja osalla myös puolison työttömyys. Osa kirjoittajista myös kertoi köyhyyden vaikuttavan kielteisesti parisuhteeseen, ja aiheuttavan riitoja. Kun sekä työelämä että parisuhde ovat epävakaa pohjalla, ei lapsia hankita. Seuraava kirjoittaja viittaa myös avioliittolain mukaiseen elatusvelvollisuuteen, mikä huomioidaan perhekuntakohtaisia etuuksia haettaessa.

”Millä minä ruokin ne lapset? Pitääkö ne jättää tekemättä siksi, että olen ajautunut tähän tilanteeseen? Eikö minulla ole yhtäläistä oikeutta perustaa rakastava, oma pieni perhe? (...) Haluaisin naimisiin, koska olen onnellisesti rakastunut ja naimisiin meno sukulaisten paikalla ollessa olisi romanttista ja yhdistäisi meidän sukujamme. Haluan lapsia, enkä keksi yhtäkään syytä sille miksi avioliitto olisi perheen pohjana huono ratkaisu. Tämä parisuhde pyörii kuitenkin jatkuvasti veitsen terällä, kun ruokarahojen loppuminen muuttaa arjen pelkäksi ahdistukseksi ja syyttelyksi. Harkitsemme aina puolen vuoden välein erilleen muuttoa (olemme asuneet yhdessä nyt kolme vuotta) ihan vain siksi, että olisimme taloudellisesti vastuussa vain itsestämme. Avioliitto tuntuu suorastaan

itsetuhoiselta: se on sopimus, joka tarkoittaa että olemme samaa taloutta vaikka muuttaisimme (työn takia) eri paikkakunnille.” K40

Tutkimusten mukaan lapsettomuus on yleisintä ja kasvussa vähiten koulutetuilla, joiden työmarkkina-asema on heikentynyt voimakkaasti. Vähän koulutetuilla myös vakaan avo- tai avioliiton puuttuminen on yleisempää. Erityisesti 25–34-vuotiaiden miesten työllisyys- ja koulutusasteen lasku ja pienituloisuuden kasvu samanikäisiin naisiin verrattuna 2000-luvulla on vaikeuttanut perheen perustamista ja lasten hankintaa. Kyselyjen mukaan kuitenkin vain 4–5 prosenttia väestöstä ei halua lainkaan lapsia. (Hetemäki 2019, 2, 7, 24.)

Muutama kirjoittaja kertoi, ettei haluaisi ajatellakaan lasten hankkimista. Kun muu elämä on epävakaa pohjalla, ei siihen mahdu lapsia edes ajatuksen tasolla. Kunnallisan alan kehittämissäätiön tutkimuksessa (2020) 43 % vastaajista oli samaa mieltä väittämästä, jonka mukaan elämä on nykyään niin epävarmaa, ettei lapsia kannata hankkia. Väitteen kanssa samaa mieltä olivat erityisesti nuoret sekä vähemmän koulutetut ja pienituloiset. Seuraava kirjoittaja perustelee, ettei olisi oikein antaa lasten kärsiä pienituloisuudesta.

”Perheen perustamista ei tee mieli ajatellakaan, koska en halua antaa sellaista mallia lapsille, jossa en hanki itse elantoani ja olisi se myös aika riskaabelia, kun on niin pienituloinen, ei olisi oikein antaa lasten kärsiä siitä.” K55

”En ole hankkinut lapsia, onneksi en edes halua. En tosin voi olla varma, johtuuko haluttomuus siitä että tiedän, etten koskaan voi elättää heitä itsenäisesti vai vain siitä, etten oikeasti halua.” K42

Lapsettomaksi jäänyt kirjoittaja puolestaan kertoo, ettei voi varmuudella tietää, johtuuko lapsettomuus siitä, ettei hän todella halua lapsia, vai siitä, ettei lasten hankinta ole koskaan ollut taloudellisesti mahdollista. Kirjoittajalla ei siis koskaan ole ollut sellaista elämäntilannetta, jossa lasten hankkimista olisi voinut edes harkita. Pienituloisuus ja köyhyys työssäkäynnistä huolimatta oli osalle kirjoittajista siis este lasten hankkimiselle. Toisaalta monilla pienituloisista kirjoittajista oli lapsia. Eräs kirjoittaja kertoo, kuinka aiemmin ei uskaltanut hankkia lasta köyhyyden vuoksi, mutta päätti lopulta toisin.

”Joskus ajattelin, että en uskalla hankkia lasta, sillä olen niin köyhä. Sitten päätin, että en yksinkertaisesti voi elää itseni kanssa, jos raha määrittelee elämänvalintojani näin. Köyhyys ei voi hallita elämäni. Lapsen myötä olen

ottanut otteen köyhyydestä. Lopetin kaiken ”ylimääräisen” elämästäni: aloin absolutistiksi, lopetin röökaamisen, lopetin lopullisesti kampaajalla käymisen, hiusten värjäämisen, vaatteiden oston ja kaiken mistä vain voi luopua. Tai mitä ajatellaan kuuluvan 33-vuotiaan naisen elämään. Ja ah – miten vapauttavalta se on tuntunut. Se on näkynyt lisääntyneenä vapaa-aikana, perheaikana, eheänä mielenä, terveydessä ja ylipäättään itsetunnossa.” K56

Kirjoittaja kertoo päättäneensä, ettei voinut antaa rahan määrätellä elämänvalintojaan ja köyhyyden hallita elämää. Kirjoittaja kertoo ottaneensa lapsen myötä köyhyydestä otteen. Lapsen hankkiminen köyhänä on vaatinut kirjoittajalta omista menoista karsimista. Ylimääräisen kulutuksen karsiminen näyttäytyy kirjoituksessa selviytymiskeinona köyhyydestä, jolla on ollut positiivisia seurauksia esimerkiksi lisääntyneen vapaa-ajan muodossa.

5.3 Hoivavastuu

Naiset vastaavat edelleen suurelta osin arkielämän näkymättömästä, palkattomasta hoivasta (Naumanen 2004, 140, 147–148). Palkattoman kotityön arvon on laskettu Suomessa olevan 2400–2700 euroa kuussa äitiä kohden (Jakonen 2020). Pitkään jatkunut kotiäitiys, yksinhuoltajuus, sekä esimerkiksi sairaiden läheisten hoivaaminen olivat osalla kirjoittajista syynä köyhyyteen prekaarin työmarkkina-aseman lisäksi. Hoivavastuun kantaminen esimerkiksi omista lapsista tarkoitti kirjoittajille omasta urasta tinkimistä ja sen seurauksena köyhyyttä.

”Olen neljän lapsen äiti, ja tahtomattani osa- ja määräaikaisessa työsuhteessa, aviomieheni työskentelee kokoaikaisessa työssä. Opintoni ammattikorkeakoulussa jäivät kesken, kun esikoinen syntyi ja nykyään perheellämme ei ole varaa opiskeluuni.” K1

”Kun perheeseen syntyi toinenkin lapsi, jäin kotiäidiksi. (...) Miehelläni oli sen verran hyvä palkka, että sen turvin selvisimme (...) Perheeseen syntyi vielä kolmaskin lapsi ja kotona työskenteleminen oli entistä perustellumpaa. Olin kotona reilut 10 vuotta. (...) Vapaaehtoisesti jäin aikanaan kotiin enkä ajatellut silloin eläkepäiviä. En kadu sitä, että hoidin itse omat lapseni ja tutustuin heihin hyvin. Jos avioliittoni olisi jatkunut, olisi mieheni todennäköisesti taannut minulle taloudellisesti leveämmän elämän kuin se nyt on.” K60

Kotiäitiys aiheuttaa riskin työllistymiselle ja altistaa siten puolisoriippuvuudelle (Määttä 2012, 80). Kotiäitiys heikentää erityisesti matalan koulutustason ja epävakaa työmarkkina-aseman omaavien äitien työmarkkina-asemaa entisestään. Pitkät perhevapaat myös heikentävät naisten palkkakehitystä. (Viitasalo 2018, 23, 89.) Prekaari työmarkkinatilanne sekä hoivavastuun kantaminen tarkoitti kirjoittajille pieniä tuloja, jolloin puoliso oli päävastuussa perheen elatuksesta. Tämä altisti naiset köyhyydelle erityisesti avioerotilanteissa.

”Aika kului ja tuli ero. Siirryin asumaan lapsen kanssa kaksin, tulot tuolloin n. 1200€, siitä asumiseen, ym. niin eipä tuolla oikein juhlimaan/rikastumaan päässyt.” K51

”Minua köyhdytti myös ero parisuhteesta: asuin välillä muutaman vuoden yhdessä kumppanini ja lapseni kanssa. Kun erosimme, halusin, että lapseni tilanne pysyisi mahdollisimman hyvänä, ja myin osuuteni siitä asunnosta aivan liian halvalla.” K39

Eron koittaessa puolison tuoma taloudellinen turva poistuu, ja pienituloisemman puolison taloustilanne heikkenee. Kirjoittajista monet olivat köyhtyneet avioeron myötä. Toisaalta aineistossa oli myös kokemuksia taloudellisen tilanteen parantumisesta eron jälkeen. Tällöin puoliso on ollut joko yhtä varaton tai köyhempi.

”Aikuisiän perheeni on aina kuulunut köyhimpien luokkaan. Kun olin naimisissa, puolisoni oli suuren osan aikaa tuloton tai sai varhaiseläkettä. Olemme saaneet toimeentulotukea lähes jatkuvasti seitsemän vuoden ajan, vaikka olen ollut jatkuvasti työelämässä. Meillä on neljä lasta. Erosimme viime vuonna, nyt kaikki lapset asuvat luonani, olen siis pienituloinen yksinhuoltaja. (...) Olen edelleen köyhä, mutta on raja, joka erottaa kahlehtivasta köyhyydestä, joka ajaa sosiaaliseen ja henkiseen paitsioon. Ja olen ylittänyt sen rajan.” K36

Lasten lisäksi osa kirjoittajista hoivasi iäkkäitä läheisiään. Seuraava kirjoittaja kertoo opiskelleensa lasten ollessa pieniä hoitaen samalla iäkästä läheistä.

”Lasten ollessa pieniä hinnoittelin itseni ulos työmarkkinoilta ja opiskelin. Samalla olin iäkkään läheisen omaishoitaja. Myös puolison yrityksessä oli pientä puuhaa, eli käytännössä omaa harrastusta.” K62

”Avioiduin noin kymmenen vuotta sitten uudelleen, puoliso on iäkkäämpi, nyt jo eläkkeellä. Hän on monisairas, syöpä jätti jälkensä mieleen ja ruumiiseen. Hän ei pysty yksin liikkumaan kodin ulkopuolella, joten teen kaikki kotityöt, hoidan,

käytän viikottain verikokeissa ja sairaalatutkimuksissa ja mahdollistan hänen kotona asumisensa. Sen vuoksi jouduin jäämään 50% työajalle. Bruttopalkka on 1212 e/kk.” K4

Osa kirjoittajista toimi omaishoitajana iäkkäälle läheiselle tai puolisolle, jolloin omalle palkkatyölle ei jäänyt niin paljon aikaa. Iäkkään puolison omaishoitajana toimiva kirjoittaja kertoo jääneensä puolikkaalle työajalle, mikä on pienentänyt hänen palkkatulojaan.

5.4 Köyhyys lapsiperheissä

Köyhyys vaikutti lapsiperheissä perheen kulutusmahdollisuuksiin. Esimerkiksi lasten harrastuksiin ei kaikissa perheissä ollut varaa, mikä osaltaan rajoitti lasten sosiaalisia toimintamahdollisuuksia. Köyhyydestä huolimatta monet perheellisistä kirjoittajista kertoivat olevansa onnellisia perheestään ja lasten tuovan iloa arkeen. Tulevaisuus pelotti kirjoittajia, mutta taloudellisista vaikeuksista ja epävarmasta tulevaisuudesta huolimatta lapsiperheissä koettiin myös onnen hetkiä ja kiitollisuutta.

”Tulevaisuus pelottaa, mutta kotona ollessa lasten kanssa, sen onnistuu ajoittain unohtamaan. Olisi tosin ”kiva” saada ostaa omalle lapselle syksyllä syntymäpäivälahja. (...) Toisaalta olemme kiitollisia perheestämme, ja siitä että ilmapiirimme kotona on niin hyvä. Vaikkei meillä olekaan rahaa, niin emme ole yksinäisiä. Meillä viljellään hyvää huumoria ja rakkautta.” K1

”Tulevaisuudessa pelottaa ainoastaan vähän lapseni puolesta. Haluaisin säästää lapseni koulutukseen. Haluan antaa lapselleni myös rahallista tukea. Minua ei ole tuettu juuri sen jälkeen, kun muutin 16-vuotiaana pois kotoa. Toisaalta uskon todella vakaasti, että olemme usein onnellisempia, kuin ketkään muut maailmassa. Meillä on meidän ihana pieni perhe ja valtavasti rakkautta.” K56

Köyhyys vaikuttaa lapsiperheissä myös perheen lapsiin. Kirjoittajat kertoivat vaikeuksistaan täyttää lapsen perustarpeita esimerkiksi vaatteiden tai monipuolisen ruokavalion suhteen. Kirjoittajat kertoivat joutuvansa välillä karsimaan omista menoistaan ja jopa ravinnostaan, jotta lapsen tarpeet tulevat täytetyksi. Kirjoittajat kertoivat isovanhempien ja muiden sukulaisten auttavan välillä esimerkiksi lapsen vaatehankinnoissa.

”Joka kuukausi stressaan riittävätkö rahat. Kasvava lapsi tarvitsee taas uusia vaatteita, pakko karsia jostain muusta jotta saan ostettua hänelle housuja.” K54

”Joskus kuun lopussa syön itse vain kerran päivässä ja muuten juon vettä ja kahvia, jotta lapsi varmasti saa tarpeeksi ruokaa. (...) Lapselle onneksi saadaan vaatteita sukulaisilta kun heillä hieman isompia lapsia ja toki lapsen mummit ostavat jos tarvitaan jotain kalliimpaa.” K23

”Köyhyys näkyy arjessa monin tavoin: ruoan laatu ja vaihtelevuus on huonoa, lapsen vaatteista on usein pulaa ja ne pitää ostaa käytettynä. Itse olen ostanut ehkä kymmenkunta vaatetta lapselle uutena, onneksi miehen vanhemmat pitävät lapsen vaatekaapin jotakuinkin kasassa.” K49

Monet kirjoittajista korostivat myös köyhyyden kanssa pärjäämistä, ja kertoivat keinoistaan säästää rahaa, esimerkiksi suosimalla kasvisruokaa.

”Lapset on pieniä ja asuntolainakin on, asumismenojen jälkeen jää koko perheelle käteen 650 euroa ja lapsilisät. Siitä sitten laskut, ruuat, lasten vaatteet ja harrastukset, jotka alle kouluikäisillä ovat vielä suht huokeita. Kotona olemme kasvissyöjiä ja pärjäämme halvalla ruualla kotona, päiväkodissa pojat ovat sekasyöjiä. Jotenkin ihmettelen, miten ne rahat yleensä kuitenkin aina riittävät, mies saa jostakin hyvän keikan juuri viime tipassa. Aika harvoin on sellaisia kuukausia, että viimeinen viikko pitäisi vetää vaikka kahdella kympillä.” K63

Vapaa-ajan vietteenä perheelliset kirjoittajat suosivat ilmaisia palveluita, kuten kirjastoa, luontoreittejä ja uimarantoja. Lomamatkoihin kirjoittajilla ei ollut varaa.

”Olen kiertänyt taidenäyttelyitä ja konsertteja ja pystynyt tarjoamaan lapselleni kaikkea ihanaa. Kirjasto on henkireikäni. Lapsi saa kuulla kaikki upeimmat sadut ja uudet ihanat lastenrunot.” K56

”Toisaalta osa-aikatyö mahdollistaa asioita, kun aikaa jää enemmän lasten kanssa olemiseen ja tekemiseen, toisaalta perheellämme ei riitä rahat harrastuksiin tai huvitteluihin. (...) Yritämme päästä kerran vuodessa 23h risteilylle lasten kanssa, mutta sekään ei onnistu, ja silloin lasten pettymys on niin suuri, että on vaikea pidätellä omaa itkua. Onneksi kesälomilla uimarannat ja erilaiset luontoreitit ovat ilmaisia, ja olemmekin löytäneet hienoja reittejä ja saaneet upeita muistoja lasten kanssa oman kotikaupungin luonnosta.” K1

Lasten kasvaessa myös heidän menonsa kasvavat. Harrastuksia osa kirjoittajista ei kyennyt lapsille kustantamaan, osa taas tinki omista menoistaan tai ruuasta lasten harrastusmenojen vuoksi.

”Harrastuksia, omia, eikä puhettakaan lapsille voitu maksaa/järjestää, ei ollut varaa. Onneksi kesäisin päästiin uimaan! (...) Elämä ei todellakaan ollut luksusta, lapsi jäi ilman pyöriä, luistimia, jne, jos en saanut jostain käytettyjä, halpoja.” K51

”Kaksi lasta, joilla ei onneksi tällä hetkellä ole kalliita harrastuksia.” K7

”Jos haluaa maksaa pojan harrastuksia, ruoasta on tingittävä.” K3

”Lapset kasvoivat ja halusivat harrastaa. Sinnittelin maksamalla tytölle ratsastustunnista puolituntia viikossa. Kavereilla oli viikossa useita kokonaisia tunteja, mutta minulla ei olisi ollut siihen puolikkaaseenkaan rahaa. Ainoat ratsastushousut kutistuivat tytön kasvaessa ja viimein ne olivat polvihousut. Saimme jonkin verran harrastusvälineitä ja vaatteita tutuilta, mutta heitä ei paljon samalla paikkakunnalla ollut. Tyttöä koulukiusattiin ja myöhemmin myös toista poikaa. Olisi pitänyt olla varaa luokkaretkille, harrastuksiin ja kavereiden syntymäpäivälahjoihin. Lopulta meillä ei kukaan käynyt syntymäpäivillä lasten kavereista, vaan vietimme yhä enemmän vapaa-päivät sukulaisten luona toisella paikkakunnalla.” K33

Kouluiässä varattomuus alkaa näkyä myös muille, ja altistaa köyhän perheen lapsia kiusaamiselle. Mia Hakovirran ja Minna Rantalaihon (2012, 87) taloudellista eriarvoisuutta lasten näkökulmasta käsitelleessä tutkimuksessa haastateltavina olleet lapset nostivat esille taloudellisen eriarvoisuuden aiheuttavan syrjimistä ja ryhmästä ulossulkemista. Kiusaaminen on siten yksi taloudellisen eriarvoisuuden seuraus. Kulutusresurssien vähyys voi rajoittaa lapsen sosiaalisia toimintamahdollisuuksia, kun köyhästä perheestä tulevalle lapsella ei ole esimerkiksi samanlaisia vapaa-ajanviettomahdollisuuksia kuin ikätovereillaan. Lasten vertaissuhteiden muodostumisessa yhteiset intressit, esimerkiksi harrastukset, ovat tärkeitä. Taloudellinen samankorvaisuus on yksi lasten välisen ystävyyden mahdollistava tekijä, koska samanlaiset kulutusresurssit helpottavat ystävyyssuhteen luomista. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 87, 114–115.)

Vanhemmat lapset alkavat itsekin tiedostaa perheen vähävaraisuutta vertailemalla perheen tilannetta muihin, kuten ystäviinsä ja heidän perheisiinsä. Lapset tunnistavat taloudellista eriarvoisuutta selkeimmin ulkoisten tunnusmerkkien kautta (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 115). Esimerkiksi seuraava kirjoittaja kertoo lapsensa kysyneen, ovatko he köyhiä, kun heillä ei ole autoa.

”Joskus vanhempi lapsi kysyi, että ollaanko me köyhiä, kun meillä ei ole autoakaan. Vastasin, että ei olla, meillä on vaan vähän rahaa. Mukavaa tämä elämä enimmäkseen kuitenkin on, saadaan olla yhdessä perheen kanssa ja keksiä satuja ja liikkua pyörällä ja kävellen, sekin on aika mukavaa ja vie ison osan arkiajasta. Lapset ovat reippaita liikkumaan ja tekemään itselleen viihdykettä vaikka paperikorin sisällöstä.” K63

”Lapsi hankki omaehtoisesti itselleen ensimmäisen kesätyöpaikan 13-vuotiaana. Se oli hienoa ja arvostettavaa, mutta totta kai myös vähän häpeällistä sikäli, että minulla/meillä ei ole varaa kaikkeen sellaiseen, mitä nuori haluaa ja tarvitsee. Osittain hän haluaa tietysti kohtuuttomia ja kalliitakin, mutta paljolti ihan tavallisia asioita. On sydäntä särkevää, kun oma lapsi itkee, ettei tahtoisi olla köyhä. Kun hän kertoo, paljonko kaverit ovat saaneet rahaa kesävaatteisiin, ja itsellä ei olisi oikein varaa antaa yhtään. Kun lapsi on viikonloppuna kotona, en halua näyttää miten vähän rahaa on, siksi syön eri tavoin silloin kun hän ei ole paikalla. Usein aivan liian kalliisti, toisinaan myös ulkona. Hemmottelen häntä, kun itseäni en voi.” K39

Toinen kirjoittajista kertoo häpeävänsä sitä, ettei hänelle ole varaa kaikkeen, mitä lapsi haluaisi ja tarvitsisi. Kirjoittajat kertoivat myös jonkin verran peittelevänsä köyhyyttä lapsiltaan, esimerkiksi tarjoamalla kalliimpaa ruokaa kun lapsi on kotona. Osalla kirjoittajista köyhyys vaikutti myös parisuhteeseen. Vaihtelevat työajat ja työsuhteiden epävarmuus ja sitä seurannut taloudellinen epävarmuus rasittivat joidenkin kirjoittajien perhe-elämää ja parisuhdetta. Huono taloudellinen tilanne aiheuttaa ahdistusta ja stressiä, mikä purkautuu parisuhteessa riitelynä. Äärimmillään köyhyys saattaa tuhota parisuhteen lisäksi myös suhteet omiin lapsiin.

”Tilanne on rankka koko perheelle henkisesti ja ajankäytännöllisesti, oma poissaoloni näkyy tällä hetkellä 3-vuotiaassa tyttäressäni melko voimakkaasti etenkin jos siihen päälle tulee yhtään ylimääräisiä poissaoloja kotoa esim. äitini sairauden vuoksi. Miehen kanssa yhteinen aika on todella vähissä ja se kyllä näkyy parisuhteessa. Myös raha-asioiden haastavuus aiheuttaa paljon riitaa kun stressi ja ahdistus nousevat pintaan molemmilla.” K49

”Voisi sanoa, että äärimmäinen köyhyys ja mahdottomuus päästä siitä pois yhdessä puolison kanssa, oli yksi tekijä joka tuhosi tuon avioliiton ja myös mieheni vanhemmuuden suhteessa omiin lapsiinsa. Se oli liikaa hänen itsetunnolleen.” K36

”Olen kuuden lapsen äiti joka muutti elämänsä kerta heitolla. ...vuosien suurperheen vetäjä uupui ja päätti ajatella omaa jaksamista ja antaa lapset isilleen. (...) rahaa ei mihinkään ylimääräiseen jää. ...ja tuntuu pahalta kun edes omia lapsiaan ei voi ottaa kun ei niitä ole varaa ruokkia.” K19

5.5 Köyhyden merkitys muissa sosiaalisissa suhteissa

Köyhyys vaikutti myös muihin kirjoittajien sosiaalisiin suhteisiin, esimerkiksi ystävyyssuhteiden ylläpitämiseen. Köyhyys rajoitti kirjoittajien sosiaalista elämää, koska maksullisiin vapaa-ajanvietteisiin ei välttämättä ollut varaa, jolloin kirjoittajat jäivät taloudellisista syistä ystäväpiirinsä ulkopuolelle.

”Sosiaalinen elämä on vähäistä kun ei ole varaa edes kyläillä kun polttoaine on kallista.” K23

”Köyhyys rajoittaa sosiaalistakin elämää. Ystävät tietävät tilanteen ja sen vuoksi minua ei esim. pyydetä enää juuri mihinkään.” K9

”Minulla on hyvin aikaa läheisille, mutta heillä ei välttämättä minulle, koska ovat töiden takia kiireisiä. Joudun myös stressaamaan, jos joku ehdottaa osallistumista johonkin mikä maksaa, kieltäydyn tällaisesta usein jonkin tekosyyn varjolla, en esim. voinut lähteä keväällä Helsinkiin kaverin kanssa pariaksi päiväksi hotellimajoitukseen. Se tuntui liian kalliilta.” K55

Rahan puutteen lisäksi myös ajan puute nousi kirjoituksissa esiin ystävyyssuhteiden ylläpitoa rajoittavana tekijänä. Prekaarissa työmarkkina-asemassa työskentelevillä työelämän epävakaas vaikeuttaa elämän suunnittelemista ja aiheuttaa muun muassa yksinäisyyttä.

”Koska työ on jaksotyötä ja kausittain, ei säännöllisiä vapaita ole jolloin voisi sopia tapaamisia ystävien tai sukulaisten kanssa. (...) Toisaalta työttömänä on aikaa sosiaalisiin suhteisiin, mutta ei rahaa osallistua mihinkään.” K52

”Vuorotyö, vaikka vain 50%, pitää huolen siitä, että ihmissuhteita ei pysty kovin paljon hoitamaan.” K4

”Tunnen myös oloni hyvin yksinäiseksi kun epäsäännölliseen elämään on vaikea suunnitella vaikkapa illanviettoja tai tapaamisia ystävien kanssa, harrastuksesta puhumattakaan.” K47

Kirjoittajat kokivat sosiaaliset suhteet esimerkiksi perheeseen, ystäviin ja työkavereihin tärkeinä asioina elämässä. Tukiverkostolta saa apua ja tukea vaikeissa elämäntilanteissa, ja samassa tilanteessa olevien vertaistuki auttaa jaksamaan epävarmaa työelämää. Erityisesti

perheettömille työpaikan sosiaaliset suhteet olivat tärkeitä.

”Elän silti aktiivista ja hyvää elämää: minulla on ystäviä, hyvä parisuhde, hyvät suhteet lapsiin ja lapsenlapsiin.” K60

”Minut on pelastanut kohtalaisen optimistinen luonne ja parkkiintunut nahka, kyky pitää kulisseja pystyssä ja runsaat turvaverkot, niin suku kuin ystävät. Tosin heistä vain aniharva tietää, miten syvässä suossa olen oikeasti rämpinyt. Onneksi he ovat kuitenkin olleet olemassa ja jaksaneet ajoittainkin hyvinkin synkkämielistä minua.” K39

”Työn tekeminen on tärkeää, sillä olen huomannut, että pidempinä työttömyyspätkinä ja työtä hakiessa epätoivo ja yksinäisyys kasvaa. Ihmisten kohtaaminen ja hyväksytyksi tuleminen on yhtä tärkeää, kuin palkansaanti. Näitä teemoja myös pelkoni käsittelevät. Jään yksin, jään varattomaksi, sairastun, syrjäydyn. Kun vanhenen, tulenko saamaan eläkettä, ja jos niin, niin kuinka paljon? Olenko arvokas yhteiskunnassa ja olenko arvokas ihmisenä.” K58

”Muiden kaltaisteni vertaistuki on ainoita asioita, joiden voimin enää jaksan näitä 60-70- tuntisia työviikkoja ja työntekoa vuodesta toiseen epävarmoin ehdoin, niukoin korvauksin ja ilman minkäänlaisia loman mahdollisuuksia. Myönnän olevani välillä katkera, kun kuuntelen palkansaajien kertomuksia käteen jäävästä, ajallaan maksetusta palkasta, viikonloppuvapaista, ikälisistä, vuosilomista, opinto- ja vuorotteluvapaista...” K35

Kirjoittajat kertoivat saavansa tukiverkostoltaan ajoittain myös taloudellista apua, sekä myös lainaavansa ystävilleen rahaa. Puolisolta tai vanhemmilta saatuun taloudelliseen tukeen verrattuna ystäviltä saatu lainaraha ei herättänyt kirjoittajissa samanlaisia häpeän tunteita. Kirjoittajat kertoivat pikemminkin vastavuoroisesta avusta samankaltaisessa tilanteessa olevien ihmisten kesken. Suvi Krokin (2009, 127) mukaan niin sanottuun jaettuun köyhyyden kulttuuriin kuuluu vastavuoroinen auttaminen ja köyhyyden näyttäminen ulkopuolisille. Jaetussa köyhyyden kulttuurissa oman köyhyyden ja yhteiskunnallisen eriarvoisuuden hyväksyminen ja köyhyyden kanssa pärjääminen on helpompaa (Krok 2009, 127–128).

”Jossakin vaiheessa kaveripiirini toimi tavallaan hätäkassana: se jolla oli yllättävä isompi rahantarve lainasi toiselta, jolla juuri silloin oli töitä – ja päinvastoin.” K50

”Olen aika tarkka, melkein pihikin, mitä tulee omiin tarpeisiin, mutta jonkin verran autan läheisiä pyydettyäessä, joilla menee vielä huonommin.” K45

”Köyhyys myös yhdistää ihmisiä. Isoksi jääneet vaatteet, dykkaussaaliin tai vanhan keittiönpyödyän löytää usein ensin kaveripiirin apua tarvitseva. Toisaalta köyhyys erottaakin ihmisiä, sillä puheet 2500e/kk tuloista pieninä silloin kun et eläissäsi ole nähnyt tai kuullut kenenkään saavan edes 2000e/kk synnyttää oletuksen siitä ”toisesta” ihmisporukasta joilla maailmankuva ja arvot eroavat omasta todellisuudesta niin vahvasti että vuorovaikutus niiden ”toisten” kanssa katsotaan lähtökohtaisesti turhaksi.” K52

Kirjoittajat vertasivat itseään niihin, joilla menee huonommin, mutta myös paremmassa taloudellisessa asemassa oleviin. Edellinen kirjoittaja kertoo köyhyyden sekä yhdistävän että erottavan ihmisiä. Jaetun köyhyyden kulttuurin lisäksi kirjoituksissa oli viitteitä jaosta ”meihin köyhiin” ja ”heihin rikkaisiin”, joiden välillä ei voida kuvitella olevan mitään yhteistä (vrt. Krok 2009, 128–129). Sosiaalinen vertailu voi aiheuttaa stressiä (Karvonen, Martelin, Kestilä & Junna 2017, 9). Taloudellinen eriarvoisuus synnytti osassa kirjoittajista kateuden ja katkeruuden tunteita, ja omaa köyhyyttä häpeiltiin. Köyhyys voi synnyttää häpeää esimerkiksi jos henkilö kokee, ettei voi elää ympäröivän yhteiskunnan tavoin (Krok 2009, 117).

”Kateellinen olen oman ikäisille, jotka ovat päässeet heti alussa hyvään ammattiin, saaneet talon ja muuta eikä tarvitse rimpuilla köyhyydessä.” K7

”Kolmekymppisenä ero parempituloisiin alkaa tuntua. Toisilla on asuntolainoja, lapsia, avioliitto ja auto.” K40

”Täytettyäni 30-vuotta alkoi huono palkkani todella näkyä arjessani. Ystävät matkustelevat, käyvät kosmetologilla, kampaajalla, syövät ulkona. Olen mestari valehtelemaan. Kun meillä on ystävien kanssa tapaaminen, jossa mennään syömään tulen itse kaksi tuntia myöhemmin paikalle (yleensä sanon, että olen töissä). En voi syödä ravintolaillallista, mutta nykyään voin ostaa jälkkärin tai vaikka juoman ja liittyä silloin seuraan. Olen myös kekseliäs. Olen säästänyt saamiani hienoja lahjapakkauksia sekä Stockmannin kasseja ja tarroja. Näihin paketteihin sitten käärin kirppariaarteeni, joita voin antaa lahjaksi – täydestä menee!” K56

Kirjoituksissa oli viitteitä myös niin sanottujen kulissien ylläpitämisestä. Kirjoittajat eivät välttämättä kertoneet ystävilleen tai sukulaisilleen taloudellisesta tilanteestaan, vaan peittelivät sitä. Erving Goffmanin (Saaristo & Jokinen 2005, 61) mukaan ihmiset esittävät itseään arkielämässä, ja vaihtavat roolia tilanteen mukaan. Rooliin kuuluu se, millaisena meidät nähdään, sekä millaisena haluamme itsemme nähtävän. Henkilön minuus rakentuu ja muuttuu aina uudelleen ihmisten välisessä kanssakäymisessä, jolloin myös

tarkoituksellinen huijaaminen on mahdollista. Ihmisillä on pyrkimys hallita sitä vaikutelmaa, joka annetaan itsestä ulospäin. Kaikki vuorovaikutus on moraalisesti latautunutta, ja olennaista on, että ihmisiin suhtaudutaan sellaisina kuin he itsensä haluavat esittää, sillä kasvojen menettäminen nujertaa minän ja vie minältä sen moraalisen arvon. (Saaristo & Jokinen 2005, 61–63.) Seuraava kirjoittaja kertoo esimerkiksi salanneensa luottotietojen menetyksen muilta. Köyhyys pyrittiin esittämään muiden lisäksi myös itselle parhain päin, esimerkiksi selittämällä pakollisen kulutuksen karsimisen ekologisena valintana.

”Pahinta on ehkä se, että rahojen riittämättömyys ja luottotietojen menetys on pitänyt liki kaikilta salata, se on niin noloa, niin ei koulutetulle työssäkäyvälle keskiluokalle kuuluisi käydä. Salaaminen vie myös valtavasti voimia ja energiaa. Pahaa on myös kateus. Se syö sisältä. (...) Samalla olen tuntenut syyllisyyttä kateudestani, kun niin monilla on kuitenkin vielä paljon huonommin” K39

”Elän todella ekologisesti. Uskon, että se on pitänyt minut järjissäni. En halua myöntää itselleni, että en omista autoa, koska olen köyhä. Selitän itselleni, että en omista autoa, sillä se on ympäristöteko. En lentele lentsikoilla Teneriffalle tai edes halpismaihin – uskottelen itselleni, että se on ympäristövalinta.” K56

Kokemus eriarvoisesta yhteiskunnasta syntyy sen asian tiedostamisesta, että monilla ihmisillä elintaso on paljon korkeampi kuin itsellä. Taloudellinen eriarvoisuus synnyttää kateutta, ja halua jäljitellä niitä, jonkalaisia halutaan olla. Taloudellinen eriarvoisuus synnyttää myös häpeää siitä, ettei pystytä elämään kuten muut. (Krok 2009, 124.)

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkielman tavoitteena oli selvittää prekaarissa työmarkkina-asemassa työskentelevien naisten subjektiivisia kokemuksia köyhyydestä. Tutkielman tehtävänä oli tarkastella, millaisena köyhyys näyttäytyy työssäkäyvien naisten arjessa ja perhe-elämässä. Mikko Jakosen (2019) mukaan työelämän prekarisaatio, eli työmarkkinoiden muutos kohti epävarmoja, epätyypillisiä ja joustavia työmarkkinoita, on yksi keskeisimmistä työssäkäyvien köyhyyteen vaikuttavista yhteiskunnallisista kehityskuluista. Prekaariin työvoimaan kuuluvat määrä- ja osa-aikaiset työntekijät, itsensätyöllistäjät ja työvoimapolitiittisissa toimenpiteissä työskentelevät, työssäkäyvät opiskelijat, palkattomissa työharjoitteluissa sekä nollatuntisopimuksilla työskentelevät ihmiset, joiden elämässä prekaarien työmarkkinoiden vaikutus näkyy työsuhteina monilta eri työnantajilta, työttömyysjaksoina sekä useina eri koulutuksina ammattiasteelta korkeakoulututkintoihin (Jakonen 2019, 101–105).

Aineistona tutkimuksessani käytin valmista, vuonna 2015 kerättyä kirjoitusaineistoa *Töissä ja köyhä*, josta poimin 63 kirjoitusta, jotka tulkintani mukaan oli kirjoittanut prekaarissa työmarkkina-asemassa työskentelevät naiset. Aineistoni naiset edustivat hyvin prekaaria työvoimaa: aineistossa oli niin osa-aikaisina, määräaikaisina ja nollatuntisopimuksilla työskenteleviä kuin myös työssäkäyviä opiskelijoita ja itsensä työllistäjiä. Naisilla oli kokemuksia useista eri työnantajista, sekä työn, työttömyyden ja opiskelun vaihtelusta. Tutkimuksessani köyhyys näyttäytyi prekaarissa työmarkkina-asemassa elävien naisten elämässä monilla eri elämän osa-alueilla. Varsinaista absoluuttista köyhyyttä kuvaavia tekijöitä, kuten nälkää ja asunnottomuutta, ei kirjoituksissa esiintynyt. Köyhyys kuitenkin rajoitti tietyn osin kirjoittajien sosiaalista toimintakykyä ja mahdollisuuksia elää suomalaisessa yhteiskunnassa normaaliksi katsottua elämää (ks. esim. Krok 2009, 115).

Työssäkäyvillä köyhillä naisilla ei ollut samanlaisia taloudellisia resursseja kuin muilla työssäkäyvillä, minkä vuoksi he joutuivat karsimaan omasta kulutuksestaan. Naisilla oli

kokemuksia esimerkiksi ruokaan, asumiseen, vaatteisiin, terveyteen ja vapaa-aikaan liittyvien menojen karsimisesta. Naiset käyttivät arjessaan kekseliäisyyttä korvatakseen sellaiset palvelut tai hankinnat, joihin heillä ei ollut varaa. Naiset esimerkiksi tekivät itse kaiken ruuan alusta asti, leikkasivat omat hiuksensa kampaamokuluissa säästääkseen, ja harrastivat vain ilmaisia harrastuksia, kuten lenkkeilyä. Toimeliaisuus ja kekseliäisyys auttoivat naisia pärjäämään köyhyyden kanssa. Toisaalta kaikilla ei ollut mahdollisuuksia säästää esimerkiksi ruokakuluissa, koska työssäkäynti vei niin paljon aikaa. Aika oli resurssi, mikä jakoi aineistoni naisia. Esimerkiksi kokoaikatyössä määräaikaisina työskentelevillä ei välttämättä ollut lomaa ollenkaan, kun taas osa-aikaisina työskentelevillä naisilla vapaa-aikaa oli riittävästi.

Anna Kontulan ja Mikko Jakosen (2008, 2) mukaan prekarisaatiossa voidaan erottaa neljä ulottuvuutta. Prekariaatille on ensinnäkin tyypillistä, että itsensä ja perheen elättäminen edellyttää useita päällekkäisiä ja lomittaisia tulonlähteitä. Toiseksi toimeentulon hankkimista leimaa jatkuva muutos ja heikko ennakoitavuus. (Kontula & Jakonen 2008, 2–6.) Tutkimukseni naisilla oli kokemuksia useista eri työnantajista, sekä työn, työttömyyden ja opiskelun vaihtelusta. Osa naisista teki esimerkiksi keikkatyötä useammalle eri työnantajalle tai työskenteli opiskelun ohessa. Palkkatulojen pienuuden vuoksi monet naisista joutuivat turvautumaan myös sosiaaliturvaan. Sosiaaliturvan hakeminen ei kuitenkaan ollut helppoa. Naiset kuvasivat sosiaaliturvaetuuksien hakemiseen liittyvää paperisotaa ja monella luukulla juoksemista haastavaksi. Sosiaaliturvan hakeminen työssäkävänä oli osalle naisista vaikeaa vaihtelevien palkkatulojen ennakoinnin vaikeuden vuoksi. Palkkatulojen ennakoinnin vaikeus altisti naiset etuuskien takaisinperinnälle. Osalla kirjoittajista oli myös huonoja kokemuksia esimerkiksi sosiaalitoimistossa asioimisesta ja te-toimiston määräämistä työttömyysturvan karensseista. Esimerkiksi sosiaalitoimistossa koettu hylkäämisen ja poiskäännyttämisen kokemus rapautti luottamusta hyvinvointivaltiota kohtaan (Liikanen 2017, 62–63; Metteri 2012, 191; Määttä 2012, 100).

Palkkatulojen riittämättömyys normaalin elämän kustantamiseen sai monet naisista pohtimaan työnteon kannattavuutta. Monet kertoivat ansaitsevansa saman verran kuin saisivat sosiaaliturvaetuuksina. Esimerkiksi työmatkakulut saattoivat viedä suuren osan

naisten tuloista, välillä jopa sillä seurauksella, ettei työssäkäynti ollut enää taloudellisesti kannattavaa. Useimmat naisista kuitenkin valitsivat työntekoa pelkän sosiaaliturvan varassa elämisen sijaan. Suomessa työntekoa nähdään yleensä ”kunnan kansalaisuuden” mittana (Naumanen 2004, 137), mistä poikkeaminen johtaisi yhteiskunnan marginaalissa elämiseen.

Kontulan ja Jakosen (2008, 2–6) mukaan prekarisaatioon liittyy kolmanneksi työn ja muun elämän välisen rajan hämärtyminen. Neljänneksi prekarisaatiota määrittää sen sukupuolvisidonnaisuus, sillä työn murros koskettaa eri tavalla eri sukupolvia. Työn ja tulojen prekarisaation myötä elämän hallinnan mahdollisuudet heikentyvät, ja työelämän muutoksen vuoksi koko elämästä tulee epävarmaa. (Kontula & Jakonen 2008, 2–6.) Pienillä tuloilla eletessä raha kuluu jokapäiväiseen elämiseen, eikä säästöön jää juuri mitään. Kun rahaa ei jää pahan päivän varalle säästöön, tulee elämästä epävarmempaa ja turvattomampaa. Jatkuvassa epävarmuudessa ja köyhyydessä eläminen aiheutti tutkimukseni naisille henkistä kuormitusta, häpeää ja katkeruutta. Pätkätyöelämässä tulevaisuuden suunnittelemisesta tulee vaikeaa, ja köyhyyden pitkittyessä henkilön voimavarat kuluvat jokapäiväisestä elämästä selviytymiseen. Prekarisaatiossa tulevaisuuden perspektiivi katoaa ja elämän merkityksellisyys puuttuu (Jokinen, Venäläinen & Vähämäki 2015, 10). Erityisesti keikkatyötä tekevillä ja tarvittaessa töihin kutsuttavilla, nollatuntisopimuksilla työskentelevillä naisilla vapaa-ajan ja työn välinen raja hämärtyi, koska jatkuvasti piti olla valmiina ottamaan työtä vastaan. Tulevaisuudeton ja toivoton elämä sekä jatkuva taloudellinen epävarmuus heijastuivat työssäkävillä köyhillä naisilla mielialaan aiheuttaen pahimmillaan masennusta ja itsetuhoisia ajatuksia. Naisilla oli myös kokemuksia siitä, etteivät muut, usein vanhempaan sukupolveen kuuluvat henkilöt, ymmärrä heidän tilannettaan, mikä sai heidät kokemaan itsensä yhteiskunnan ulkopuolisiksi. Viranomaisten taholta koetut hylkäämiskokemukset osaltaan voimistivat ulkopuolisuuden tunnetta.

Kielteisistä tunteista huolimatta naiset korostivat myös elämässä pärjäävyyttä ja myönteisiä asioita. Perhe ja muut sosiaaliset suhteet mainittiin kirjoituksissa usein positiivisina asioina elämässä. Parisuhteessa olleille naisille puolison tulot toivat usein helpotusta köyhyyteen. Osa naisista koki taloudellisen itsenäisyyden puutteen ja

riippuvuuden puolisosta kuitenkin turhauttavaksi ja itsetuntoa heikentäväksi asiaksi. Myös vanhemmilta saatua taloudellista tukea usein häpeiltiin. Taloudellisen epäitsenäisyyden teema linkittyi naisten kirjoituksissa vastuun kantamiseen ja aikuisuuden odotuksiin (ks. esim. Raitakari & Juhila 2011, 196). Naisten kokemus siitä, etteivät he pysty elättämään itseään, sai heidät lykkäämään lasten hankintaa. Lasten hankintaa lykättiin erityisesti silloin, kun myös naisen puolisoilla oli pienet tulot. Useat kirjoittajat haaveilivat lapsista, mutta kokivat perheen huonon taloudellisen tilanteen ja epävarman tulevaisuuden olevan esteenä lasten hankkimiselle.

Prekaarin työmarkkina-aseman lisäksi hoivavastuun kantaminen oli osalla naisista syynä köyhyteen. Yksinhuoltajuus, pitkään jatkunut kotiäitiys sekä sairaista tai iäkkäistä läheisistä huolehtiminen kavensivat naisten uramahdollisuuksia ja pienensivät palkkatuloja. Esimerkiksi kotiäitien köyhyys saattaa jäädä piiloon tilastollisissa tutkimuksissa, joissa köyhyyttä tarkastellaan kotitalouskohtaisesti (Kainulainen 2013, 14), ja tulla esiin vasta esimerkiksi avioeron myötä.

Lapsiperheissä köyhyys vaikutti perheen lapsiin kaventamalla perheen kulutusmahdollisuuksia. Vaikka naiset kertoivat olevansa kiitollisia perheestä ja lasten tuovan iloa arkeen, joutuivat he usein tinkimään omista menoistaan vastatakseen lasten perustarpeisiin. Kirjoittajilla ei aina myöskään ollut varaa maksaa lapsille esimerkiksi harrastuksia. Kulutusresurssien vähyys rajoittaa köyhän perheen lapsen sosiaalisia toimintamahdollisuuksia, mikä voi altistaa lasta esimerkiksi kiusaamiselle (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 87, 114). Lapsiköyhyteen tulisi kiinnittää erityistä huomiota ylisukupolvisen syrjäytymisen ehkäisemiseksi niin sosiaalityössä kuin laajemminkin yhteiskunnassa.

Perheen lisäksi myös muut sosiaaliset suhteet, kuten ystävyysuhteet, olivat naisille tärkeitä ja iloa tuovia asioita elämässä. Ystäviltä pystyi saamaan vertaistukea ja välillä taloudellistakin tukea. Jaetussa köyhyden kulttuurissa myös oman köyhyiden hyväksyminen oli helpompaa. Toisaalta prekaarissa työmarkkina-asemassa työskentelevillä naisilla ei aina ollut aikaa tavata ystäviään. Välillä esteeksi nousi ystäväysten erilaiset taloudelliset resurssit. Köyhällä työssäkäyvällä ei välttämättä ollut

varaa osallistua vapaa-ajan rientoihin ystävien kanssa. Ajan ja rahan puute rajoitti näiden naisten sosiaalista elämää, ja aiheutti yksinäisyyttä. Osa myös peitteli omaa köyhyyttään ystäviltään ja tuttaviltaan.

Tässä tutkimuksessa tehtävänäni oli tarkastella prekaarissa työmarkkina-asemassa työskentelevien naisten kokemuksia köyhyydestä. Kansainvälisissä tutkimuksissa suuren osan köyhistä on havaittu olevan naisia. Köyhyys koskettaa usein yksinhuoltajia sekä yksineläviä vanhempia naisia, mutta tulojen perusteella myös moni parisuhteessa elävä nainen olisi köyhä, mikäli asuisi yksin ja elättäisi itsensä. (Goldberg 2010, 3–7.) Suomessa työelämän prekarisaatio vaikuttaa erityisesti naisiin: esimerkiksi vuonna 2019 naisista 22 % työskenteli osa-aikaisissa työsuhteissa (findikaattori.fi). Työntekijän toimeentulotilanne on sitä epävarmempi, mitä heikommin hän on kiinnittynyt työmarkkinoille. Erityisesti tämä näkyy naisten ja nuorten kotitalouksien korkeana köyhyysriskinä. (Kainulainen 2013, 29–30.) Todennäköisimmin köyhyys koskettaa naisennemistöisellä alalla työskenteleviä yksinhuoltajanaisia, jotka asuvat kalliiden elinkustannusten suurkaupungeissa. (Jakonen 2019, 104–105.)

Aineistonani oli kirjoitusaineisto *Töissä ja köyhä* vuodelta 2015. Aineiston keräämisen jälkeen moni asia on muuttunut, esimerkiksi perustoimeentulotuki siirtyi kuntien sosiaalitoimistoilta Kelaan vuonna 2017. En kuitenkaan kokenut aineistoa liian vanhaksi tutkimuskysymykseeni nähden. Aineisto oli laaja ja monipuolinen ja sain siitä vastauksia tutkimuskysymykseeni. Aineiston kirjoituspyynnössä oli pyydetty omakohtaisia kokemuksia työssäkävyn köyhyydestä, joten aineistosta ei voida päätellä, olisivatko vastaajat tilastollisesti köyhiä vai eivät. Myös tutkimuskysymyksessäni keskityin naisten omiin kokemuksiin köyhyydestä.

Köyhyyden syiksi erotellaan usein yksilön käytökseen, yhteiskunnan rakenteisiin tai fatalistiset kohtaloon liitetyt syyt (Niemelä 2010, 6). Tutkielmassa naiset olivat kaikki prekaarissa työmarkkina-asemassa työskenteleviä, jolloin syy heidän köyhyyteensä löytyy helposti yhteiskunnan ja työmarkkinoiden rakenteista. Yksilön elämässä köyhyys voi kuitenkin olla monen tekijän summa, ja sisältää niin rakenteisiin, yksilön tekemiin valintoihin kuin puhtaaseen sattumaan liittyviä syitä. Tästä huolimatta työelämän

prekarisaatio on yksi keskeisin työssäkävien köyhyyteen vaikuttavista syistä (Jakonen 2019, 101), eikä sitä tulisi jättää yhteiskunnallisella tasolla huomioimatta. Esimerkiksi sosiaaliturvaa uudistettaessa uudet työn muodot tulisi ottaa huomioon. Tämä ehkäisisi myös sosiaaliturvan väliinputoamisia.

Sosiaalityössä korostetaan usein yksilöiden osallisuuden ja toimintakyvyn tukemista sekä syrjäytymisen ehkäisyä (ks. esim. Karjalainen, Metteri & Strömberg-Jakka 2019, Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 54). Sosiaalihuoltolaissa (1301/2014, 15 §) sosiaalityön on kuvattu olevan muutosta tukevaa työtä, jonka tavoitteena on yhdessä yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen kanssa lieventää elämäntilanteen vaikeuksia, vahvistaa yksilöiden ja perheiden omia toimintaedellytyksiä ja osallisuutta sekä edistää yhteisöjen sosiaalista eheyttä. Aineiston prekaarissa työmarkkina-asemassa työskentelevillä naisilla ei muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ollut myönteisiä kokemuksia sosiaalityöstä. Suomessa palvelut ja etuudet ovat liian erillään toisistaan, eikä palvelujen sisältöön ole panostettu tarpeeksi (Karjalainen, Metteri & Strömberg-Jakka 2019, 84). Palvelujärjestelmässä tulisi olla joustavuutta, aikaa henkilökohtaiseen keskusteluapuun ja keinoja erilaisten tukitoimenpiteiden yhteensovittamiseen, jotta asiakkaiden tilanteita saataisiin korjattua (Suonio, Kainulainen, Gävert, Väisänen & Saari 2017, 284–286).

Kaikki työssäkäyvät köyhät eivät tarvitse sosiaalityötä. Osalla köyhyys ja esimerkiksi taloudellisen tuen tarve on lyhytaikainen tilanne. Kumuloituneita ja pitkittyneitä ongelmia ei kuitenkaan voida ratkaista pelkästään rahalla (Metteri 2012, 131). Esimerkiksi aineiston työssäkävillä köyhillä naisilla köyhyys vaikutti usein negatiivisesti mielialaan. Köyhyyden pitkittyessä kielteiset tunteet saattavat johtaa masennukseen ja toimintakyvyn alentumiseen. Masentuneena esimerkiksi raha-asioiden hoitaminen saattaa olla vaikeaa, jolloin seurauksena voi olla velkaantuminen. Näin ongelmien kasautuminen voi lopulta johtaa ihmisen niin sanotusti umpikujaan. Sosiaalityön tehtävänä voisi tällöin olla asiakkaan elämäntilanteen vaikeuksien lieventäminen, asiakkaan oman toimintakyvyn ja pärjäävyyden vahvistaminen, sekä toivon luominen paremmasta tulevaisuudesta.

LÄHTEET

Ahlqvist, Kirsti (2009) Välttämättömän ja vapaavalintaisen kulutuksen raja on hämärtyneessä. Hyvinvointikatsaus 4/2009. Tilastokeskuksen artikkeli. Saatavilla osoitteessa: https://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-12-14_001.html?s=0#7. Viitattu 18.6.2020.

Airio, Ilpo (2008) Change of Norm? In-Work Poverty in a Comparative Perspective. Studies in social security and health 92. Helsinki: Kela research department.

Alberti, Gabriella; Bessa, Ioulia; Hardy, Kate; Trappmann, Vera & Umney, Charles (2018) In, Against and Beyond Precarity: Work in Insecure Times. Work, Employment and Society, 32(3), pp. 447-457. doi:10.1177/0950017018762088

Eskelinen, Niko & Sironen, Jiri (toim.) (2017) Köyhyys – Syitä ja seurauksia. Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto EAPN-Fin. Kuopio: Grano Oy.

Eurooppa 2020 strategia – Suomen kansallinen uudistusohjelma, kevät 2019. Valtiovarainministeriön julkaisu 2019:25. Helsinki: Valtiovarainministeriö.

Findikaattori (2020) Osa-aikaiset ja määräaikaiset työsuhteet. Tilastokeskus, päivitetty 7.5.2020. Viitattu 19.7.2020. Saatavilla osoitteessa: <https://findikaattori.fi/fi/53>

Goldberg, Gertrude Schaffner (2010) Revisiting the Feminization of Poverty in Cross-National Perspective. Teoksessa Goldberg, Gertrude Schaffner (ed.) Poor Women in Rich Countries: The Feminization of Poverty Over the Life Course, s. 3–27. Oxford ; New York: Oxford University Press.

Goldberg, Gertrude Schaffner (2010) Summary, Synthesis, and Conclusions, Part II: Government Policies for Lone Women. Teoksessa Goldberg, Gertrude Schaffner (ed.) Poor Women in Rich Countries: The Feminization of Poverty Over the Life Course, s. 301–329. Oxford ; New York: Oxford University Press.

Haataja, Anita & Kauhanen, Merja (2014) Kahden työn tekeminen Euroopassa. Yleisyys, selittäjät ja taloudelliset seuraukset. Teoksessa Niemelä, Mikko (toim.) Eurooppalaiset elinolot, s. 202–235. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Hakovirta, Mia & Rantalaiho, Minna (2012) Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Hetemäki, Martti (2019) Syntyvyyden laskun syistä. Kolumni. Valtioneuvosto, Valtiovarainministeriö. Viitattu 17.7.2020. Saatavilla osoitteessa: <https://valtioneuvosto.fi/documents/10623/11724809/Syntyvyyden+laskun+syys/0314d8fa-6538-fba7-33d3-280747165e9e/Syntyvyyden+laskun+syys.pdf>.

Hietala, Sanja (2015) Köyhyydestä selviytymisen monet kasvot. Selviytymiseen johtavia tekijöitä ja köyhyyden jättämiä jälkiä. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.

Härkönen, Juho (2004) Hyvinvointivaltio yhteiskunnallisena instituutiona. Teoksessa Kantola, Ismo; Koskinen, Keijo & Räsänen, Pekka (toim.) Sosiologia karttalehtiä, s. 159–175. Tampere: Vastapaino.

Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. TENK:n julkaisuja 3/2019.

Isola, Anna-Maria, Larivaara, Meri & Mikkonen, Juha (toim.) (2007) Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Avain.

Isola, Anna-Maria & Suominen, Esa (2016) Suomalainen köyhyys. Helsinki: Into Kustannus.

Jakonen, Mikko (Jyväskylän yliopisto): Töissä ja köyhä! -kirjoitusaineisto 2015 (sähköinen tietoaaineisto). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto (jakaja).

Jakonen, Mikko (2019) Työssäkäyvän köyhän elämä vaatii jokapäiväistä rohkeutta. Teoksessa Hetemäki, Ilari; Koskinen, Hannu; Pulkkinen, Tuija & Väliverronen, Esa (toim.) Kaikenlaista rohkeutta. Tallinna: Gaudeamus.

Jakonen, Mikko (2020) Konflikti: talous ja politiikka. Helsinki: Into Kustannus Oy.

Jokinen, Eeva; Venäläinen, Juhana & Vähämäki, Jussi (2015) Johdatus prekaarien affektien tutkimukseen. Teoksessa Jokinen, Eeva & Venäläinen, Juhana (toim.) Prekarisaatio ja affekti. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 118, Jyväskylän yliopisto.

Julkunen, Raija (2009) Perustulo – Kuinka sama idea toistuvasti kohtaa sosiaalidemokraattisen ajattelun? Teoksessa Kananen, Johannes & Saari, Juho (toim.) Ajatuksen voima. Ideat hyvinvointivaltion uudistamisessa, s. 261–295. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.

Kainulainen, Sakari & Saari, Juho (2013) Koettu huono-osaisuus Suomessa. Teoksessa Niemelä, Mikko & Saari, Juho (toim.) Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa, s. 22–43. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Kainulainen, Ville (2013) Työssäkäyvät köyhät. Katsaus aiheeseen tutkimuskirjallisuuden valossa. Palvelualojen ammattiliitto PAM ry, julkaisuja 2/2013.

Kangas, Olli; Jauhiainen, Signe; Simanainen, Miska & Ylikännö, Minna (2020) Johdanto. Teoksessa Kangas, Olli; Jauhiainen, Signe; Simanainen, Miska & Ylikännö, Minna (toim.) Suomen perustulokokeilun arviointi. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja 2020:15. Helsinki: STM. Viitattu 21.8.2020. Saatavilla osoitteessa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162219/STM_2020_15_rap.pdf?

[sequence=1&isAllowed=y.](#)

Kangas, Olli (2020) Yhteenveto ja johtopäätökset. Teoksessa Kangas, Olli; Jauhiainen, Signe; Simanainen, Miska & Ylikännö, Minna (toim.) Suomen perustulokokeilun arviointi. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja 2020:15. Helsinki: STM. Viitattu 21.8.2020.

Karjalainen, Pekka; Metteri, Anna & Strömberg-Jakka, Minna (2019) Tiekartta 2030 – Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus selvitys. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:41. Helsinki: STM.

Karvonen, Sakari; Martelin, Tuija; Kestilä, Laura & Junna, Liina (2017) Tulotason mukaiset terveyserot ovat edelleen suuria. Suomen sosiaalinen tila 3/2017. Tutkimuksesta tiiviisti 16/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti saatavilla osoitteessa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135167/URN_ISBN_978-952-302-896-8.pdf?sequence=1

Kinnunen, Ulla; Malinen, Kaisa & Laitinen, Katja (2009) Työn ja perheen yhteensovittaminen: perheiden kokemuksia ja ratkaisuja. Teoksessa Rönkä, Anna; Malinen, Kaisa & Lämsä, Tiina (toim.) Perhe-elämän paletti. Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. s. 125–147. Jyväskylä: PS-Kustannus Oy.

Kontula, Anna & Jakonen, Mikko (2008) Prekarisaatio ja työn tutkimuksen politiikat. Teoksessa Jokinen, Eeva; Eräsaari, Matti; Eräsaari, Jenny & Veijola, Soile (toim.) Kurjan ääni, osa I: Yliopistotyöläiset. Juhlakirja Leena Eräsaarelle 31.12.2008. Helsinki.

Krok, Suvi (2009) Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä. Yksinhuoltajia marginaalissa. Väitöskirja, Tampereen yliopisto.

Kunnallisalan kehittämissätiö (2020) Syntyvyyden lasku on seurausta muuttuneista toiveista ja valinnoista – suuret tuetkaan eivät ratkaise ongelmaa. Tutkimusosio. Kaks.fi. Viitattu 17.7.2020. Saatavilla osoitteessa: https://kaks.fi/wp-content/uploads/2020/05/tutkimusosio_syntyvyyden-lasku-on-seurausta-muuttuneista-toiveista-ja-valinnoista-suuret-tuetkaan-eivat-ratkaise-ongelmaa.pdf.

Kuva ei enää ole kiva yllätys, vaan itsestäänselvyys jopa työhakemuksessa – 7 kysymystä ulkonäön ja työuran yhteyksistä. Yle.fi, 21.11.2019. Saatavilla osoitteessa: <https://yle.fi/uutiset/3-11073868>. Viitattu 18.6.2020.

Könönen, Jukka (2014) Tilapäinen elämä, joustava työ. Rajat maahanmuuton ja työvoiman prekarisaation mekanismina. Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto.

Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma vuosille 2003–2005. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2003:23. Helsinki: STM.

Laine, Timo (2018) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 5. painos.

Jyväskylä: PS-Kustannus.

Lambie-Mumford, Hannah & Silvasti, Tiina (2020) Introduction: exploring the growth of food charity across Europe. Teoksessa Lambie-Mumford, Hannah & Silvasti, Tiina (toim.) *The Rise of Food Charity in Europe*, s. 1–18. Bristol: Policy Press.

Liikanen, Sanna-Liisa (2017) *Köyhät ritarit – Luottamus köyhyyskirjoituskilpailuun osallistuneiden lapsiperheiden vanhempien kirjoituksissa*. Ammatillinen lisensiaatin tutkielma, Jyväskylän yliopisto. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Metteri, Anna (2012) *Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö*. Väitöskirja, Tampereen yliopisto. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Mikkonen, Juha (2012) *Syrjäytyä vai selviytyä? Nuorten pienituloisuuden syitä, seurauksia ja arjen selviytymiskeinoja*. Helsinki: EAPN Finland.

Määttä, Anne (2012) *Perusturva ja poiskäännyttäminen*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Naumanen, Päivi (2004) *Työmarkkinat, koulutus ja sukupuoli*. Teoksessa Kantola, Ismo; Koskinen, Keijo & Räsänen, Pekka (toim.) *Sosiologisia karttalehtiä*, s. 137–158. Tampere: Vastapaino.

Niemelä, Mikko (2010) *Public and social security officials' perceptions of the causes of poverty in Finland*. Online working papers 18/2010. Helsinki: Kela research department. Saatavilla osoitteessa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/18583/Nettity%C3%B6papereita18.pdf?sequence=3>.

Niemelä, Mikko & Saari, Juho (2013) *Suomalaisen yhteiskunnan notkelmat*. Teoksessa Niemelä, Mikko & Saari, Juho (toim.) *Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa*, s. 6–21. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Notko, Marianne (2011) *Väkivalta, vallankäyttö ja vahingoittuminen naisten perhesuhteissa*. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto.

Ohisalo, Maria (2013) *EU:n ruoka-apuohjelman vaikutus ruoka-avun vakiintumiseen Suomessa*. Teoksessa Niemelä, Mikko & Saari, Juho (toim.) *Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa*, s. 146–170. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Ohisalo, Maria (2017) *Murusia hyvinvointivaltion pohjalla. Leipäjonot, koettu hyvinvointi ja huono-osaisuus*. Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto.

Oinas, Elina (2004) *Sukupuolen sosiologiaa*. Teoksessa Kantola, Ismo; Koskinen, Keijo & Räsänen, Pekka (toim.) *Sosiologisia karttalehtiä*, s. 201–217. Tampere: Vastapaino.

Penttilä, Irmeli; Kangas, Olli; Nordberg, Leif & Ritakallio, Veli-Matti (2003) *Suomalainen köyhyys 1990-luvun lopulla – väliaikaista vai pysyvää?* Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisuja 2003:7. Helsinki: STM.

Perustoimeentulotuen siirto Kelalle: Toimeenpanon vaikutusten arvioinnin merkitys lainvalmistelussa. Tuloksellisuustarkastuskertomus. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 1/2020. Helsinki: Grano Oy. Saatavilla osoitteessa: <https://www.vtv.fi/app/uploads/2020/01/VTV-Tarkastus-1-2020-Perustoimeentulotuen-siirto-Kelalle-Toimeenpanon-vaikutusten-arvioinnin-merkitys-lainvalmistelussa-1.pdf>.

Viitattu 22.7.2020.

Purhonen, Semi; Gronow, Jukka; Heikkilä, Riie; Kahma, Nina; Rahkonen, Keijo & Toikka, Arho (2014) Suomalainen maku. Kulttuuripääoma, kulutus ja elämäntyylien sosiaalinen eriytyminen. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Raitakari, Suvi & Juhila, Kirsi (2011) Moraalinen järjestys ja aikuisuuden odotukset ammatillisessa vuorovaikutuksessa: esimerkkinä mielenterveyskuntoutus. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka, s. 189–214. Jyväskylä: PS-kustannus.

Riihelä, Marja & Suoniemi, Ilpo (2015) Tuloliikkuvuus ja köyhyyden pysyvyys. Teoksessa Taimio, Heikki (toim.) Hyvinvointivaltio 2010-luvulla – mitä kello on lyönyt? Raportteja 30, s. 170–188. Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006a) Sisällönanalyysi. Luku 7.3.2. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto [ylläpitäjä ja tuottaja]. Saatavilla osoitteessa: https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html Viitattu 27.10.2019.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006b) Sosiaalinen konstruktionismi. Luku 5.6. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto [ylläpitäjä ja tuottaja]. Saatavilla osoitteessa: https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L5_6.html. Viitattu 27.1.2020.

Saaristo Kimmo & Jokinen, Kimmo (2005) Sosiologia. Helsinki: WSOY.

Sainsbury, Diane & Morissens, Ann (2010) Sweden: The Feminization of Poverty? Teoksessa Goldberg, Gertrude Schaffner (ed.) Poor Women in Rich Countries: The Feminization of Poverty Over the Life Course, s. 28–60. Oxford ; New York: Oxford University Press.

Salo, Ulla-Maija (2015) Simsalabim, sisällönanalyysi ja koodaamisen haasteet. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Högbäck, Riitta (toim.) Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa, s. 166–190. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Salomaa, Tiina (2014) Lapsiperheiden köyhyys. Köyhyyskirjoituskilpailuun osallistuneiden vanhempien kertomuksia pienituloisuudesta. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.

Silvasti, Tiina & Tikka, Ville (2020) New frames for food charity in Finland. Teoksessa Lambie-Mumford, Hannah & Silvasti, Tiina (toim.) The Rise of Food Charity in Europe, s.

19–48. Bristol: Policy Press.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5. Helsinki: STM.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön ennakkotilasto [verkkajulkaisu]. ISSN=1798-8381. Joulukuu 2019. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 17.7.2020].
Saantitapa: http://www.stat.fi/til/vamuu/2019/12/vamuu_2019_12_2020-01-23_tie_001_fi.html

Suonio, Mari; Kainulainen, Sakari; Gävert, Titi; Väisänen, Raija & Saari, Juho (2017) Kun vaikeudet kasautuvat – Pitkäaikaisasiakkuudet sosiaalialan aikuistyössä. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Sosiaaliturvariippuvuus. Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa? Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy.

Toivonen, Timo & Räsänen, Pekka (2004) Kulutus ja elämäntapa. Teoksessa Kantola, Ismo; Koskinen, Keijo & Räsänen, Pekka (toim.) Sosiologisia karttalehtiä, s. 233–248. Tampere: Vastapaino.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Turtiainen, Kati (2011) Riippuvuus pakolaisia vastaanottavassa sosiaalityössä. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka, s. 139–161. Jyväskylä: PS-kustannus.

Turunen, Elina (2020) Lapsettomuus, homeongelmat, koulukiusaaminen ja akateeminen työttömyys näkyvät köyhyydestä järjestetyssä kirjoituskilpailussa. Lehdistöiedote 12.3.2020. Viitattu 21.8.2020. Saatavilla osoitteessa: <https://blogs.helsinki.fi/arkipaiivankokemuksiakoyhydesta/>.

Töissä ja köyhä -kirjoitusaineisto 2015 [aineisto-opas]. Yhteiskuntatieteellinen tietokanto [tuottaja ja jakaja], 2019.

Viitasalo, Katri (2018) Äitien pyrkimykset ja toimintamahdollisuuksien valikko. Käsitteellinen tutkimus äitien taloudellisista toimintamahdollisuuksista. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopistopaino Oy.

Åkerblad, Leena (2014) Epävarmuuden tuolla puolen. Muuttuvat työmarkkinat ja prekaari toimijuus. Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto.